

DaNS

Časopis
za arhitekturu
i urbanizam

083

Decembar 2017.

Dešavanja: Festival kulture prostora

Konkurs: Nova mesta

Temat: Arhitektonski konkursi danas

6
Temat

Arhitektonski konkursi danas

34
Konkurs

Nova mesta

50
Projekti

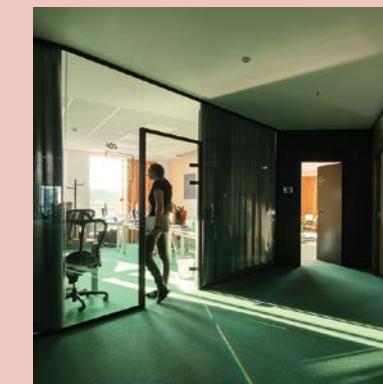
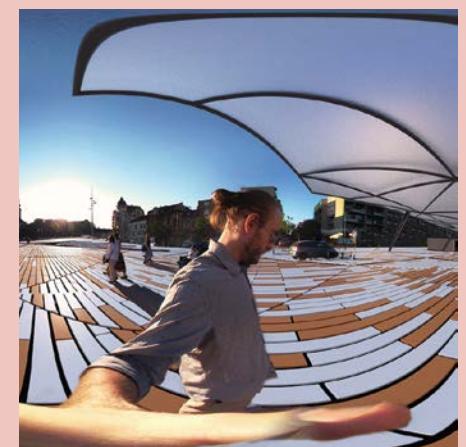
Enterijeri IT firme

71
Projekti

Arhitektura zajedništva

78
Dešavanja

Festival kulture prostora

4Slobodan Jović
Uvodnik**7**Grozdana Šišović
Borba za konkurse je borba za arhitekturu**11**Diana Magdić
Natječajne prakse u Hrvatskoj**15**Elša Turkušić Jurić
Analiza kulture konkursa u Bosni i Hercegovini**19**Andrej Strehovec
Procesi i praksa javnih arhitektonskih konkursa u Sloveniji**24**Jelica Jovanović
Jedan beogradski konkurs 30 godina kasnije**50**Aleksandar Bede
Enterijeri IT firme u Beogradu i Novom Sadu**78**Aleksandar Bede
Festival kulture prostora + Oktobahr**82**Vladimir Savčić
Virtuelni grad i pouke nerealizovanih konkursa**32**Eldin Kabaklija i Radovan Radoman
Razvoj Beća kroz arhitektonске konkurse**34**Aleksandar Bede
Konkurs „Nova mesta“**71**Nebojša Antešević
Arhitektura zajedništva: Centar mesne zajednice Gošići**85**Vladimir Mitrović
Arhitekta Leonid Nešić**87****Publikacije****90****Ćirilični indeks****90****English Summaries**DaNS | Časopis za arhitekturu i urbanizam
DaNS / Magazine for Architecture and Urban PlanningKorice
Cover
Trifolium pannonicum
Ilustracija iz rada pod šifrom 86002 za lokaciju na Detelinari, sa konkursa „Nova mesta“ u Novom Sadu, autora Miloša Mišovića i Nikole Lajića.www.dans.org.rsBroj 83, decembar 2017.
Issue no. 83, December 2017Prvi broj objavljen 1982.
First issue published in 1982.English summaries
on page 90Izдавач
Publisher

Društvo arhitekata Novog Sada/Association of Novi Sad Architects

Svetozara Miletića 20, Novi Sad, Srbija / Serbia
(381) 21 423 485dans@dans.org.rs
www.dans.org.rsGrafici dizajn
Graphic Design
Vladimir GarbošCIP - Katalogizacija u publikaciji
Biblioteke Matice Srpske, Novi Sad
ISSN 0351-9775
COBISS.SR-ID 19320844Lektura
Proofreading
Violeta StefanovićSekretar DaNS-a
DaNS Secretary
Svetlana FalibŠtampa
Print
Standard 2, BeogradTiraž
Print Run
300—
U prethodnom broju je greškom izostavljen deo teksta „Osvrt na Đorđević“ Aleksandra Bedea. Ispravljenu verziju možete pročitati na: dans.org.rs/osvrt-na-dj

Andrej Strehovec

Procesi i praksa javnih arhitektonskih konkursa u Sloveniji

Contributors

Grozdana Šišović, Jelica Jovanović, Diana Magdić, Elša Turkušić Jurić, Andrej Strehovec, Eldin Kabaklija, Radovan Radoman, Vladimir Savčić, Nebojša Antešević, Relja Ivanić, Vladimir Mitrović

Graphic Design

Vladimir Garboš

Proofreading

Violeta Stefanović

Secretary

Svetlana Falib

Print

Standard 2, Beograd

Print Run
300

Uvodnik.

autorskog dela je veća. Uz sve mane, o kojima u ovom broju pišu naše kolege iz post-jugoslovenskog prostora, propisi su doprineli povećanju broja konkursa, što bi za naše uslove već bio korak napred. Dakle, modeli postoje.

Kada ćemo ih primeniti?

Pre svega, ogroman problem predstavlja i to što su i same arhitekte u velikoj meri odbacile arhitektonski konkurs. Neretko ćemo čuti da je to gubljenje radnih sati i odvlačenje pažnje od arhitektonске prakse od koje zarađujemo. Da su konkursi namešteni, rokovi prekratki, a nagrade skromne. I upravu su. Ipak, lično me čudi nerazumevanje da se borbom i insistiranjem na sprovodenju arhitektonskih konkursa, zapravo borimo za naše poslove. Vrlo pragmatično, ukoliko sa jedne strane imamo investorsku utakmicu sa nemilosrdnim tržištem, zašto prepuštamo javni prostor nasumičnosti, proizvoljnosti i korupciji? Zašto se ne boriti za ovo tržište na kojem možemo postaviti sopstvena pravila i kroz fer takmičenja dopustiti talentu i kvalitetu da pokaže svoje najbolje lice? Za grad veličine Novog Sada 15 javnih objekata, vrtića, škola, kulturnih centara proizvelo bi čitav niz biroa koji bi mogli razviti kvalitetnu arhitektonsku scenu. Zamislite, koliko bi za jedan biro u povoju značio samo jedan vrtić koji bi bio izведен po projektu i naplaćen po adekvatnoj ceni. Koliko bi mu to pomoglo da dobije na vremenu i integritetu dok se ne nametne kao akter i na onom drugom tržištu. Stoga, potrebno je aktivirati se i insistirati na uspostavljanju sistema, ako ne zbog idealja, onda iz potpuno pragmatičnih razloga. Naravno, kao što je Oldus Haksli (Aldous Huxley) zaključio, čovekova slobodna volja, ukoliko on tako odluči, može da onesposobi funkcionisanje i najboljeg sistema. Samim tim potrebna je solidarnost i etičnost među kolegama, ali to je već druga tema.

Ili je upravo srž ove?

Na kraju, uvek je neizbežan kontekst društva u kojem delujemo. Donekle možemo reći da sposobnost društva da ispituje vizije sopstvenog prostornog razvoja kroz arhitektonski konkurs, a zatim i da prihvati njegove ishode, odličan pokazatelj nivoa razvijenosti tog istog društva. Nepostojanjem konkursne prakse, propušta se mogućnost edukacije društva o kvalitetnom građenom prostoru. Ako nemamo instrument da izmerimo, kako ćemo da znamo šta je zapravo kvalitet? U takvoj situaciji je lako „getoidne“ stambene blokove predstavljati kao „palate“ i „park-ove“, a loše stanove prodavati baroknim ukrasima od stiropora. Takvo društvo je zatvoreno u sebe, baš onako kakvim ga je Radomir Konstantinović opisao u „Filosofiji palanke“. Društvo koje za rešenja problema uvek traži poznate odgovore, istovremeno živeći u „palanci“ koje je većito zaglavljeno između žudnje da bude viđeno kao kosmopolitsko i čvrstog ne odustajanja od ustajalog konzervativnog načina delovanja.

Naša obaveza je da ne potvrđujemo ovakve stavove.

A onda je raspisan urbanističko-arhitektonski konkurs za novo „ruho“ centralnog gradskog jezgra, kojim će se Novi Sad predstaviti evropskoj javnosti 2021. godine.

Arhitektonski konkursi danas

7

Grozdana Šišović
Borba za konurse je borba za arhitekturu

15

Elša Turkušić Jurčić
Analiza kulture konkursa u Bosni i Hercegovini

11

Diana Magdić
Natječajne prakse u Hrvatskoj

19

Andrej Strehovec
Procesi i praksa javnih arhitektonskih konkursa u Sloveniji

24

Jelica Jovanović
Jedan beogradski konkurs 30 godina kasnije

32

Eldin Kabaklija i Radovan Radoman
Razvoj Beča kroz arhitektonske konkurse

Ilustracija sa korica.

DaNS

Borba za konurse je borba za arhitektu

tekst:
Grozdana Šišović

foto:
Kadrovi iz filma „Le mani sulla città“ (Ruke nad gradom) iz 1963. godine o špekulantkoj građnji u Napolju i sprezi građevinskog preduzetništva i politike.
Reditelj: Francesco Rosi.

Neki autori opisuju prirodu arhitektonskog konkursa kroz poređenje sa karnevalom¹ – kao jedan izvrnuti svet u kome ideje neafirmisanih autora dobijaju priliku da zasijaju pored arhitektonskih zvezda, a studenti da pobede profesore, u svojevrsnoj izvrnutoj realnosti u kojoj konkretni arhitektonski koncepti igraju središnju ulogu, u situaciji kada su imena skrivena a direktni susret između klijenta i autora isključen. Može se reći da je, upravo zahvaljujući ovakvoj svojoj prirodi, institucija arhitektonskog konkursa suštinski dragocena i neophodna za zdrav razvoj jedne arhitektonske scene.

U višegodišnjem istraživanju o konkursnoj praksi u arhitekturi naše sredine tokom dvadesetog veka², prethodno izneta hipoteza bila je jedna od onih koje su usmeravale moj rad na temi. Uz to, kao ključna pitanja pojavila su se i neka druga, vrlo praktična i formirana na osnovu ličnog iskustva – brojnih „bliskih susreta“ sa ovim formatom arhitektonskog posla. Na primer, da li je konkurs siguran recept za dobru arhitekturu? Ima li arhitektonski konkurs realan potencijal da arhitekturu afirmiše kao važnu i potrebnu? Možemo li se konkursima boriti za vidljivost i prisutnost, glas struke, tematizovanje problema urbanizma i arhitekture u javnom medijskom prostoru?

Pored odgovora na ova, ne posebno kontroverzna pitanja, šta bi se još potencijalno moglo saznati istražujući fenomen arhitektonskog konkursa? Jasno je da analizirajući razvoj same konkursne prakse kroz duži vremenski period, možemo dosta toga razumeti o arhitekturi jedne sredine kao i o kontekstu u kome nastaje. Ako se zapitamo zašto i kada se organizuju konkursi, ko ih raspisuje i sa kojim ciljem, koje su vrste i kakve su teme zadate, možemo se približiti odgovorima na pitanja o pozicijama moći u okviru društvenog poretku, o dominantnim ideološkim paradigmama ili na primer, o tome čije je „pravo na grad“ veće od prava drugih.

Mnogi konkursni programi se mogu citati kao indikatori konkretnih politika razvoja grada ili društva generalno. Takođe, u konkursnom programu su često skicirane arhitektonске paradigmе aktuelnog trenutka. Program i raspis implicitno ili eksplicitno sadrže uputstvo šta se od arhitekata očekuje, dok se kroz analizu konkursnih projekata može doći do zanimljivih otkrića o tome šta se dobija kao odgovor, odnosno šta su tendencije, kakav diskurs demonstriraju eventualni pokušaji drugačijeg mišljenja ili koji autori su skloni eksperimentima i u kojim prvcima ti eksperimenti vode.

O dinamici na arhitektonskoj sceni nam mnogo može reći sastav liste učesnika najprestižnijih ili manje prestižnih konkursa, kao i dalja sADBina konkrenih konkursnih projekata ovih autora. Lik i delo članova žirija upućuje nas na dalju analizu vrednosnih merila koja su u postupku žiriranja i kroz ishod konkursa demonstrirana. Korisna je analiza na koji način se u sastavima žirija ponavljaju određena imena i u kom svojstvu, kao i ishodi konkursa koje su ova imena žirirala.

¹ Vidi: Hélène Lipstadt, ed. *The Experimental Tradition. Essays on Competitions in Architecture* (New York: The Architectural League of New York, Princeton Architectural Press, 1989).

² Vidi npr: Grozdana Šišović, *Arhitektonска konkursна praksa i pitanje autonomije arhitekture* (Doktorska disertacija odbranjena na Arhitektonskom fakultetu Univerziteta u Beogradu, 2017).

Pretresajući istorijsku građu, pronaći ćemo da, među ostalim relevantnim izvorima, tekstovi Branislava Kojića³ sveđeće o tome da je u borbi arhitekata za unapređenje položaja arhitektonске delatnosti u Jugoslaviji između dva svetska rata značajnu ulogu igrala borba za regulisanje institucije arhitektonskog konkursa. Iako su „Pravila za raspisivanje natečaja u oblasti arhitekture i inženjerstva“ doneta već 1920. godine od strane Udruženja Inženjera i arhitekata SHS (koje kasnije postaje Udruženje Jugoslovenskih inženjera i arhitekata – UJIA), Kojić tvrdi da se značajan pomak na bolje u sprovodenju konkursa u praksi osetio tek u kratkom periodu pre početka drugog svetskog rata, nakon što je 1938. godine usvojen pravilnik kojim je instituciju konkursa regulisalo resorno ministarstvo i koji je time postao obavezujući zakonski akt. Ovaj dokument nasleduje većinu dobrih odrednica iz pravilnika koji se koristio u UJIA uz jedan od ključnih dodataka – propisano je između ostalog i to da su investitori u obavezi da angažuju nagradene autore na razradi i realizaciji projekata ili da im u suprotnom isplate propisanu odštetu. Na ovaj način se došlo do radikalno nove pozicije budući da je prethodna praksa obilovala različitim zloupotrebnama institucije konkursa, u najvećoj meri od strane raspisivača, koji su gotovo redovno prekrjali projekte ili isključivali autore iz njihove realizacije. Prema pisanju Kojića i svedočenju drugih autora, ovaj povoljni preokret desio se zahvaljujući organizovanoj aktivnosti strukovnih udruženja koja su najzad izašla iz faze decenijskog lamentiranja nad neveselom pozicijom arhitekata i arhitekture, te uložila višegodišnji naporan trud na afirmaciju svoje delatnosti i popravljanju položaja – izdavanjem časopisa, organizacijom javnih tribina, redovnim javnim nastupima u medijima i ključnom, aktivnom radu na promenama legislative, usvajanju i kontroli primene konkretnih dokumenata.

Konkursi koji su u socijalističkoj Jugoslaviji raspisivani ne-posredno nakon rata, već od 1947. godine, igrali su nesumnjivo značajnu ulogu u animiranju arhitektonске scene i masovnom uključivanju arhitekata u projekte obnove građevinskog fonda i nove izgradnje. U decenijama koje su sledile, arhitektonski konkursi su bili produktivna institucija zahvaljujući kojoj su nastala mnoga vredna arhitektonska dela i cele urbane celine u našim gradovima. Nakon završetka ovog perioda, u kome su država, lokalne samouprave ili radne organizacije u društvenom vlasništvu organizovale i finansirale najveći broj arhitektonskih konkursa, u sklopu projekata „usmerene izgradnje“ ili kroz druge forme javnih ulaganja, desilo nam se tranziciono vreme u kome je i konkursna praksa došla na nestabilno tlo. U situaciji u kojoj arhitekti pokušavaju da se snagu i prežive u klimi novih tržišnih okolnosti, urušene ekonomije i masovne nelegalne gradnje, arhitektonski konkursi se i dalje raspisuju, ali u velikoj meri postaju žrtvom različitih zloupotreba. Iako ih prevashodno organizuju strukovna udruženja u ime javnih ili privatnih investitora, poštujući vlastite pravilnike i prethodnu dobru prasku, nedostatak zakonskog okvira i podređeni

položaj struke u odnosu na mehanizme tržišta i interes kapitala, na skrivene i manje skrivne načine korumpira instituciju konkursa.

Trenutno stanje konkursne prakse direktni je naslednik problema iz prethodnih decenija. Ključno pitanje je šta mi kao struka radimo sa institucijom arhitektonskog konkursa danas? Čini se da ipak pretežno lamentiramo nad neveselom situacijom. Poslednjih godina napravljen je svojevrsni manevr u duhu motiva da se spase što se može spasiti, pa je u oblasti javnih ulaganja arhitektonski konkurs ušao pod kapu sistema javnih nabavki, uz nadu arhitekata da će dobre namere raspisivača i transparentnost procedure biti svojevrsni garant zaštite konkursne institucije i arhitektonskog kvaliteta. Međutim, mnogobrojne su i kompleksne protkane prepreke koje nas dele od povoljnog modela – tromost birokratskog aparata, sloboda u tumačenju zakona i propisa od strane pravnika u preduzećima i institucijama – raspisivačima konkursa, kao i uvođenje podzakonskih akata koja se lokalno primenjuju (poput onog da kod svake javne nabavke cena kao kriterijum mora učestvovati sa dominantnim procentom u bodovanju ponuđača). Niz je razloga koji se pojavljuju kao prepreke da se arhitektonski konkurs uopšte raspriše. Takođe, niz je razloga, uvek birokratske prirode, zašto je konkurs raspisan kao javna nabavka najčešće u formi tendera za idejno rešenje bez posledičnog angažovanja arhitekata – autora na daljoj izradi projekta, iako zakon omogućava drugačije modele.

Pored toga, znamo da je već decenijama unazad najčešći problem taj da konkursna rešenja prečesto ostaju mrtvo slovo na papiru, bez obzira na formu i način raspisivanja arhitektonske utakmice. Arhitekti posvete vreme i energiju, struka ima iluziju da je cenjena i da se pita – rešenja se publikuju, o njima se manje ili više diskutuje, sučeljavaju se stavovi stručnjaka i nestručnjaka, teoretičara zavere, političara i ostalih, a zatim konkurs padne u zaborav a projektat se ne realizuje. U skladu sa ograničenim trajanjem izbornih mandata i sa njima povezanim periodičnim izmenama na rukovodećim pozicijama u lokalnim samoupravama, javnim preuzećima i ostalim institucijama u lancu odlučivanja, rasprostranjen je manir da se arhitektonski konkursi organizuju sa osnovnim motivom samo-promocije inicijative raspisivača, bez vizije i političke volje da se učestvuje u započetim ili nasledenim projektima, do njihove konačne realizacije. Drugi, možda i podjednako važan razlog neuspeha konkursa jeste nedovoljna posvećenost pripremi konkursnog programa, koji često nije formiran u skladu sa stvarnim potrebama i mogućnostima investitora, da bi onda pristigla rešenja opet često bila žirirana prema nekom trećem skupu kriterijuma koji u odnosu na zadatok zauzima stručni žiri.

Ako odlučimo da prestanemo sa lamentiranjem nad lošim stanjem, možemo potražiti recept za akciju kako u svojoj prethodnoj istoriji – predratnoj borbi struke za definisanje i zaštitu profesije i bolji pravni okvir delovanja, tako i u uspelim reformama sprovedenim prethodnih decenija u regionu. Struka se mora konsolidovati isključivo kroz konstruktivne i organizovane akcije uz prethodno objektivno sagledavanje stanja i neophodnu pravnu pomoć. Izmene legislative i aktivnosti na animiranju nadležnih organa i javnosti ne mogu se zameniti tribinama i predavanjima pred stručnom publikom i napisima u arhitektonskim časopisima. Mi smo prinuđeni, a time smo

i u obavezi, da branimo i reaffirmišemo instituciju arhitektonskog konkursa. Bez obzira na to što je arhitektura kao struka globalno obeležena krizom identiteta (naravno, ne po prvi put), pa različita mišljenja u teoriji arhitekture vide savremeni trenutak kako prekretnicu u različitim prvcima – od toga da arhitektura najzad mora postati krajnje participativna i udaljiti se od teme objekta kao lepe forme, do drugog pola koji favorizuje menadžersku dimenziju arhitektonskog posla, u skladu sa novim zahtevima globalizovanog tržišta, mi se po pitanju institucije arhitektonskog konkursa moramo uhvatiti za čvrsto tlo i okrenuti se sagledavanju konkretnih, lokalno relevantnih pitanja. Postaje jasno da je potrebna i neophodna konkretna i organizovana aktivnost, konsolidovanje i aktiviranje struke kroz osnaživanje udruženja i usmerenu organizaciju rada komore – ovakve ili nove, moramo odlučiti sami. A usput, ako je potrebno svakodnevno preslišavanje naglas i objašnjanje svima koji nisu upućeni, zašto su, nama i društvu u kome živimo i radimo, potrebnii i čemu treba da služe arhitektonski konkursi, što su problemi i kako da ih prevaziđemo. I ovaj tekst je moj skromni doprinos ovakvom jednom preslišavanju.

tekst:
Diana Magdić

foto:
A. Peraica,
Splitski Peristil

Natječajne prakse u Hrvatskoj

Koliko god kompleksni i teški bili izazovi koje je predarhitektonsko-urbanističku regulativu i produkciju u Hrvatskoj donio tržišni kapitalizam, na baš svakoj javnoj raspravi u kojoj sudjeluje struka naglašeno je pitanje natječaja. Upravo su oni praksa kroz koju arhitekti najčitkije izražavaju svoju stručnu, ali i društvenu pa i političku poziciju, a jedan tehnički dokument kakav je Pravilnik o natječajima s područja arhitekture i urbanizma Hrvatske komore arhitekata, postaje točka ideološkog prijepora i međuinstitucionalnog sukoba.

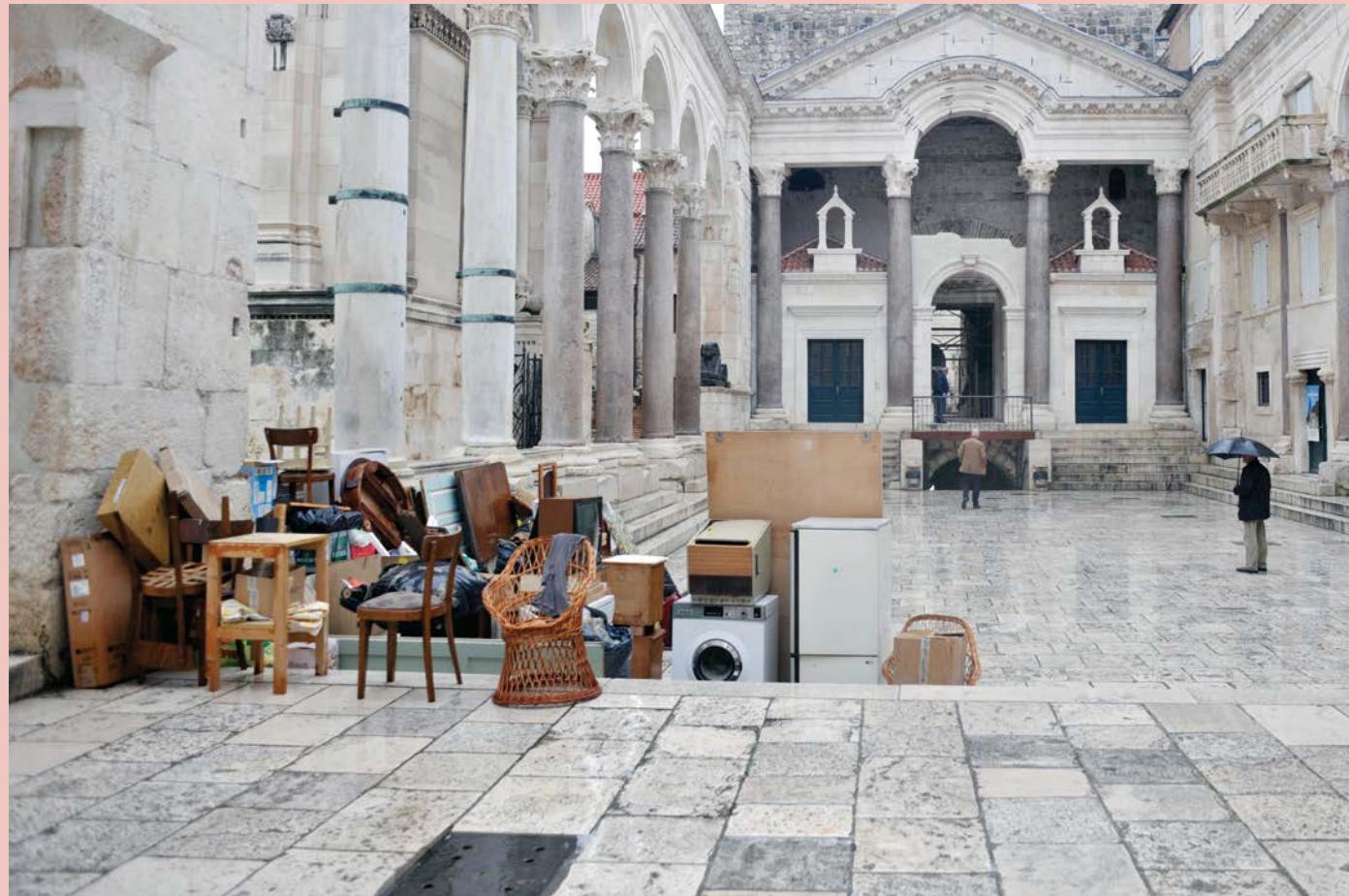
Osnove Pravilnika Komora je preuzeala od svojeg osnivača, Udrženja hrvatskih arhitekata (UHA), aktualnu je verziju usvojila Skupština komore 2014. godine, a indikativno je da je jedna od autorica i današnja predsjednica Komore, Željka Jurković. Natječajna problematika među upečatljivijim je filtrima odnosa tih dviju institucija, a medusobnom podjelom zaduženja u adresiranju različitih problema pred kojima se nalaze arhitekti kao zajednica stručnjaka, Komora je postala ta koja utvrđuje i pregovara pravne aspekte profesionalnog djelovanja pa time i adresa za pitanja o kvaliteti natječajnih praksi. Nezadovoljstvo upravljanjem Komorom i razinom zaštite struke eskalira naročito od Zakona o postupanju s nezakonito izgrađenim zgradama kojim je 2012. godine započela masovna, a neselektivna legalizacija, dok je trenutno, zbog ugroženosti opstanka Udrženja hrvatskih arhitekata, pitanje nositelja provedbe natječaja naglašeno u fokusu.

Čitav post-jugoslavenski prostor, kao i svako drugo deregulirano tržište, dijeli i kruz planiranja, uz još jako puno djelatnih arhitekata koji se dobro sjećaju pozitivnih standarda prema kojima su radili i koji su jezgra onih koji najglasnije izražavaju nezadovoljstvo. Obaveza natječaja ugrađena je upravo u te planove koji danas redovito nisu ni u naravi niti u

postupku donošenja oblik upravljanja prostorom kojem bi se struka mogla naročito radovali. Dodamo li tome još i Pravilniku nadređen Zakon o javnoj nabavi, koji u praksi često biva visokomanipulativan dumpinski alat i izlika tijelima javne vlasti da natječaje zaobilaze, tamo gdje su propisani, natječaji ostaju jedine točke manifestacije nekih idea u projektiranju i planiranju, manifestacije koncepcata koje bismo mogli smatrati dobrom arhitekturom. Ukupno tmurnu sliku suvremene hrvatske produkcije razbijaju svijetli primjeri koji su u pravilu, iako ne isključivo, rezultati javnih natječaja, a s obzirom da su se izgubili tipični tereni javne kritike – fakulteti su praktično nijemi, udruženja i društva osakaćena, časopisi i portali nisu dovoljni – sudjelovanje na natječajima je jedini preostali oblik javne diskusije o kući, gradu i gradenju.

Sam Pravilnik je opsežan dokument od više od 50 članaka kojima su detaljno definirani sudionici natječaja, njihova podjela, nagradni fond i naknade (s pripadajućim koeficijentima), natječajni postupak i kaznene odredbe. Komora pri dodjeljivanju broja natječaju provjerava samo jesu li zadovoljeni njegov formalni aspekti, ne ulazeći u program, i tu nastaje prvi problem vezan uz kapacitete i motive autora programa, uz nemogućnost da se programom ili radovima utječe na odredbe iz prostorno-planske dokumentacije pa je, na primjer, moguće sasvim nepotrebno isprojektirati i izvesti sjajan dječji vrtić naslonjen na ogroman rotor, a nedaleko od slobodne zelene zone. Gotov program prihvata ocjenjivački sud, a nepristranost pa onda i kvaliteta, dodatno su ugroženi mogućim sudjelovanjem autora programa u žiriju.

Druga razina prijepora nastaje na sastavu ocjenjivačkih sudova, a konačna u izvedbi nagrađenog rada. One formalne kvalifikacije koje Komora traži od članova žirija i autora programa s jedne strane dokidaju dinamiku dijaloga one-mogućujući uglavnom mlađim kolegama da se nadu na tim pozicijama, dok s druge strane, lista referenci ne podliježe ocjeni kvalitetu. Investitor, bilo javni, bilo privatni, programe i žirije sastavlja, naravno, prema svojim potrebama pa i željenim rezultatima, i to izmiče regulaciju. Ostaje pouzdanje u etiku, zdrav razum, ali i ukus onoga koji plaća. Što je natječaj izazovniji, veće su sumnje u njegovo namještanje.

12

13

Prema ovom je Pravilniku i važećim zakonima moguće i da se svakom nagrađenom radu naknadno određuju posebni uvjeti – na primjer od strane konzervatora – i to do mjere da mijenjaju temeljne odlike rada. To je naročito problematično u onim slučajevima kada se projektno rješavaju točke od izuzetnog javnog interesa i kada projekt koji je prošao neki javni uvid do izvedbe postane nešto sasvim drugo, sa značajnim, a neočekivanim utjecajem na javni prostor. Ako je raspisivač jedinica lokalne samouprave, bilo bi logično da snosi trošak dodatnog uvjetovanja, a i političku odgovornost, što se u pravilu ne događa. I opet, cijeli taj neveseli kontekst rezultira češće barem

solidnom produkcijom i povremenom eksplozijom kreativnosti – naročito u anketnim dijelovima natječaja – što se rjede može reći za onu produkciju koja se događa izravnim narudžbama.

Gotovo je dirljivo kako se formata javnog natječaja, usprkos svim potvrđenim nedostacima u programiranju, provedbi pa i povremenim travestijama u namještanjima rezultata, hrvatski arhitekti drže kao za posljednju slamku spasa vlastitog integriteta. Iz te vizure apeliraju na podizanje standarda kvalifikacija članova žirija i izrađivača programa (jer, kako kaže dojenka hrvatske arhitekture Hildegard Auf Franić, projekt je dobar koliko je program dobar). Na tragu tog zahtjeva, arhitektima je

trajno sporna Pravilnikom dana mogućnost da, uz Udrženje hrvatskih arhitekata i lokalna društva koja su mu članovi, natječaje mogu uz određene uvjete pripremati i provoditi privatni birovi. Slijedeći logiku zaštite tržišnog natjecanja, ta je mogućnost oduzela društvo i Udrženju monopol nad provedbom natječaja, a time i glavni izvor prihoda, što je posljedično smanjilo njihov utjecaj i otežalo pregovaračku poziciju i prema Komori, koja se ugodno financira obaveznim paušalnim uplatama svih djelatnih arhitekata s pečatom, ali i prema široj javnosti. Naime, još od začetaka natječajnih praksi na ovom području između dva svjetska rata, drži se da će strukovno udruženje bolje braniti javni interes u prostoru i sam prostor nego što to nalaže logika kapitala. Procedura je načelno dobro zamišljena kao demokratski način dolaženja do najboljeg rješenja. Iako bi se dalo raspravljati o tome jesu li svi stručni parametri nužno u interesu ostalih aktera u prostoru, činjenica je da je u društvena baze kvalificiranih i motiviranih potencijalnih autora programa i žiratora jednostavno veći, pa je vjerojatnije da će izbor najboljih među njima biti jamstvo nekakve kvalitete. Vjerojatnije, ali ne i puna garancija, što su u dijelu natječaja potvrdila neka lokalna društva čije su provedbe znale biti do te mjere neetične da izravnog dogovora klijenata-investitora i privatnih birova-provoditelja natječaja za pojedinačne objekte daju prilično benigno.

Nijedan pravilnik ne može iz procesa potpuno izbiti ljudski faktor, a na maloj sceni kakva je hrvatska te u situaciji krize, ekonomske, društvene, obrazovne, krize strukovnih institucija, nije neočekivana neka vrsta pogodovanja, klijentelizma, nepotizma. Čak i nesvesnjog i nehotičnog, jer na tako maloj sceni nije teško ni prepoznati karakteristične rukopise kolega, pa je i načelo anonimnosti uvjetovano ne samo pravilnikom, nego i iskustvom i pronicljivošću žiratora. Nije za očekivati da će se natječaji vratiti u okrilje društava pa arhitektima preostaje i dalje apelirati da se pravilnik uredi i dosljedno implementira, odnosno da se postrože uvjeti kvalificiranja za provedbu, a naročito za izradivače programa. No, kako ističe urbanist Domagoj Lovas, koji se nakon dugog djelovanja u lokalnom kontekstu povukao na rezervni položaj u prijateljsku Švedsku, hrvatski je Pravilnik o natječajima već nepotrebno komplikiran i opširan. To što ima višestruko više članaka od švedskog

ili austrijskog i propisima pokušava zamijeniti pravila struke i zdrav razum, ne znači da u tome i uspijeva, dapače: „stupanj reguliranosti procesa u društvu obrnuto je proporcionalan stupnju zdravog razuma, morala i odgovornog ponašanja pojedinaca i društva u cjelini“.

Izgrađeni je prostor uvijek nedvosmislen odraz društva u kojem se realizira i sve u ovom tekstu nabrojane prednosti i prepreke karakteristične su i za mnoge druge aspekte života i djelovanja u Hrvatskoj. Ono što upravljanje izgrađenim i neizgrađenim prostorom čini ovdje top-temom oko koje se lomi čitav koncept upravljanja i državom, proizlazi iz toga da je prostor ostao gotovo jedini resurs pa su nelagoda i strah izašli iz stručnih okvira u najširu javnost koja vidi, ali i snosi trošak posljedica neodgovornosti. Arhitekti su tek recentno, nakon smjena u društvena i udruženja, počeli naglašenije istupati po pitanjima zaštite javnog interesa, no bez Komorinog zaleda i s dubokim internim problemima, njihov se nastup može kvalificirati prije kao aktivistički nego stručan, i tu često dijele poziciju i glas nestručnog dijela javnosti čemu, narančno, nisu skloni, a što konačno i ne postiže očekivani rezultat. Izražavanje stava o prostoru kroz javni natječaj i dalje je najprikladnije njihovu habitusu pa je tako očekivano da će na poboljšanjima i dalje inzistirati. Hoće li vanjske okolnosti potaknuti unutarnje jedinstvo ili ga napokon potpuno razbiti i onemogućiti utjecaj arhitekata na politike prostora, pitanje je upravo ovog trenutka. Upravo se sada u Hrvatskoj donosi i mijenja niz zakona koji se posredno i neposredno dalekosežno tiču planiranja i gradnje pa je za djelovanje odozdo potrebno puno snage, znanja, međusobnog povjerenja i, najvažnije, jasno ideološko opredjeljivanje. Samozavaravanje da će se interes struke, kako u natječajnim praksama, tako i u drugim aspektima djelovanja, rješavati samo u stručnim polju, krajnje je naivno.

tekst:
Elša Turković Jurić

izvorni naslov članka:
Analysis of the Competition Culture in Bosnia and Herzegovina

Članak je izvorno objavljen u knjizi „Competition Culture in Europe 2013-2016“ (Architectuur Lokaal, Amsterdam, 2017) koja je nastala u okviru saradnje Architectuur Lokaal, A10 new European architecture Cooperative i Project Compass CIC

Analiza kulture konkursa u Bosni i Hercegovini

UBosni i Hercegovini je održano oko dvadesetak konkursa (javnih i privatnih) u protekle četiri godine, što je znatno manje nego prethodnih decenija. U pojedinim regijama ili opština uopšte ih nije bilo, bez obzira na evidentnu građevinsku djelatnost.

Da je ovakva situacija nezadovoljavajuća pokazuje i potreba za nedavno provedenom anketom o arhitektonskim i urbanističkim konkursima, od strane Asocijacije arhitekata u BiH. Rezultati ankete, u kojoj su učestvovala 284 člana (najvećim dijelom mlađi arhitekti), pokazuju da bi konkursi trebali biti dominantan princip odabira projekta za javne investicije kao i one privatne koje su od velike važnosti za grad. Te da zasigurno ne postoje pojedinci ili institucije kojima bi trebalo biti moguće dodijeliti projekt bez konkursa, kada za njega postoji potreba. „Rezultati ovog istraživanja će Asocijaciji služiti kao jedan od argumenata u potencijalnim razgovorima i pismima apelacije nadležnim institucijama, koje u ovom trenutku, bliskoj ili dalekoj budućnosti, mogu biti uključene u planiranje i sprovođenje javnih investicija iz oblasti arhitekture i urbanizma.“¹ Više je nego očito da arhitekti žele prom-

jenu ovakvog stanja, jer prvenstveno žele sačuvati kvalitet izgrađenog prostora i omogućiti korektnije i pravednije uslove za razvoj vlastite profesije.

Mnogo je razloga za trenutno loše stanje kulture konkursa, među kojima se dva mogu izdvojiti kao osnovna: prvi je legislativne prirode, a drugi je veliko nezadovoljstvo dosadašnjim načinima organizacije te provođenja i realizacije konkursa u posljednjih par decenija. Provodenje konkursa za izradu idejnog rješenja se bazira na državnom Zakonu o javnim nabavkama (članovi 33 i 34), kao bilo koja druga vrsta nabavke. A trebalo bi da se nabavke usluga (iz domene) arhitektonskog i urbanističkog projektovanja tretiraju kao kvalitativne nabavke. Dakle, raspisivanje konkursa Zakonom nije obligatorno, čak niti za projekte tj. investicije od velikog javnog značaja. U posljednje tri decenije najveći je broj javnih objekata nastao i izgrađen kao rezultat direktnog pogodbene ili odabira zasnovanog na najnižoj cijeni projektne dokumentacije. Za razliku od konkursnih procedura, ovaj način je mnogo jednostavniji, ali je manje transparentan i ne garantuje kvalitet. Njegovom učestalošću, mišljenje i stavovi javnosti i struke bivaju tako marginalizirani.

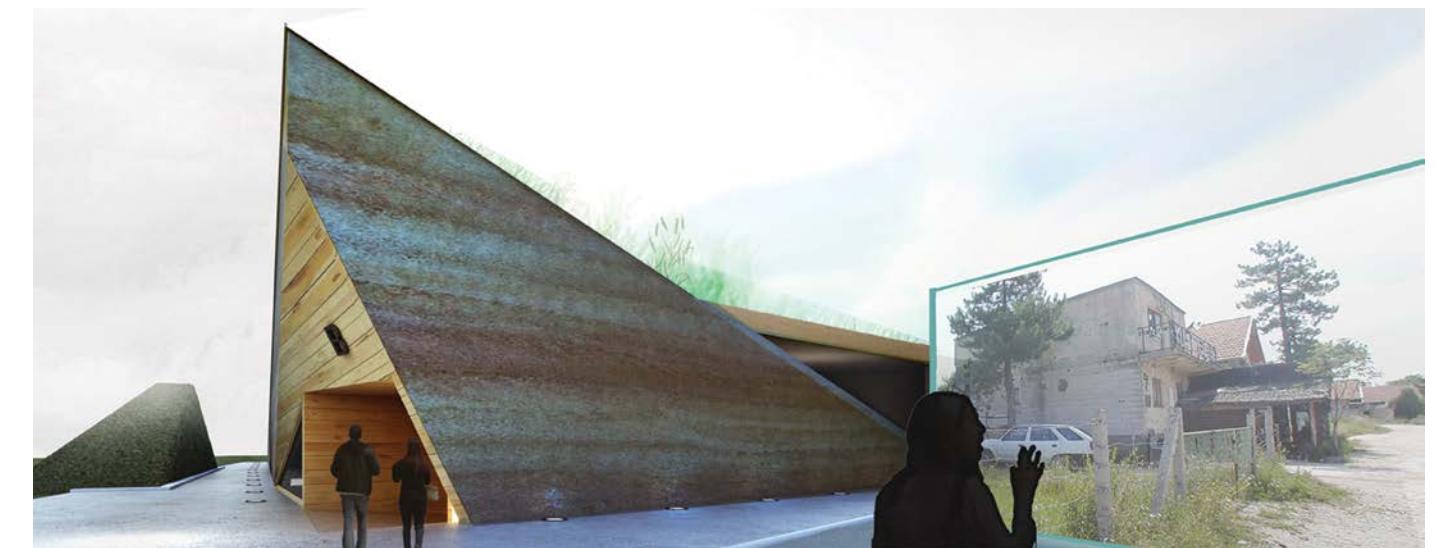
Kada se i konkurs objavi, odziv učesnika veoma je skroman, pa je tako zbog nedovoljnog broja učesnika par konkursa poništeno. Iz razgovora sa arhitektima, iz svih generacija,

¹ <http://www.aabh.ba/novosti/anketa-rezultati-ankete-o-arhitektonskim-konkursima-u-bih/>

Most Festina lente u Sarajevu, izgrađen 2012. prema konkursnom rješenju iz 2007. Autori: Adnan Alagić, Amila Hrustić i Bojan Kanlić. Foto: Bojan Kanlić.

Temat: Arhitektonski konkursi danas

Memorijalni kompleks Tunel spasa u Sarajevu, rad Sabine Tanović, druga nagrada na konkursu iz 2016. sa preporucom žirija za izvođenje. Prva nagrada nije dodjeljena.

razotkrivaju se mnogi razlozi za ovu pojavu. Pojedini smatraju kako se konkursi objavljaju pro forme: ili da bi se opravdala već unaprijed donešena odluka o pobjedičkom radu ili kako bi se iskoristila sredstva dodjeljena budžetom. Tako se veoma često dešava da prvonagradena rješenja uopšte ne budu realizirana, što ozbiljne i kvalitetne autore udaljava od rada na konkursima. Također, nestimulativno djeluju i konkursi sa samo jednom raspisanom nagradom.

Tema i projektni zadatak konkursa su često nejasni i nedovoljno razrađeni, a kod pojedinih konkursa rokovi su bili prekratki obzirom na ozbiljnost problema i obim traženih radova. Problematičnim se čini i nedovoljno vidljiv način objavljivanja tj. oglašavanja konkursa - često to bivaju lokalne novine, web stranice lokalnih zajednica ili službeni list (kojeg mnogi arhitekti ne kupuju) - pa se čini da sam raspisivač nema želju ili potrebu da afirmira potencijalne učesnike. Struka, ali i javnost, su također nezadovoljni sa načinom prezentacije konkursnih radova. Često izostaju izložbe konkursnih radova uz obrazloženja žirija za njihovu odluku, što sužava mogućnosti za razmjenu ideja i mišljenja, te afirmaciju arhitekata, posebno mladih.

Ovakvo stanje je sasvim novo u graditeljskoj tradiciji i iskustvu Bosne i Hercegovine, (iako već traje dve-dve-tri decenije) - odnosno od početka perioda društveno-ekonomskog tranzicije kroz koju zemlja prolazi nakon raspada bivše Jugoslavije.

Najveći dio Bosne i Hercegovine, njen urbani prostor, izgrađen je 60-ih, 70-ih i 80-ih godina prošlog vijeka, i tada su skoro svi javni objekti realizirani na osnovu sprovodenja konkursa. Arhitekt Ivan Straus, jedan od najznačajnijih sudionika tog vremena, tvrdi da su upravo tadašnja učešća i uspjesi bh arhitekata na konkursima, formirali i jačali ugled najmlađeg arhitektonskog kruga.²

Jedan od najloženijih arhitektonsko-urbanističkih zadataka koji se tokom više od pola stoljeća rješavao kroz 40-ak konkursa je projekt glavnog gradskog centra Marijin Dvor glavnog grada Sarajeva. Bilo koji pobjednički rad ili nije nikada realiziran ili nije do kraja realiziran. Danas se ovaj prostor, koji poprima karakter „downtowna“, razvija kao jedna nekoherentna urbana cjelina, bez jasnog identiteta i centralnog karaktera. I zasigurno će se još konkursa raspisivati za ovaj prostor ali sa drugom problematikom.³ Tokom 1998. godine raspisan je inter-

² Više o tome vidjeti u: I. Straus, *Arhitektura Bosne i Hercegovine 1945-1990*, Oko, Svetlost, Sarajevo, 1996; I. Straus, *Arhitektura Jugoslavije 1945-1990*, Green Design, Sarajevo, 2013.

³ Uglen Ademović, N., Turković, E., *Creating a New City Centre - The 'Programmatic Composition' of a Socialist City*, u knjizi *Unfinished Modernisations: Between Utopia and Pragmatism*, ur.: Mrđuljaš, Maroje, Kulić, Vladimir, str. 232-245. Zagreb, UHA

nacionalni konkurs za koncertnu dvoranu u okviru kompleksa Marijin Dvora, kojeg su organizovali grad Rim i Asocijacija arhitekata Sarajeva. To je u skorijem vremenu bio jedan od najznačajnijih i jako dobro organiziranih konkursa, na kojem je bilo 400 učesnika iz 43 zemlje. Prvonagrađeni rad mладог arhitektonskog biroa Urban Future, još uvijek čeka na svoju realizaciju, za koju je 2006. godine simbolično postavljen kamen temeljac.

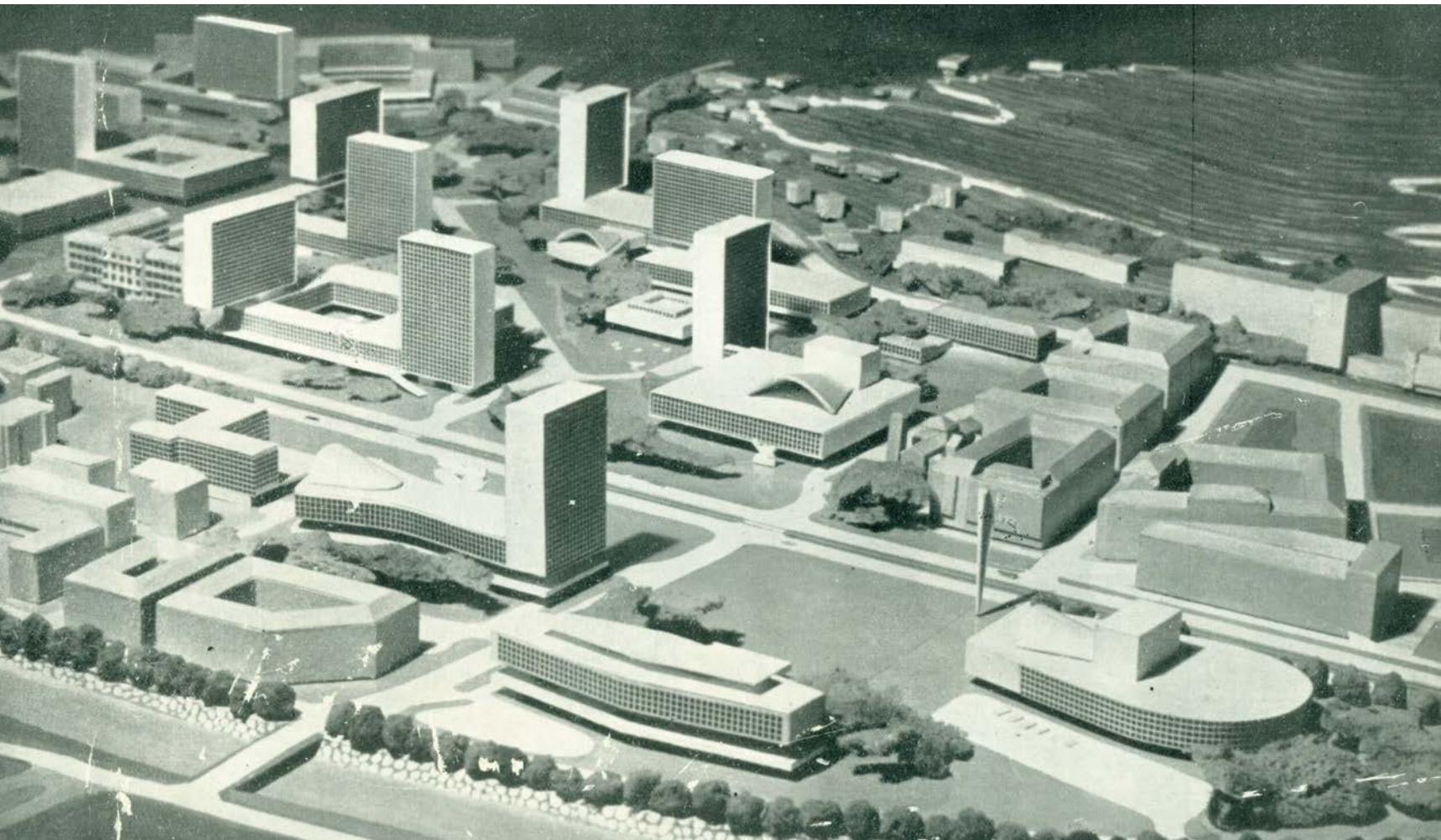
Konkurs za projekt pješačkog mosta preko rijeke Miljacke kod Likovne Akademije je najbolje realiziran konkurs u zadnjih nekoliko godina, kako zbog stručnosti samog žirija tako i zbog dobre komunikacije između raspisivača Općine centar Sarajevo i organizatora Asocijacije arhitekata Sarajeva. Konkurs je održan 2007. godine uz više od 40 pristiglih radova, a autori prvonagrađenog projekta su bili tadašnji studenti Likovne akademije (B. Kanlić, A. Hrustić i A. Alagić). Bez obzira na svoju statičku složenost most je realiziran 2012. godine i sada je važan dio identiteta grada i jedna od njegovih najzanimljivijih atrakcija.⁴ Ovaj projekt daje poruku da se može kvalitetno organizirati i urediti prostor unutar zadanih zakonskih okvira i postojeće društvene realnosti, ukoliko postoji poštovanje principa struke. Na tome je i počivala komunikacija između raspisivača, investitora i stručnog organizatora.

Potpuno je jasno da zakonski okvir o javnim nabavkama treba mijenjati, ali istovremeno treba mijenjati društvenu svijest o samoj važnosti postupka organizacije konkursnih procedura.

tekst:
Andrej Strehovec

DaNS

Maketa pobjedničkog konkursnog rješenja Marijin Dvora, Juraj Neidhardt, 1955. Izvor: arhiva kabineta „Energetjeri i dizajn“ Arhitektonskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu.

Procesi i praksa javnih arhitektonskih konkursa u Sloveniji

Prvi javni arhitektonski konkurs na području Slovenije organizovan je već krajem 19. veka. Ta praksa je održavana sve do 2008. godine, kada je, zbog zakonske rupe, konkurs kao institucija praktično nestao iz propisa. Ovo je delimično ispravljeno 2015. izmenama propisa, ali neka ograničenja još postoje.

Svoj nastup na sceni javnih arhitektonskih konkursa započeo sam 2002. godine, na jednom internacionalnom takmičenju (Velika Britanija), u periodu kada su ovakve međunarodne saradnje u Sloveniji postale uobičajene. To je bio period razvoja digitalne arhitektonske proizvodnje i realističnog 3D modelovanja, kada je mlada generacija imala prednost zbog poznavanja novih tehnologija, dok je starija generacija tek počela da napušta ručni crtež i kolažiranje. Kasnije sam dobijao autorska priznanja učestvujući na lokalnim arhitektonskim konkursima, te sam se pridružio ekipi većeg i renomiranog slovenačkog biroa, koji je do projekata dolazio isključivo preko javnih konkursa. Tako sam proveo deceniju projektujući i gradeći radove nagradene na javnim tenderima.

Ono što smo primetili u realizacijama tendera jeste to da je autorstvo prvonagrađenog rešenja omogućavalo, do neke mere, arhitektonsku autonomiju u pregovaranjima sa investitorima, posebno ukoliko je došlo do promena na projektu tokom procesa. To je značilo da smo imali određenu kontrolu u izgradnji, iako ne potpunu. U slovenačkom zakonodavstvu postoje članovi o autorskim pravima koji se prenose i na javni konkurs (pravo na poštovanje autorskog rada, ograničenje prava prerade rada). Tako je propisana i zaštita autorskog rada arhitekte od kasnijih pokušaja promena ili nadogradnje, pogotovo ako se radi o rezultatu nagrađenog javnog konkursa, ali samo ako to investitoru ne uzrokuje „nesrazmeran trošak“ ili značajno ne produži vreme za preradu projekta. Ako ništa drugo, to omogućava barem da se sa autorom stupi u kontakt

DaNS

Prvi realizovani javni arhitektonski konkurs na području Slovenije, 19. vek: Narodni dom (danasa Narodna galerija), Ljubljana.

Autor: František Škabrouf, 1896. Renovacija: API Arhitekti, 2016.

Foto: Narodna galerija.

i uključi u razmatranje promena na objektu, što u praksi ipak ne rezultira očuvanjem autorskog integriteta zbog prvenstva ekonomskih interesa.¹

U Sloveniji je za organizaciju javnih konkursa, prema Zakonu o izgradnji objekata i Propisu o javnim konkursima, nadležna arhitektonska komora (Zbornica za arhitekturo in prostor Slovenije – ZAPS). Pravila koja regulišu konkurse nalaze se u Zakonu o javnim nabavkama. ZAPS u svom javnom nastupu zastupa stanovište da je konkurs put do kvalitetnih i razumnih arhitektonskih, pejzažnih i urbanističkih rešenja i da je konkurs pravi izbor za investitore koje žele mogućnost izbora kvalitetnijih opcija.

Međutim, 2008. godine se u zakonodavstvu desila sabotaža institucije konkursa. Naime, bio je izbačen propis koji je određivao da je za javne investicije u visini od preko 1.500.000 evra potrebno raspisati javni konkurs, čime je on praktično nestao iz prakse. 2015. godine je održan skup slovenačkih

¹ Na taj način se npr. u poslednje vreme u velikoj meri uništavala socijalistička arhitektonska baština. Neki su takve devastacije čak opravdavane izgovorom da su za vreme SFRJ više gradili arhitekti koji su bili politički prihvatljiviji, tzv. „režimski autori“.

arhitekata pod nazivom „Ko se plaši arhitektonskog konkursa“, na kojem je upućen apel vlastima i pokrenuta bitna javna rasprava o ovom problemu. Ovo su neki od ključnih komentara sa skupa:

- Izbor najniže cene bi morao biti relevantan samo za izbor izvođača izgradnje, a to na osnovu detaljnih arhitektonskih projekata.
- Ekonomski efikasnost izgradnje je poboljšana većim ulaganjem u početnim fazama, odnosno prilikom projektovanja.
- Arhitektonске usluge su intelektualne, a posledice intervencije u struku su dugoročne i imaju uticaj na dobrobit korisnika.
- Javne nabavke bez konkursa dozvoljavaju samo sticanje posla podnošenjem *dumping* cena i time podstiču nelojalnu konkurenčiju.
- Direktna porudžbina uzrokuje negativan izbor projektanta.
- Javni konkurs je garancija socijalne racionalnosti, kvaliteta i transparentnosti. To je takođe i političko pitanje, s obzirom da se prostor korupcije smanjuje.
- Pod tržišnim uslovima, među arhitekatima nema solidarnosti. Ako želimo razvoj profesije u pravom smjeru, potrebno je da se projektantske aktivnosti otmu tržištu i da se podrede dugoročnim strateškim ciljevima razvoja prostora.
- Komora treba da, preko uspostavljanja zakona, omogući javni interes u prostornom planiranju, a to može samo preko direktnog ulaska u poslovni proces između arhitekte i investitora, jer sam arhitekta obično nije sposoban da štiti javni interes, iako komora od arhitekte-člana komore to očekuje.

Državna skupština je 2015. godine, nakon napora ZAPS, nezavisnih društava i nevladnih organizacija izmenila sporni propis, i to bez glasa protiv, što znači da su sve strane uvidele štetu koja je bila načinjena. To je odmah rezultiralo porastom javnih konkursa, te je stanje do neke mere vraćeno u prethodno. Nažalost, ponovo je postavljeno ograničenje, ovoga puta na veću sumu (2.500.000 evra), što znači da se za projekte niže vrednosti javni konkurs još uvek delimično izbegava. U korigovanom propisu stoji da je javni konkurs potreban u sledećim slučajevima (kada je investitor država, lokalna zajednica, ili drugo javno pravno lice):

- a) za javne objekte:
 - za projektovanje objekata za sport, rekreaciju, ako procenjena investicija prelazi 500.000 evra;
 - za projektovanje drugih objekata, ukoliko procenjena investicija prelazi 2.500.000 evra;
- b) za prostorno planiranje:
 - kada područje planiranog prostornog uredjenja prelazi površinu od 5 hektara.

Iako je problematika javnih arhitektonskih konkursa u poslednje vreme, do neke mere, vraćena u "normalnije" stanje od pre 2008. godine, mnogo problema ostaje nerešeno. Na primer, investitor javnog tendera može bez bilo kakvog objašnjenja da prekine konkurs koji je u toku, iako su učesnici već počeli sa radom na projektu. Problem je i to što se retko koristi mogućnost višefaznog konkursa, što bi značilo da se u prvoj fazi prezentuju osnovne arhitektonske ideje, koje se tek u drugoj fazi dodatno razraduju. Višefazni konkurs omogućava i da se prijavi više učesnika, pre svega manjih arhitektonskih biroa, koji bi teško mogli da priuštite ogroman trošak izrade kompletnog projekta zahtevanog na jednofaznom konkursu.

Poстоji još jedan fenomen: u poslednjih deset godina konkursni radovi dostižu vrhunski grafički kvalitet i predstavljaju se na velikom broju priloga (čak po 10m² plakata). Do ovog megalomanskog standarda se došlo kako zbog faničnog entuzijazma manjih biroa, tako i zahvaljujući kapitalu većih biroa, što je sve rezultiralo novim vidom neravnopravnosti. Tako je 2012. godine, na konkursu za novu zgradu Nacionalne knjižnice (NUK2) sabiranjem radnog ulaganja svih učesnika izračunato da je za izradu svih radova potrošeno ukupno 2,5 prosečna radna veka (cca 200.000 radnih časova ili 3.500.000 evra). Čak bi i pobednici na konkursu bili u investicionom minusu da nisu uspeli kasnije da ugovore projektovanje. Takvi neracionalni poduhvati već godinama ugrožavaju struku jer ona jednostavno ne može da priušti vlastiti razvoj, nego sve više postaje stvar privilegije.

Osim toga, zbog velikog učešća na konkursu, indirektno se uvodi još širi krug kolega i prijatelja koji sarađuju ili prate arhitektonski proces. Na taj način se osnažuje uvezanost kolega i omogućava neformalni susret profesionalaca i javnosti. Time se takođe podstiče i šira javna debata, što pomaže u prvenstveni i usvajajući finalnih arhitektonskih rešenja. Javni konkursi daju veći legitimitet i omogućavaju jače javno prihvatanje predloženih projekata. Stoga bismo mogli reći da je institucija javnog arhitektonskog konkursa društveno integrativni proces gde se, kroz funkcionalna i tehnička rešenja i uz široki stručni nadzor, u najboljoj mogućoj meri podržava arhitektonska disciplina.

Realizacija prvonagradenog rada sa javnog konkursa: Dom umirovljenika Idrija (2006-2012).

Autori: Robert Potokar, Andrej Strehovec, Marjan Starič, Sabina Colnar, Ajdin Bajrović, Mateja Šetina, Carlos Graça.
Foto: Andrej Strehovec.

Temat: Arhitektonski konkursi danas

Realizacija prvonagradenog rada sa javnog konkursa: Dečiji vrtić Mavrica, Brežice (2011-2014).

Autori: Breda Bizjak (BB arhitekti), Lidija Dragičić (Studio 360), Katja Florjanc, Emir Jelkić, Ajda Vogelnik Saje.
Foto: Miran Kambič.

tekst:
Jelica Jovanović

Jedan beogradski konkurs 30 godina kasnije

Kako je Novi Beograd zamalo postao i Venecija i Washington

DaNS

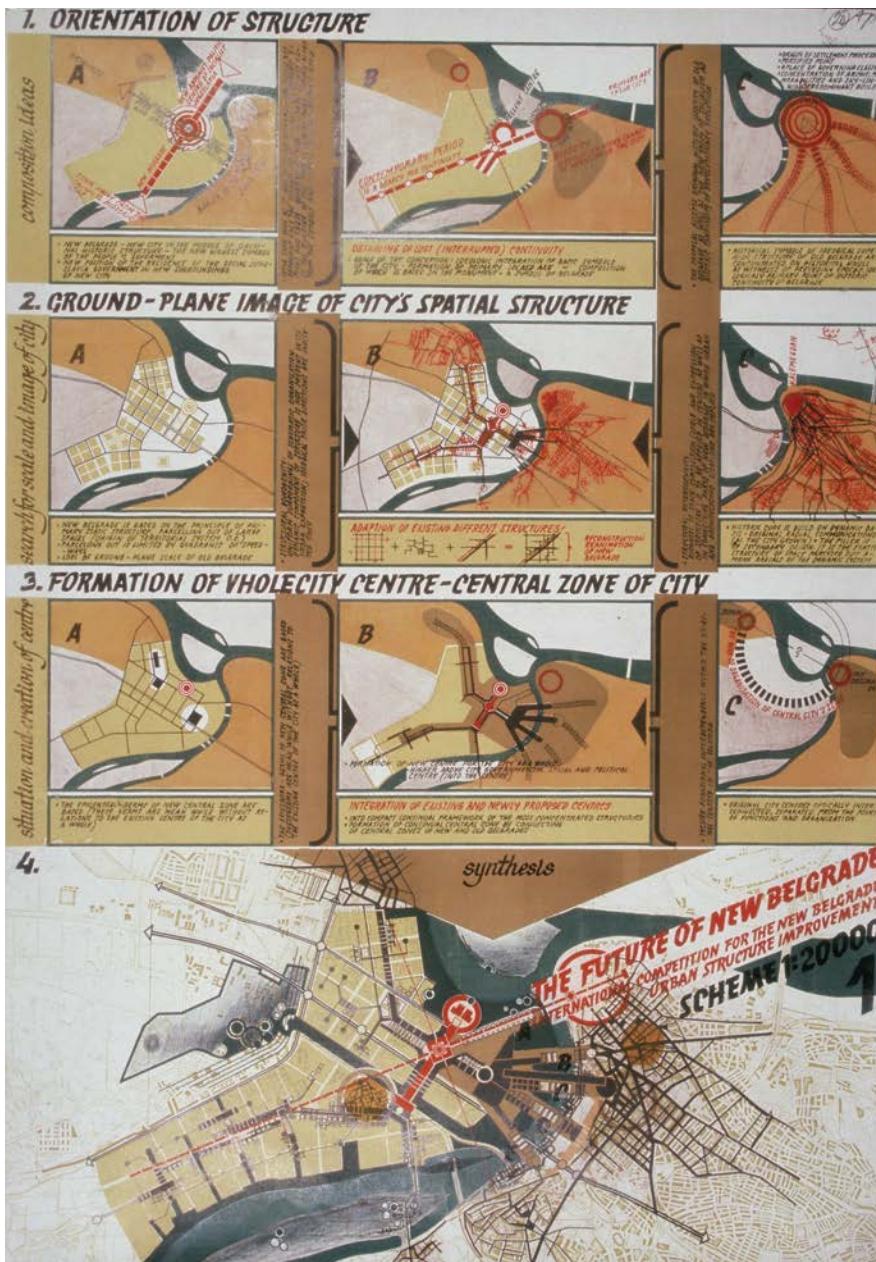
Arhitektonski i urbanistički konkursi zauzimaju veoma značajno mesto u domaćoj stručnoj javnosti, iako se njihovi rezultati često dovode u pitanje. Razlozi za to su višestruki i zahtevaju dodatno istraživanje, koje prevazilazi obim i temu ovog teksta. Međutim, i kratka pretraga na internetu ukazuje na neke od problema: nedovoljno informacija o raspisima i rezultatima konkursa ili pak njihovo kratkotrajno prisustvo na mreži ili u etru, slabo poznavanje procedura od strane stručne i šire javnosti, promene regulative ili izvedenih rešenja, kao i često zaobilazeњe procedura od strane nadležnih. Ipak, konkursi opstaju kao najbolja ili najmanje loša forma za dobijanje ideja i rešenja u arhitekturi i urbanizmu, naročito kada je reč o investicijama finansiranim javnim sredstvima, iz budžeta republike ili lokalnih samouprava. Sudeći po važećim procedurama i praksama, po navici i inerciji raspisivača i samih arhitekata, konkursi će o(p)statiti kao jedna od najvažnijih institucija struke i u budućnosti. Ova činjenica ne iznenadjuje: osim obaveza prema UIA,¹ i dalje su u sećanju konkursi za ikonične objekte i celine na Novom Beogradu, Ceraku, Julinom brdu, Skoplje nakon zemljotresa, Split 3, itd.

Ovom prilikom ćemo se pozabaviti jednim manje popularnim, ali vrlo simptomatičnim konkursom koji je pao u zaborav - konkurs za urbanu regeneraciju Novog Beograda. Ovaj konkurs je raspisan pred kraj tzv. „zlatnog doba“ arhitek-

ture u Jugoslaviji, sredinom osamdesetih godina 20. veka, nagovestivši na neki način kasniji pad u kvalitetu produkcije i mnoge probleme sa kojima se struka i dalje suočava. Danas, sa propisne istorijske distance od tridesetak godina, možemo malo bolje analizirati okolnosti raspisa i osvrnuti se na same arhitektonске i urbanističke strukture koje su naknadno nastale na ovom prostoru. Reč je o „Međunarodnom konkursu za unapređenje urbane strukture Novog Beograda“ iz 1986. godine, koji je poznatiji pod nazivom „Budućnost Novog Beograda“. Pobednička rešenja nikad nisu izvedena, ali je konkurs iz više razloga ostao u kolektivnoj memoriji, te se čak i danas spominje sporadično kroz ideje i predloge koje je doneo. Međutim, postavlja se pitanje šta je grad dobio, a šta izgubio zahvaljujući ovom konkursu?

Kontekst raspisa: bavljenje posledicama

Konkurs je sam po sebi izgledao pomalo čudno, bez fokusa, te je bio preširoko postavljen. Raspisan je kao međunarodni anketni i trajao je neobično dugo: od 1. novembra 1985. do 1. jula 1986. godine, a kasnije je rok pomeren na 15. jul na molbu učesnika. Zatim, teritorija koju je obuhvatao se prostirala praktično preko cele opštine Novi Beograd, a učesnicima je ostavljena potpuna sloboda da biraju na koju će se lokaciju fokusirati i koju će temu staviti u prvi plan. Štaviše, nakon što

Fotografija gore i na sledećoj strani:
Prvonačrteni rad tima iz Čehoslovačke:
Jaroslav Kachlík, Radomil Kachlík, Juraj Koben, Jaroslav Práger, Peter Vavrica, Martin Koniar, Miloš Gašparec (rad 20). Ovim rešenjem je predviđeno formiranje tri centra povezana „linijskim“ centrima: na mestu Centralne zone, na priobalju i na mestu ranije planiranog III rejonskog centra, što su mnogi smatrali za prevelik zalogaj, nerealno rešenje unapred osudeno na propast.
Izvor: Arhiva Društva arhitekata Beograda.

Međutim, situacija poprima drugu dimenziju kada se shvati da je ovaj konkurs raspisan na osnovu odluke iz jula 1984. godine, te da je možda jedna od prvih reakcija nadležnih stručnih službi na nove okolnosti i novu realnost u planiranju Novog Beograda. Raspis dolazi svega četiri meseca nakon objavljanja rezultata „Beogradskog javnog konkursa za urbanističko i arhitektonsko rešenje Bloka 24 na Novom Beogradu“, kojim je *de facto* promenjen dotadašnji koncept Centralne zone Novog Beograda. U tom trenutku su u pripremi i „Izmene i dopune Generalnog urbanističkog plana Beograda“, koje će biti usvojene u januaru 1985. godine, kao i studija i izložba u produkciji

¹ L'Union Internationale des Architectes – Međunarodna unija arhitekata

SANU „Kulturno središte III Milenijum“ autora Miloša Perovića - koje su kasnije, vrlo sugestivno, uključene u podloge podeljene učesnicima konkursa. Gradonačelnik Bogdan Bodanović se ističava i u intervjuiima daje svoje želje i sugestije da treba napraviti jezero na mestu blokova 25 i 26 - što se odrazilo na uvođenje vode u predloge. U kulturnim institucijama grada, poput Urbanističkog zavoda Beograda, više ne rade autoriteti poput Milutina Glavičkog: na delu je agresivna revizija dotadašnje modernističke paradigme planiranja i izgradnje grada, zdušno potpomognuta natpisima u štampi. Struka je očigledno u šoku, te na neki način pokušava da konsoliduje svoje redove i da se uhvati u koštač sa novonastalim okolnostima - raspisivanjem velikog međunarodnog konkursa pod pokroviteljstvom UIA, kojim bi se dobole nove ideje za Novi Beograd i privukla pažnja javnosti. Pri Skupštini grada formiran je Organizacioni odbor konkursa - svojevrsni „super-odbor“ sastavljen od najeminentnijih stručnjaka i predstavnika najvažnijih gradskih *stakeholders*. Nakon konkursa - za koji je podignuto 490 podloga i pristiglo 94 radova iz zemlje i inostranstva - napravljena je izložba, simpozijum na kojem su analizirani prispevi radova, objavljene su *follow up* publikacije... posle toga se nije desilo ništa.

Novom Beogradu fali mnogo toga...

„...Svet je, zasitivši
se korbizijanskih
zdravih kolača, poželeo
gradove pomalo musave
i neuredne, kakve je
poznavalo neko starije
vreme.“ (V. Macura,
Simpozijum „Budućnost
Novog Beograda“, 1986.)

DaNS

Predlozi koji su stigli na konkurs sa svih strana sveta zaista jesu doneli duh gradova nekog starijeg vremena. U skladu sa postmodernističkom kritikom, mnogi arhitekti su doslovce uzimali istorijske modele urbanih struktura i implantiraju ih među blokove Novog Beograda. Gotovo svi predlozi se drže tadašnjeg trenda u arhitekturi - objekti manjih razmera, citati klasične arhitekture u modernim materijalima i tehnikama, zelenilo i voda u javnim prostorima koji sve više podsećaju na *jardin à la française* ekspandiran na novobeogradske blokove. Mnogi potpuno zanemaruju činjenicu da je Blok 24 u izgradnji i tretiraju ga kao slobodnu površinu. Ipak, postoji razlika u stepenu (strahu) poštovanja koji autori imaju ili nemaju prema modernističkom Novom Beogradu i kroz taj odnos se jasno

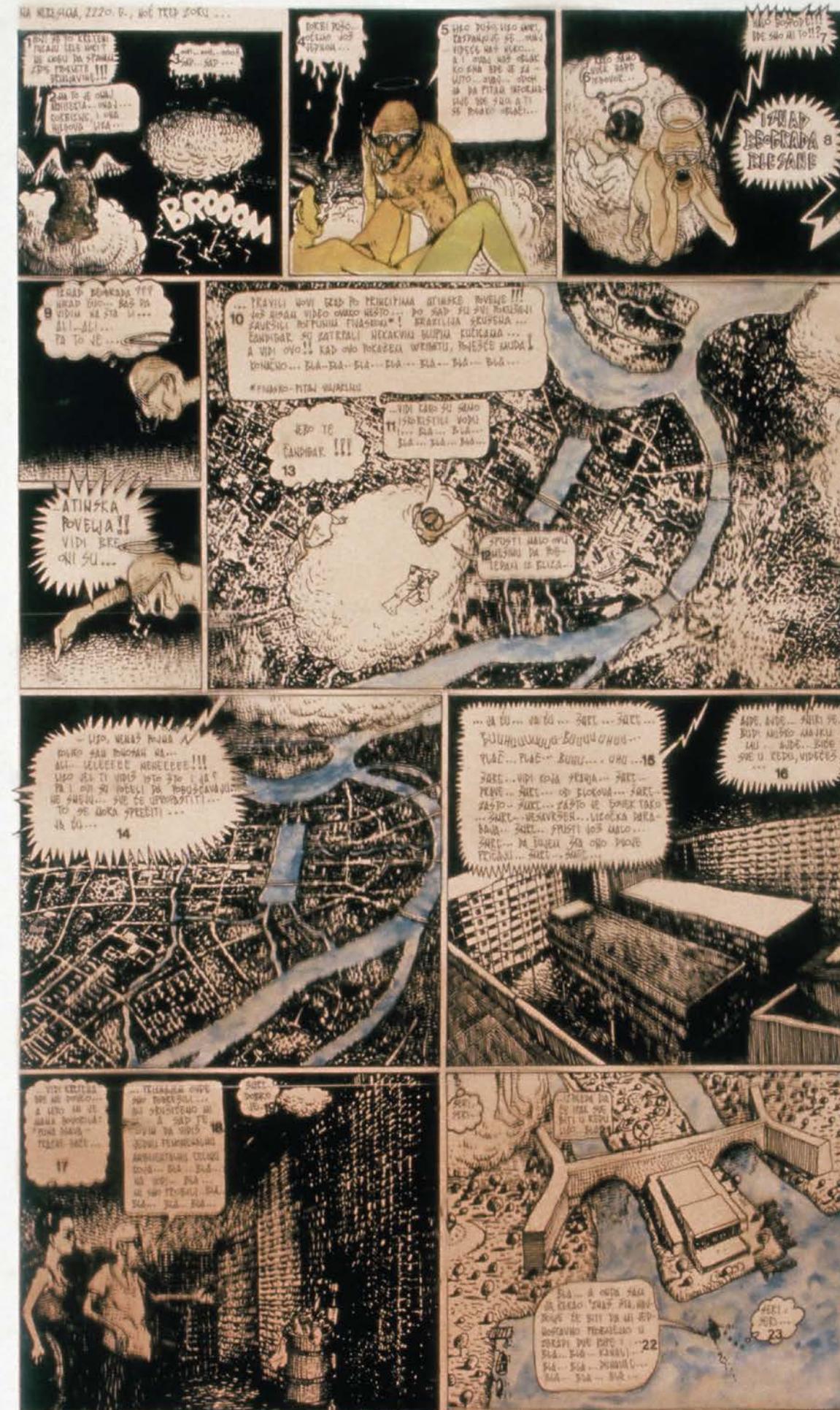
Fotografija desno:

Pohvaljeni rad tima iz SFRJ, iz CEP-a: Rade, Mika, Alisa, Nena, Goran, Marin, Braca, Zoran (sic!) (rad 83). Tim se zalagao za radikalno rešenje očuvanja modernističke matrice Novog Beograda - pretvaranjem cele Centralne zone u veštačko jezero, uključivši tu i već izgrađeni Blok 24. U svojim prilozima tim „priziva“ duh Le Korbizijea da dâ svoj sud lebdeći na oblaku iznad Beograda nekih 200 godina nakon konkursa.

Izvor: Arhiva Društva arhitekata Beograda.

mogu uočiti dva dominantna pristupa - jedan koji teži da „radi“ sa strukturama i drugi koji teži da ih sakrije iza novih struktura i nametne svoju novu estetiku. Zatim, moguće je uočiti veoma jasnu razliku između timova koji su dolazili iz organizacija i biroa, naročito kada je reč o Istočnoj Evropi: od tehničke obrade, broja i kvaliteta priloga do nepogrešive detekcije problematičnih tačaka - u svemu se razlikuju od manjih timova, mlađih timova koji „jure“ svoj prvi posao, koji pristupaju više konceptualno nego strukturno-metodološki. Najzad, među predlozima ima i otvorene parodije i lakrdije, kritike gradske administracije, društvene kritike i spina pojedinih negativnih pojava poput praznoverja i vere u natprirodno i paranormalno.

Kasnije održani Simpozijum (31.10.1986.), koji je imao za cilj da se konkurs na njemu prodiskutuje, donosi jednu zbirku viđenja i ideja relevantnih domaćih autora, pre nego ozbiljnu analizu predloženih konkurnih rešenja - to je nekako ostalo samo na nivou izveštaja ocenjivačkog suda. Vladimir Macura piše o tome da devet blokova Centralne zone ne treba dirati jer su oni nasleđe; Branko Bojović o protivljenu srpskih urbanih izgradnji Novog Beograda 1946. godine; Dušica Seferagić o smrti stambenih naselja; Radoje Stefanović tekstom očajnika iz gradske birokratije podseća na poražavajuće statistike gradenih fondova Beograda; Ksenija Petovar analizira opcije za Centralnu zonu kao potencijalno jezgro privrede Novog Beograda; Leonid Lenarčić - jedan od autora Bloka 21 i same Centralne zone - pokušava da dâ pregled urbogeneze Novog Beograda... Drugim rečima, svako od autora upada u polje reiteracije sopstvenih ideja, uloga i stavova, tek mestimično referišući na ono što bi trebalo da bude razlog njihovog okupljanja - konkurs i rezultati istog. Tako teritorija Novog Beograda dobija još jedan nivo semiologije, kao *tabula rasa* ne samo fizičkog i ideološkog, već i idejnog i teoretskog prostora u koji se stalno učitavaju nova (dnevopolitička?) tumačenja. Ipak, stiče se utisak da su svi koji su učestvovali u Simpoziju mu došli i ostali ušančeni u svojim mišljenjima i konceptima. Ovaj konkurs je bio veliki poduhvat, kojem je ipak bio potreban još jedan dodatni korak minuciozne analize i integrisanja

1 - Who're those idiots swimming all night? I can't sleep 'cause of all the damned thunder!!!
2 - Oh, that's that architect...that Corbusier and his Elise...
3 - Oh...oh...oh...
4 - Corbi, honey, wanna do it once more...
5 - Elise, honey, it's almost dawn...uh...someone will see us...who knows where this cloud of ours has wandered...uh...I'm gonna ask information where we are, and you slowly get dressed...
6 - How does he always manage to find an excuse...
7 - Hello, God!!! Where are we!!!
8 - OVER BELGRADE, SUMMER!
9 - Above Belgrade??? Never heard of it...Let me take a look...But...but...that's...
9a - THE ATHEN'S CHARTER ?? Hey, look, they've...
10 - built a new city based on the principles of the Athen's Charter!!! I've never seen anything like it before...So far all attempts have ended up a total fiasco!! Brasilia ruined...Chandigarh's been filled in with stupid little houses...And look at this!!! When I show this to Wright he'll jump off the deep end...Finally...Bla...bla...
11 - Look at how they've used the water and...bla...
12 - Drop this...deskin a little so I can see it...close up...
13 - Screw Chandigarh!!!
14 - Elise, you don't know how proud I am of...but...who is me!!! Elise, d'ya see what I see? But, they've started to fill it up...too...They can't...Everything will be doomed...it must be stopped...I will...
15 - I will...I will...I will...sniff...Boohoo...boohoo...sob...sob...look at what shit they're making...sniff...out of the blocks...sniff...Why is man so imperfect...Elisachka das sagas...sniff...Drop me down a bit more...sniff...Let me hear what those two are talking about...sniff...sniff...
16 - Come on...Calm down...where's your masculinity, shame on you...Come on...everything'll be alright...you'll see...
17 - ...Look where this idiot's brought me...And my mommy always said 'if his head is full his pants must be empty'...
18 - I admit we made a mistake here...But we'll tear it down. And now I'll take you to see a building that creates its own atmosphere...like...bla...bla...on the water...bla...We made canals...bla...bla...
19 - Good, looks good...
20 - What delight...
21 - It seems that everything will turn out alright, Elise, bla...bla...
22 - Bla...And then I said, "Know what, the best thing's to drill two holes through the building and...bla...bla...damne...bla...branch of the Danube...bla...bla..."
23 - Bullshit, bullshit...
24 - This damned nymphomania is just in the way...home...Just now when I've found the real thing...And she's only got one thing on her mind...But that won't work...there are more important things in the world...She thinks that damned appendage between the legs is the center of the universe...Bla...darling, this is the end of our relationship...and a new beginning for me...
25 - ...Slimy wimp...What does he think I am...He needs a mommy and not a real woman like me...Ahh, this won't work, my dear Corbusier!!! I've really had enough of you...I'll see you begging on your knees for me to come back...

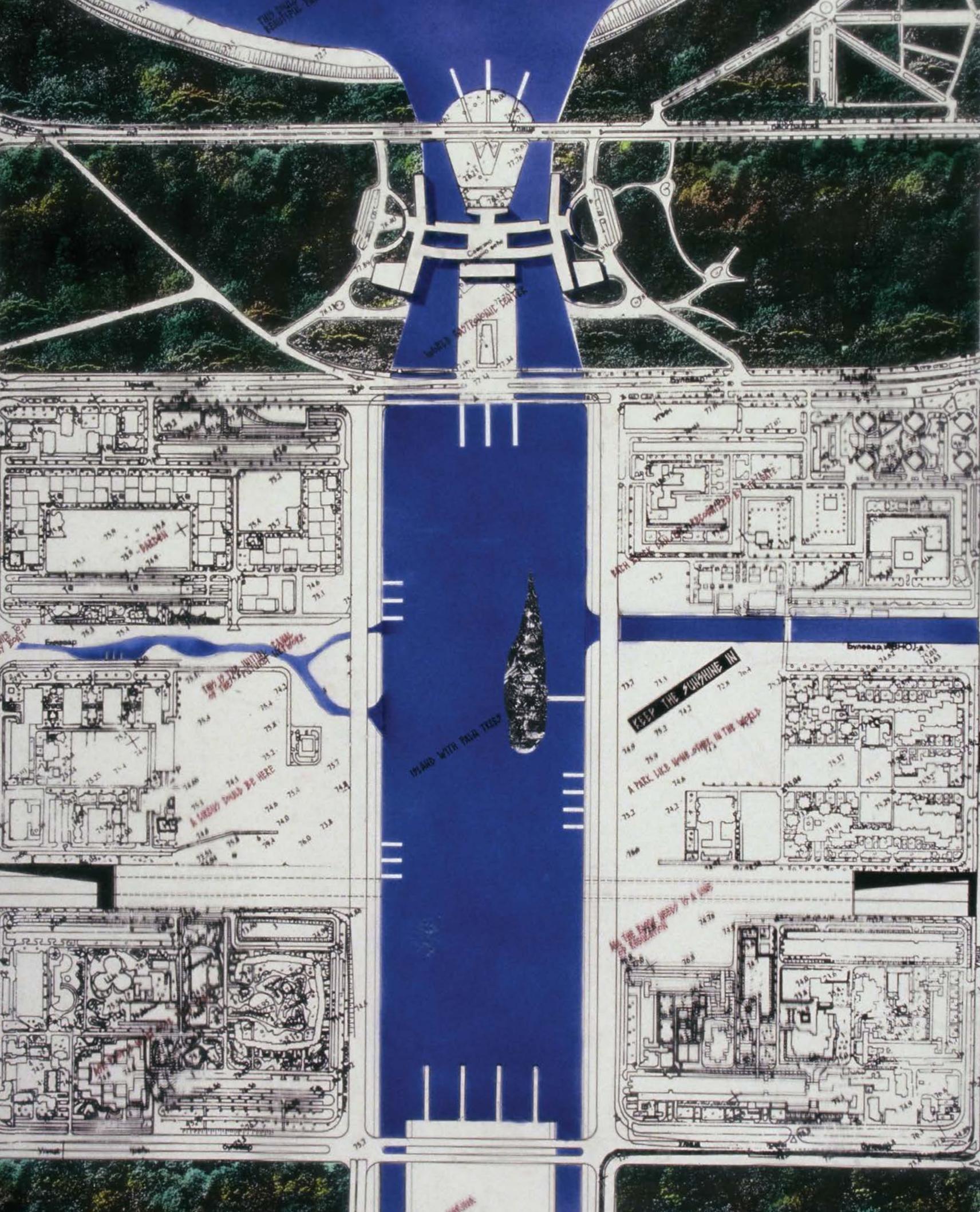
iznesenih ideja - što je ranije obično radio tim Urbanističkog zavoda, odnosno Grupa za Novi Beograd. Međutim, kako Borislav Stojkov² navodi u svom uvodniku, tada se uveliko „pletu 'igre'... oko velikog poprišta interesa“ kakvo je Novi Beograd postao. Otkrili su se akteri „čiji je interes subjektivan i trenutačan... i odgovornost onih koji donose odluke oko izgradnje na ovom zemljištu“. Ovim akterima se nije žurilo da konkurs prevedu u planove.

Epilog: epiloga nije bilo

Na poslednjoj sednici Organizacionog odbora konkursa, održanoj 10. marta 1987. godine, napravljen je tekst izveštaja o rezultatima konkursa za potrebe Skupštine grada, čime je i zvanično završen rad na konkursu. Sledеći potez je bio na gradskoj upravi, odnosno institucijama planiranja: iskoristiti rezultate i zaključke konkursa kao osnov za izradu planske dokumentacije. Nažlost, to se nije desilo, odnosno, dešavalo se parcijalno po blokovima, kada bi se ukazala potreba ili ukazao investitor kojem je (hitno) bio potreban Detaljni urbanistički plan. Povremeno je štampa pisala o tome šta se dešava na Novom Beogradu nakon konkursa - strasti se nisu smirivale, a grad se ipak gradio. Ilustrovana Politika u tekstu „Pogrešni koraci na pesku“ (objavljen 23.12.1991.) konstatiuje da se sa implementacijom konkursnih rešenja nikuda nije stiglo i donosi nikad publikovane odjek rasprave sa Simpozijuma iz 1986. godine - koji zapravo i govore o razlozima neizvršenja. „Naša ideja je bila da (treba) ... završiti započeto“ (Marin Krešić); „... vi arhitekti ste vrednovali samo lepe crteže“ (Gavril Mihaljević); „...dosta nam je ekonomista, sociologa, saobraćajaca, pravnika i ostalih“ (Borislav Stojkov); „... kada je rečeno da ēete sve ovako raznorodne i mnogočlane rade predati u ruke političarima na dalja odlučivanja o slobini Novog Beograda - ja sam ostao bez teksta!“ (Sreten Vujović). Dakle, budućnost nije stigla sa ovim konkursom, niti u Beograd, niti na Novi Beograd.

Međutim, nešto drugo jeste stiglo. Stiglo je - i već 30 godina traje - vreme u kojem će se arhitektura pakovati u lepe, blistave publikacije, sa sjajnim analizama, diskusijama, izveštajima i statistikama - da bi završavala na policama i u ličnim portfolijima. Stiglo je i vreme opšte fragmentacije i marginalizacije struke, te konfuzije u nadležnostima, pa nije ni čudo da se izvedena rešenja (ako se izvedu) razlikuju u odnosu na konkursna. Najzad, stiglo je vreme kada se od pojedinačnog, partikularnog i proizvoljnog pravi urbani kontekst, dok se svi pokušaji sagledavanja šire slike i interesa zajednice cinično kvalificuju kao anahroni i nepotrebni. Ukoliko našeg zamorca, Novi Beograd, pogledamo danas, iz budućnosti, čini se da je najbolje prošao u prošlosti, i to na konkursu iz 1959. godine, i da bi celi Beograd imao mnogo lepu sadašnjost da smo se držali rezultata tog konkursa.

Fotografija desno:
Detalj iz pohvaljenog rada 83, sa jezerom u Centralnoj zoni Novog Beograda.
Izvor: Arhiva Društva arhitekata Beograda.

Izvori:

Časopis *Arhitektura urbanizam (AU)*. Brojevi: 93-98, vanredni broj "Budućnost Novog Beograda". Beograd: Organ Saveza društava arhitekata i Saveza društava urbanista Jugoslavije, 1984-1987.

Časopis *Izgradnja* 11-12/83. Tematski broj: *Trideset pet godina izgradnje Novog Beograda*. Beograd: SGIT SRS i SAS, 1983.

Časopis *Komunikacija*. Brojevi: 25, 26, 27, 28, 40. Beograd: CEP, 1984, 1986.

Karapešić, Živojin: Plov idea od izvora do ušća. O praksi konkursa iz oblasti uređenja prostora. Časopis *Izgradnja* 12/77. Beograd: SGIT SRS i SAS, 1977.

Pravilnici o konkursima iz 1962, 1978, 1998, 2012 i 2015. godine.

Simpozijum "Budućnost Novog Beograda". Beograd: Društvo arhitekata Beograda, 1986.

² Predsednik Organizacionog odbora Simpozijuma.

tekst:
Eldin Kabaklija i
Radovan Radoman

Razvoj Beča kroz arhitektonske konkurse

DaNS

Prema prognozama iz 2004. godine, broj stanovnika Beča u narednih dvadeset godina, odnosno do 2024. godine, bi trebalo da se poveća za 300.000. Ozbiljnost ovog predviđanja potvrđuje činjenica da Grac, drugi najveći grad u Austriji, ima upravo ovoliku populaciju. To znači da se u Beč godišnje slike 15.000 ljudi, sa namjerom da se tu trajno nastane i nađu zaposlenje. Od tih 15.000, oko 2.500 su djeca, što automatski podrazumijeva potrebu za izgradnjom nove infrastrukture kao što su škole, predškolske ustanove i stambeni objekti. Ovaj problem se rješava strateški, godišnjom izgradnjom oko 100 učionica, odnosno 4-5 škola i oko 4.000 stambenih jedinica. Odатle proizilazi da su škole i stambeni objekti tipologije kojima se danas arhitekte u Beču najviše bave.

Pomenuti navedenu statistiku je bilo neophodno, kako bi se približila veličina problema koji bi, bez dobre analize i strategije, u velikoj mjeri prijetio da ugrozi kvalitet života i graditeljskog nasledja koje ovaj grad posjeduje. Sa druge strane, navedeni proces promišljenim tretiranjem ovaj grad razvija u multikulturošku sredinu i jednu od vodećih evropskih prestonica. Prvi korak koji je preduzet je bila analiza prostornih potencijala i mapiranje zona pogodnih za razvoj grada. Ovom prilikom su definisana dva pravca razvoja grada. Prvi predstavlja razvoj u istorijski gusto naseljenim zonama, koje u sebi posjeduju prevaziđenu infrastrukturnu i zaostavštinu iz industrijskog perioda. Postoji više ovakvih lokacija koje

danас predstavljaju dragocjena mesta u srcu grada, kao što su nekadašnje željezničke stanice namijenjene teretnim vozovima. Jedna od takvih lokacija je Nordbahnhof koji je dobar primjer razvoja jedne od centralnih gradskih zona.

Sa druge strane, prisutno je i širenje grada izvan postojećih urbanih zona. Jedan od najvećih takvih projekata je Aspern Seestadt koji je predviđen kao stambena i poslovna zona namijenjena za život i cirkulisanje oko 20.000 ljudi. Ovaj projekat je u početku fazi, što podrazumijeva završetak svih građevinskih radova do 2028. godine. Aspern Seestadt se razvija na prostoru nekadašnjeg manjeg aerodroma, kao cjelina za sebe, odnosno kao „grad u gradu“. To na neki način favorizuje prvi navedeni pravac razvoja jer se tu radi o kompenzaciji grada, dok ovaj primjer predstavlja njegovu ekstenziju.

Ono što je zajedničko i polazna tačka za sve ove projekte jeste međunarodni urbanistički konkurs, sproveden od strane gradskih institucija. Svjesnost o značaju ovog koraka je danas materijalizovana kroz odabrane najbolje urbanističke ideje koje su kasnije ispraćene pojedinačnim objektima. Ovi veliki urbanistički konkursi se pretežno rade kao pregovarački postupci. Pošto bi otvoreni konkursi ovoga tipa iziskivali velika novčana sredstva, pristupa se jednom koraku koji prethodi izradi prvog idejnog urbanističkog rješenja. U toj fazi arhitektonski birovi apliciraju sa svojim referencama, nakon čega žiri, od prosječno 40 do 50 birova, biraju 8 učesnika koji se takmiče

Zone urbanog razvoja u Beču.
Autor grafike: Eldin Kabaklija.

samo jedan od primjera kako se kroz kvalitetno postavljen sistem dolazi do dobrih rezultata u različitim oblastima.

Naš stav, kao društveno zainteresovanih pojedinaca i arhitekata, je da se do najboljih urbanističkih, arhitektonskih i ekonomskih rješenja, u 90% slučajeva, dolazi putem arhitektonskog konkursa. Mi kao arhitekte u svakodnevnoj u praksi imamo sreću da stvaramo u Beču kao sredini koja je osviješćena po ovom pitanju, što je dovelo do izgradnje sistema koji vidi arhitektonski konkurs kao jedini održivi način praćenja ekonomskog razvoja i priliva velikog broja stanovnika.

tekst:
Aleksandar Bede

Konkurs: Nova mesta

*Urbanističko-arhitektonski konkurs za uređenje
urbanih džepova u Novom Sadu*

DaNS

Naručilac: **Fondacija „Novi Sad 2021 – Evropska prestonica kulture“**

Sprovodilac: **Društvo arhitekata Novog Sada**

Predmetne lokacije: **po jedan mali javni prostor u mesnim zajednicama Sremska Kamenica, Južni Telep, Kovilj i Detelinara u Novom Sadu**

Trajanje konkursa: **15. avgust – 15. septembar 2017.**

Izvestilac konkursa:
—Violeta Stefanović, d.i.a., Društvo arhitekata Novog Sada

Broj pristiglih radova: **57**

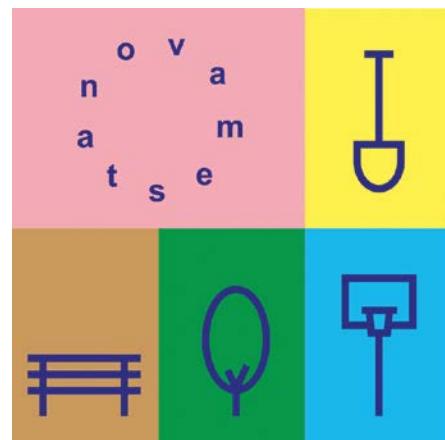
Članovi žirija:
—dr Darko Polić, d.i.a., Predsednik radne grupe za kapitalne infrastrukturne projekte u okviru projekta „Novi Sad 2021“ – Predsednik žirija

—doc. dr Pavle Stamenović, d.i.a., Arhitektonski fakultet, Beograd

—doc. dr Rene Lisac, d.i.a., Arhitektonski fakultet, Zagreb; Predsednik DAZ

—Vera Golubović, d.i.a., Gradska uprava za građevinsko zemljište i investicije, Novi Sad

—Dejan Mitov, d.i.a., Departman za arhitekturu i urbanizam, Fakultet tehničkih nauka, Novi Sad – zamenik članice žirija doc. dr Ane Pajvančić Cizelj

Vizuelni identitet konkursa.
Autori: Peter Gregson Studio.

Tema arhitektonskih konkursa i uređenja javnih prostora je godinama zaokupljivala sve angažovane u Društvu arhitekata Novog Sada, kao jedna od ključnih tačaka na kojima se ogledao celokupni odnos zajednice kako prema arhitektonskoj kulturi, tako i prema kvalitetu životnog prostora i posledičnog izgleda grada u celini. Stoga je želja za reanimacijom institucije konkursa, nekada svepisutne, a poslednjih godina potpuno zamrle, gurala ovu temu u prvi plan u svakoj komunikaciji prema gradskim institucijama, kao i u obraćanju javnosti. Ove godine se dogodilo da se jedna potpuno nova iniciticija pojavila kao naručilac konkursa, otvarajući time novo poglavlje u konkursnoj praksi u gradu, kada su neke veće i tradicionalne institucije koje se tiču prostora to poglavlje odavno zatvorile. Stoga je ovo bila jedna vrsta eksperimenta za sve uključene, u kom nije zadatak bio samo pokrenuti novu saradnju i konkursnu praksu, već pre svega i uspostaviti međusobno povjerenje, jer se radilo o stranama koje su istovremeno na nekim drugim planovima u javnosti istupale u suprotnim taborima (npr. slučaj donošenja plana za Kinesku četvrt). Međutim, imperativ manifestacije Evropske prestonice kulture 2021. izgleda da je odigrao ulogu katalizatora stvaranja nove saradnje, a pre svega konačnog dovodenja na dnevni red jedne ideje koja se već godinama nekoliko puta pojavljivala u gradskim planovima: uređenja malih javnih prostora. Ovoga puta kao svoj projektat to je pokrenula Fondacija „Novi Sad 2021“, taj novi akter u lokalnom polju, sa ambicijom da se kroz seriju konkursa u narednih nekoliko godina dođe do cifre od preko 40 malih javnih prostora koji bi na taj način bili uređeni u gradu. Projekat je nazvan „Nova mesta“ i za prvi konkurs su određene četiri mesne zajednice u gradu, u kojima je trebalo odabratи lokacije za uređenje novih javnih prostora: Južni Telep, Detelinara, Sremska Kamenica i Kovilj.

Metodološka novina u ovom procesu je predstavljala način odabira samih lokacija. Ideja je da se u tu svrhu aktivira participativna komponenta konkursa, sa fokus grupama lokalnih građana koji bi trebalo da imaju najbolji uvid u potrebe koje se tiču javnih prostora u njihovim mesnim zajednicama. Veliku pomoć u tome su nam pružile kolege iz Društva arhitekata Zagreba, koji već godinama razvijaju metodologiju za upravo

takve projekte i koju smo pokušali da primenimo na našem slučaju. Ipak, pokazalo se da je za pravi participativni konkurs potrebno mnogo više vremena, kog ovoga puta nije bilo na pretek zbog administrativnih stega u vidu tenderskih rokova konkursa. Bez obzira na to, u praksi je oprobano aktiviranje lokalaca, putem anketa i fokus grupe u mesnim zajednicama, kako bi se preko prikupljenih informacija došlo do finalnog odabira predmetne lokacije. Taj proces je vodio interdisciplinarni tim arhitekata, sociologa i drugih profesija iz redova naručioca i sprovodioca konkursa. Stoga je najveća pouka ovog iskustva da je potreban veći uzorak, širi poziv za učešće i adekvatno vreme kako bismo se svi zajedno mogli dičiti epitetom participativnosti.

Od ostalih novina treba izdvojiti i sam postupak žiriranja, tačnije njegovo dokumentovanje koje je rezultiralo objavljinjem iscrpnog izveštaja sa komentarima i bodovanjima za svaki pristigli rad, što svakako preporučujemo za dalje čitanje.¹ Takođe, konkurs je organizovan tako da su se radovi podnosi isključivo u digitalnoj formi, što je omogućilo prispeće velikog broja radova iz regiona. Stoga je jedna od pouka da definitivno treba uvesti ovu praksu kao standardnu, što kod nas još nije slučaj. Konačno, organizovana je i javna diskusija o žiriranju, u formi prezentacije i obrazlaganja od strane članova žirija, i to na Festivalu kulture prostora, manifestaciji koju je Društvo arhitekata Novog Sada organizovalo nedugo nakon završetka konkursa. Tako su zainteresovani mogli da se uključe u dijalog sa žirijem i dobiju direktnе odgovore o razlozima njihovog prosudživanja. Na Festivalu su proglašene nagrade i otvorena je izložba konkursa. Proglašenje pobednika nas je podsetilo i na još jedan izuzetno bitan aspekt konkursa, a to je mogućnost da se vide lica nagrađenih i da se oni uživo upoznaju. Pokazalo se da su ta lica bila gotovo isključivo pripadnici mlađe generacije arhitekata, od kojih su mnogi još uvek studenti.

¹ www.dans.org.rs/nova-mesta-rezultati

Prva nagrada→ doc. dr Malina Čvoro, doc. dr Saša Čvoro,
Slobodan Peulić, Maja Medić, Neda Medić, Nebojša Jeremić.

DaNS

Pohvala→ Đorđe Ilić.

36

37

Konkursni rezultati 2. MZ Južni Telep Lokacija: Dunavac-Šodroš Broj pristiglih radova: 16

Prva nagrada→ Tijana Miljić.

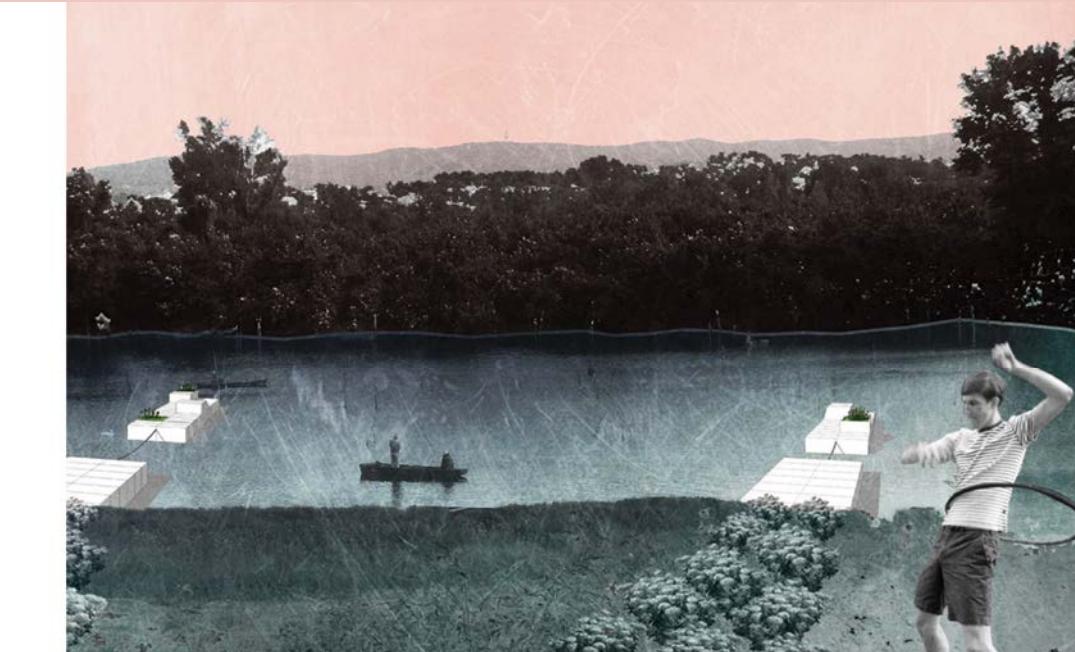
DaNS

38

Konkursni rezultati 2. MZ Južni Telep Lokacija: Dunavac-Šodroš Broj pristiglih radova: 16

Otkup sa preporukom za realizaciju→ Polygon Workshop: Emina Alić, Jasmin Sirčo, Berina Šahinović-Sulejmanović, Adina Šahinović.

barka
dunav nas povezuje

39

Konkursni rezultati 2. MZ Južni Telep Lokacija: Dunavac-Šodroš Broj pristiglih radova: 16

Pohvala→ Fedor Jurić, Albert Topić.

DaNS

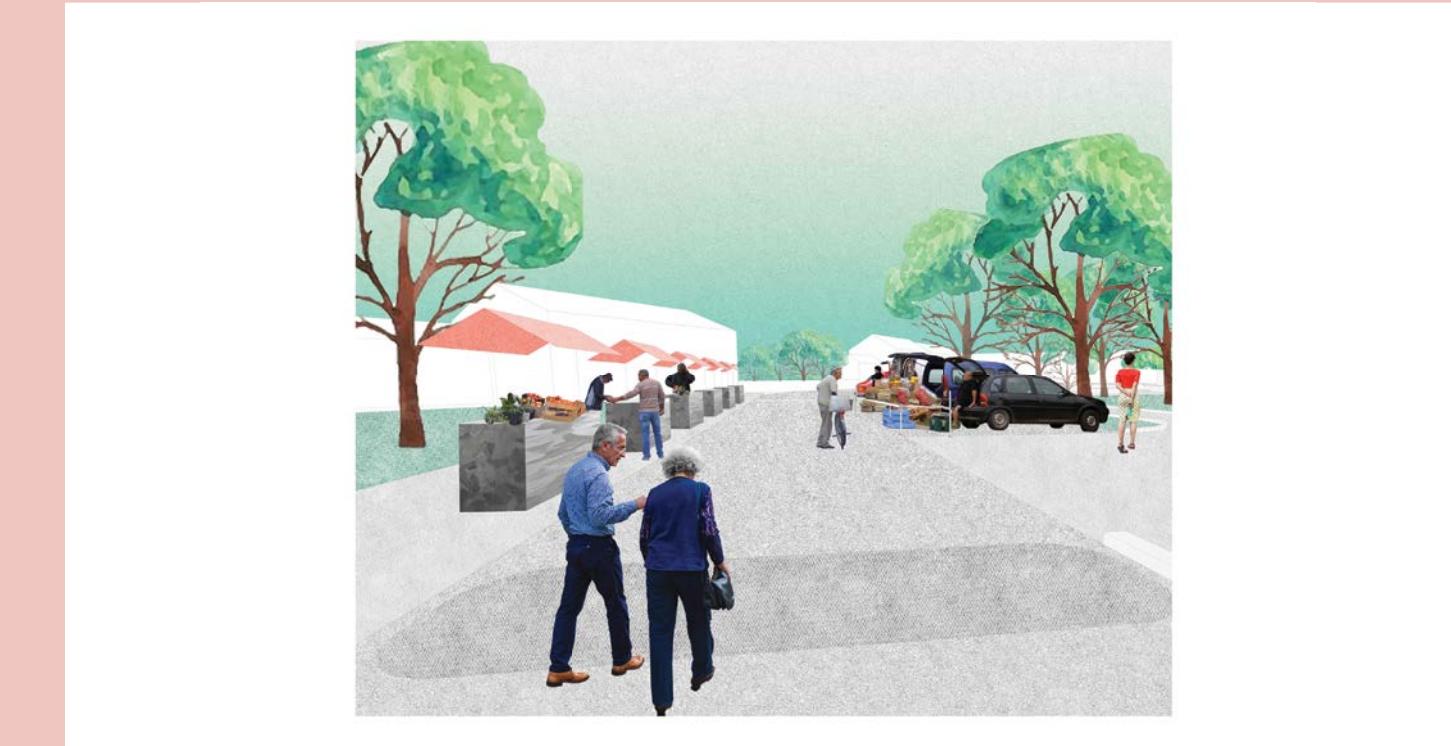
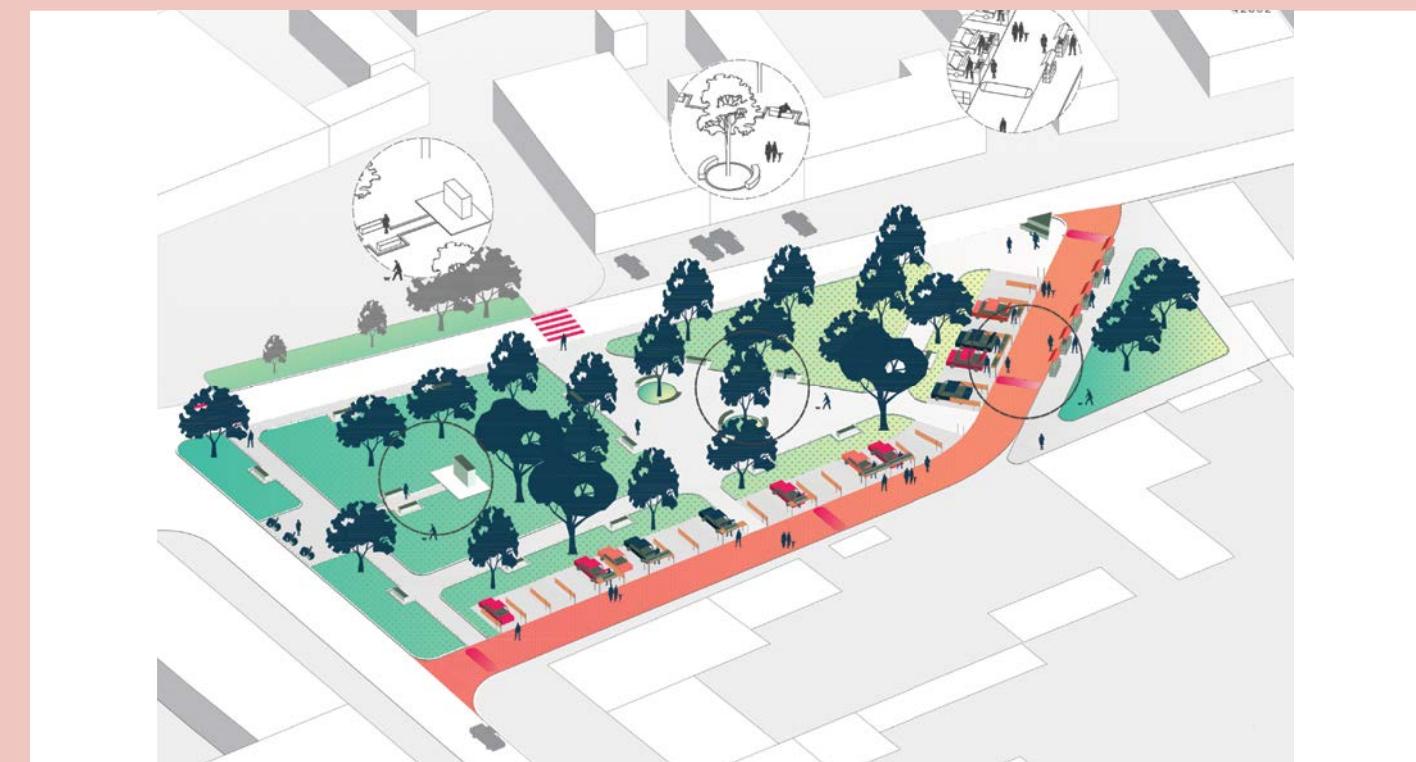
Pohvala→ Jovana Laketić, Sanja Đurđević.

40

Konkursni rezultati 3. MZ Kovilj Lokacija: Trg Svetog Save (park i pijaca) Broj pristiglih radova: 13

Prva nagrada→ Jelena Jelačić, Tijana Radovanović,
Aleksa Bekić, Pavle Nikolić.

41

Konkursni rezultati 3. MZ Kovilj Lokacija: **Trg Svetog Save (park i pijaca)** Broj pristiglih radova: 13

Otkup→ Janja Franeta, Veljko Ćirić, Bojana Pužić,
Natalija Ristanović.

DaNS

42

Konkursni rezultati 3. MZ Kovilj Lokacija: **Trg Svetog Save (park i pijaca)** Broj pristiglih radova: 13

Pohvala za realizaciju preuređenja anketne zone lokacije→ Marijana Simić, Vesna Trbić, Ivan Simić, Olivera Petrović,
Tihomir Dičić, Kristina Verušeski.

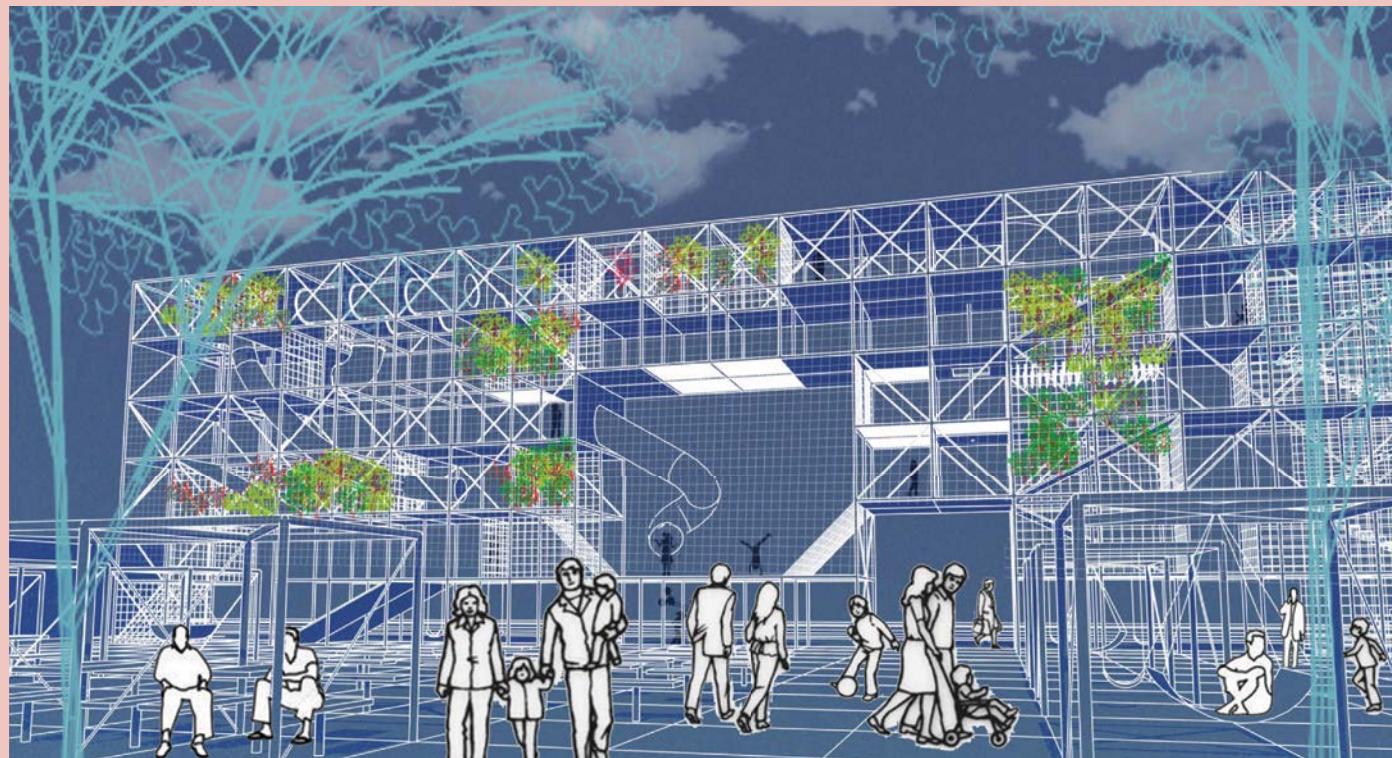

Pohvala→ Igor Rajković.

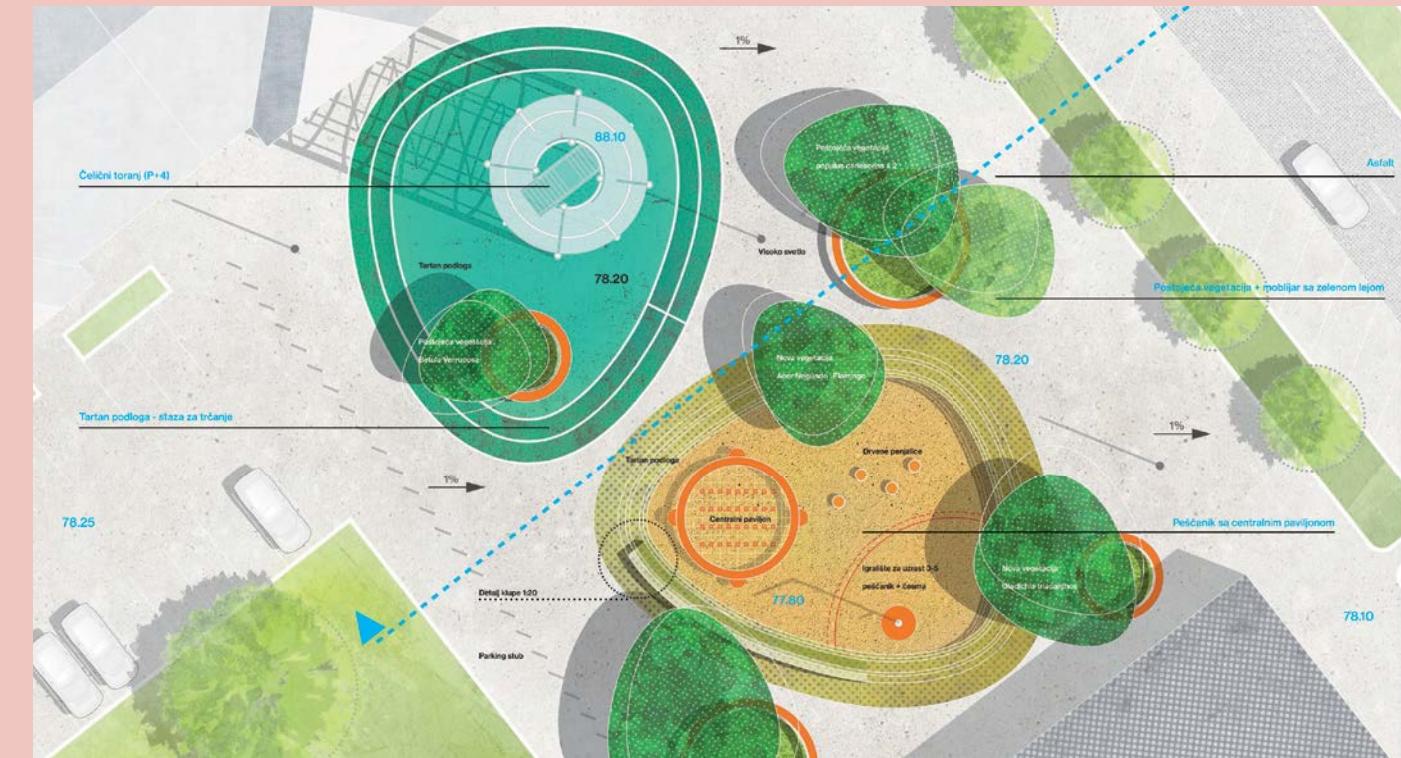
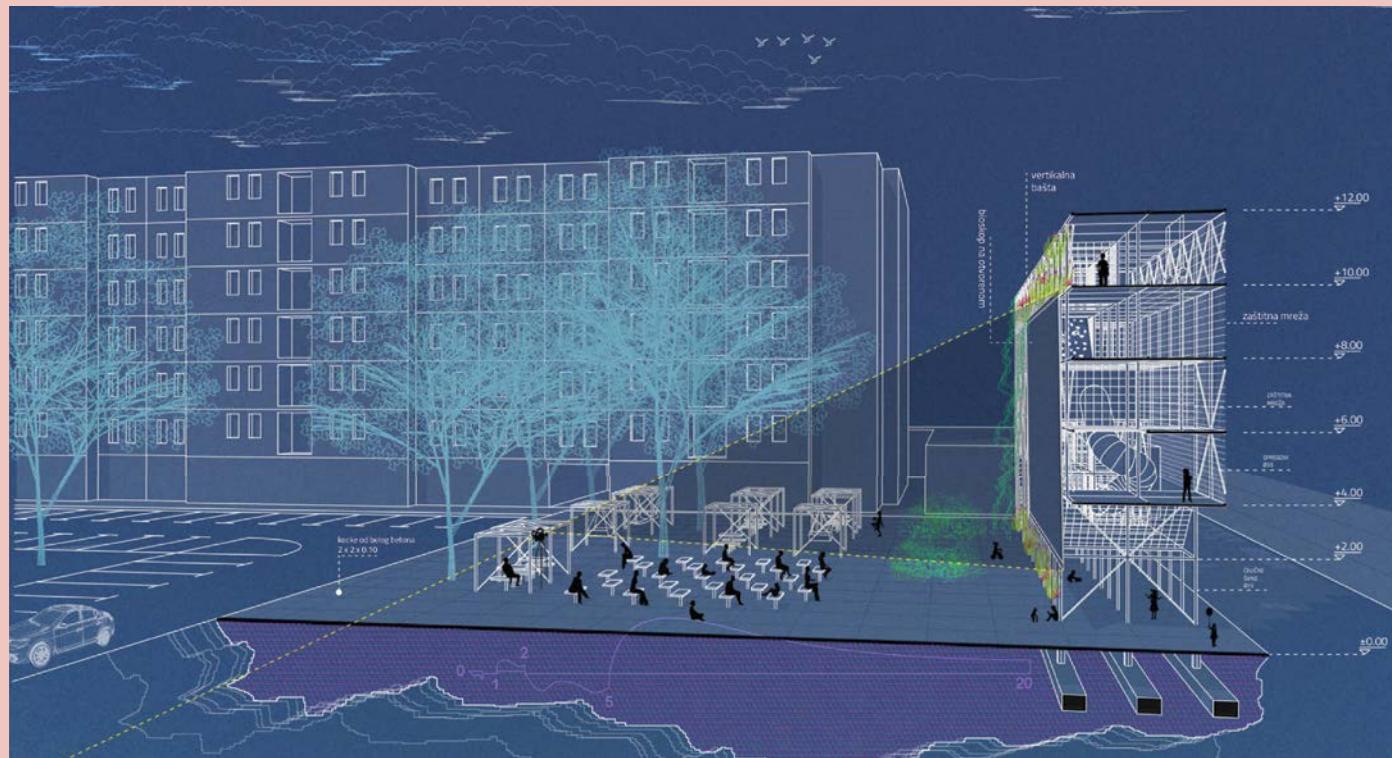

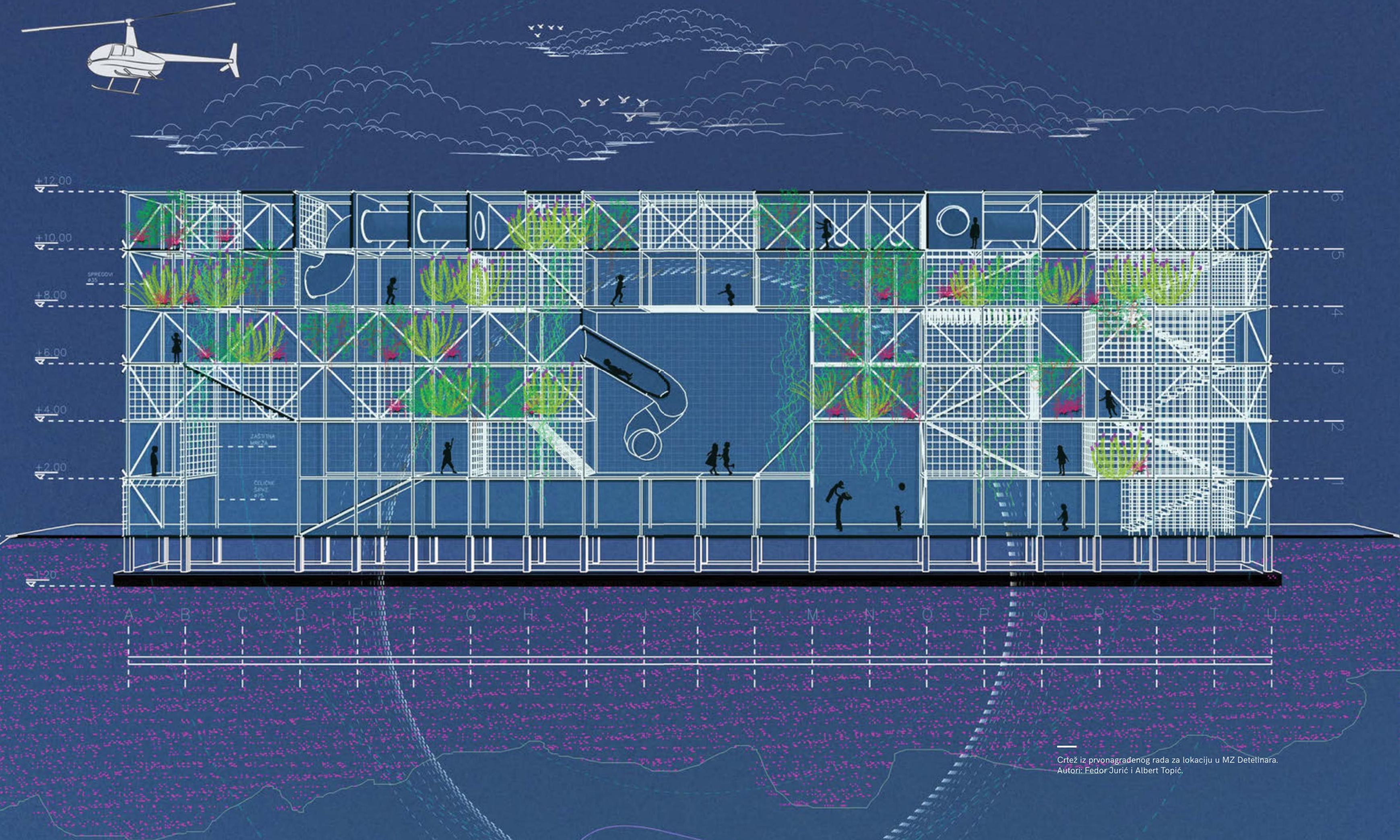
43

Prva nagrada→ Fedor Jurić, Albert Topic.

Otkup→ Đorđe Ilić.

Crtanje iz prvognadjenog rada za lokaciju u MZ Detelinara.
Autori: Fedor Jurić i Albert Topic.

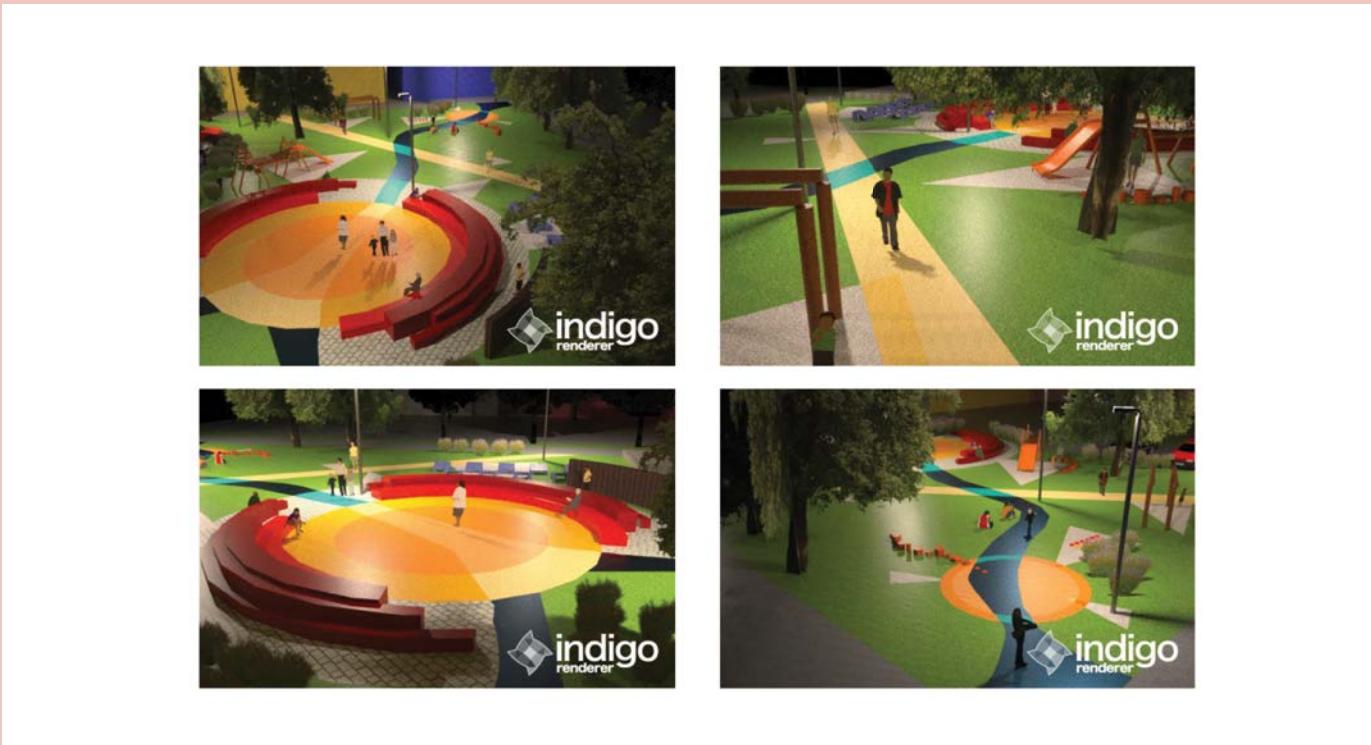
Pohvala→ Janja Franeta, Veljko Ćirić, Bojana Pužić, Natalija Ristanović.

DaNS

Konkursni rezultati 5. Nagrada publike

Fondacija „Novi Sad 2021“ je organizovala i dodeljivanje nagrade publike, putem glasanja na svom sajtu.
Najviše glasova dobio je rad na lokaciji MZ Detelinara, autorki Miljane Janković i Nevene Kunčak.

Projekti: Enterijeri IT firmi

51
Catena Media

55
Levi9 BG

58
Levi9 NS

61
Namics

64
Seven Bridges

68
Vega IT

Enterijeri IT firmi u Beogradu i Novom Sadu

Ideja o ovom članku je nastala kada je Relja Ivanić, naš glavni saradnik za fotografiju u časopisu, primetio jedan *pattern* u svom komercijalnom radu: najveći napredak u arhitektonskoj praksi je učinjen u industriji koja je u Srbiji u poslednjih nekoliko godina zabeležila najveći rast. Radi se o sektoru informaciono-komunikacionih tehnologija, tj. o projektima enterijera firmi iz ove industrije. Ovom prilikom ćemo prikazati nekoliko poslovnih prostora takvih firmi, na kojima se u poslednjih par godina vidi primetan pomak u dizajnu, često zbog činjenice da su usled rasta poslovanja morale širiti i svoje prostorne kapacitete. U nekim slučajevima se iz konцепције uređenja ovih prostora može nazreti osnovni karakter njihovog poslovanja (npr. da li rade na tudiim projektima ili razvijaju svoj softver). Ali glavni utisak, makar iz razgovora sa Reljom koji je imao priliku da ih lično sve obiđe (uključujući i one koji nisu ušli u ovaj pregled), jeste da je kvalitet arhitektonskih projekata na polju poslovnih enterijera drastično napredovao u poslednjih 5 godina: od nekadašnjih generičkih korporativnih rešenja, do današnjih originalnih autorskih potpisa koji su postali neki vid nove norme za naručioce projekata ovog obima. Što je

dobar znak, jer se za ostatak arhitektonskog projektovanja kod nas ne može reći isto, usled utiska da ono već decenijama stagnira ispod praga koji bismo smatrali minimalnim standardom u arhitekturi, kako u javnom tako i u privatnom sektoru, uprkos pojedinačnim iskakanjima. Iako je povećanje protoka novca u IT industriji omogućilo i ovaj napredak u enterijera IT firmi, svi prikazani projektu su i dalje imali relativno male budžete, posebno što se pre mogu cenovno porebiti sa stambenim prostorima, a ne poslovnim. Možda je upravo to bilo dovoljno da nekolicina domaćih biroa „pokaže šta ume“ zbog naviknutosti na izvlačenje maksimuma iz minimalnih sredstava, te je ovaj novi influks investicija omogućio toj veštini da se konačno razbukta u daleko obimnijem kapacitetu nego što je to do skora bila praksa. Stoga konačno možemo govoriti o generacijskom pristupu i pomaku, nakon decenija nedefinisanosti i zaostalosti na tom polju, što se vidi i u totalnoj dominaciji ovakvih projekata na salonima arhitekture u poslednjih par godina.

tekst:
Aleksandar Bede

foto:
Relja Ivanić

**Catena
Media**

Autori: Dijana Novaković, Maja Trbović,
Aleksandra Nikitin, Dušan Nenadović –
Studio Autori, Beograd
Klijent: Catena Media Serbia
Godina: 2017
Površina: 550m²
Lokacija: Airport City, Novi Beograd

DaNS

Levi9 Beograd

Autori: Ivana Kovačević,
Predrag Petković –
Projekti Osa, Novi Sad
Klijent: Levi9
Godina: 2016
Lokacija: Žorža Klemensoa,
Beograd

Enterijer firme Catena Media daje utisak organskog, prijatnog i gotovo didaktičnog mesta za rad. Iako baziran na open space konceptu, duž prostora se nižu pojedinačne ćelije od staklenih opni zaobljenih uglova koje sadrže posebne radne jedinice. One se vizuelno mogu izdvojiti upotrebom zavesa. Posebne zone ograju zeleni pojas koji se proteže duž celog prostora i koji ga u stvari ujedinjuje. Pažljivijom inspekcijom otkriva se ne samo još pokretnih elemenata (stolovi, staklene pregrade, separai), već i onih za igru, gimnastiku i odmor, kao i alternativna mesta za rad i socijalizaciju. To su npr. točak sreće i jedinstveni poligon za istezanje koji visi sa plafona, koji se čini da bi morao biti zapravo obavezan u svakom radnom prostoru. Sve od navedenog karakteriše likovni izraz po kom su Autori već prepoznatljivi, od total design pristupa projektu, preko pastelne palete boja, do razvijanja osnovne teme do pojedinačnih, namenski dizajniranih komada nameštaja, rasvete i drugih detalja. Utisak je da su se projektanti zabavljali stvarajući ovaj pitomi i prozračni radni prostor.

Projekat je izведен u jednom bivšem industrijskom hangaru na donjem Dorćolu u Beogradu. Enterijer ne samo da je zadržao industrijski karakter zgrade, nego se čini da ga je i naglasio, što je rezultiralo jednim za naše uslove ekstremno minimalističkim, otvorenim radnim prostorom. Bele zidne i plafonske površine, betonski pod i crni profili su odrednice koje skoro u potpunosti opisuju ovaj prostor. Na to su dodati sekundarni elementi kao što su: belo spiralno stepenište sa mrežastom ogradom, drvene obloge na pojedinačnim potezima zida, poda i nameštaja, te intenzivno zelenilo. Izvorna arhitektura objekta je omogućila izdvajanje pojedinačnih manjih radnih prostora, ali opet vidljivih kroz staklene pregrade. Ovo je jedini projekat koji se preslikava i na eksterijer, zahvaljujući obnovljenoj fasadi hale i otvorenom prizemlju objekta koji se sagledava sa pristupnog platoa kroz dugacko polje prozorskih stakala sa crnim profilima, što projektu daje nepogrešivi Bauhaus duh.

Levi9 Novi Sad

Autori: Ivana Kovačević, Predrag Petković –
Projekti Osa, Novi Sad
Klijent: Levi9
Godina: 2017
Lokacija: Trifkovićev trg, Novi Sad

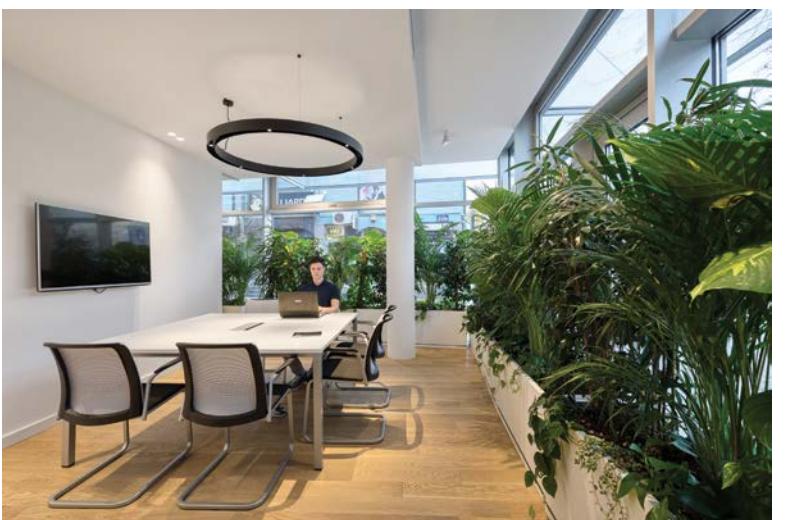
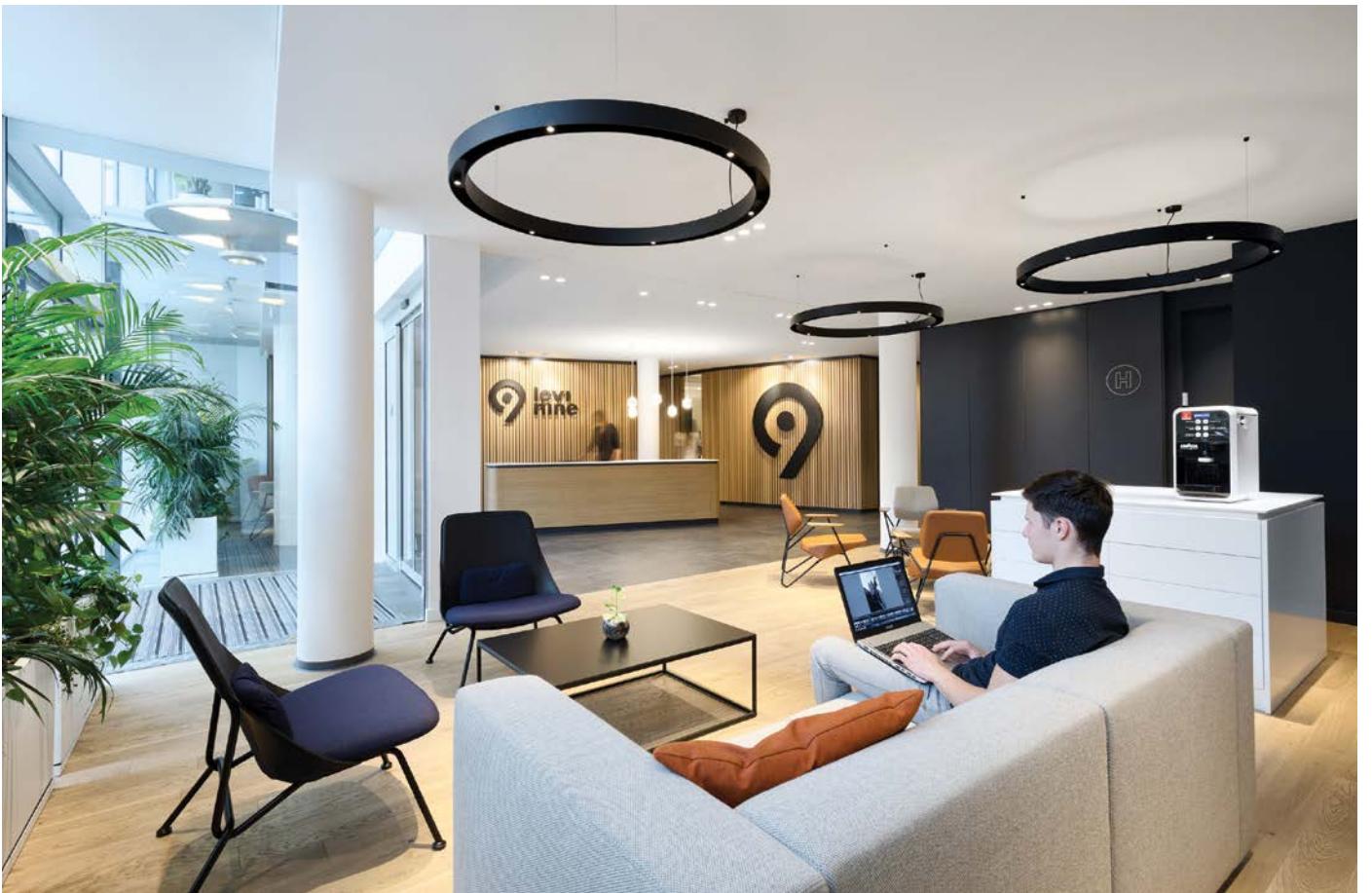

58

Projekti

59

Zgrada firme Levi9 u Novom Sadu, jedan od najznačajnijih objekata za našu arhitekturu u poslednjih nekoliko decenija, je od izgradnje 2005. godine doživela nekoliko adaptacija enterijera i proširivanja na nove anekse. Ovom prilikom prikazujemo samo poslednji redizajn prizemlja objekta, donedavno pretežno zauzetog izdvojenim lokalima za izdavanje, a sada inkorporiranog u ostatak poslovnog prostora firme Levi9 u ovoj zgradbi. Prizemljem sada dominira prijemni lobi, sa ekstremno svedenim elementima enterijera. Svejedno, prostor odaje utisak topline, pre svega zbog karakteristične upotrebe drvenih obloga, te zona za sedenje sa prepoznatljivim nameštajem proizvodača Prostoria iz Hrvatske. Ugaoni stakleni zid je sada u potpunosti „prekriven“ sobnim biljkama, te je na taj način od ovog prostora koji je najvidljiviji iz pešačke ulice Laze Telećkog sada načinjen jedan donekle izolovani radni prostor.

Namics

Autori: Aleksa Bijelović,
Milica Maksimović —
Petokraka, Beograd
Klijent: Namics
Godina: 2015
Lokacija: Knez Mihailova,
Beograd

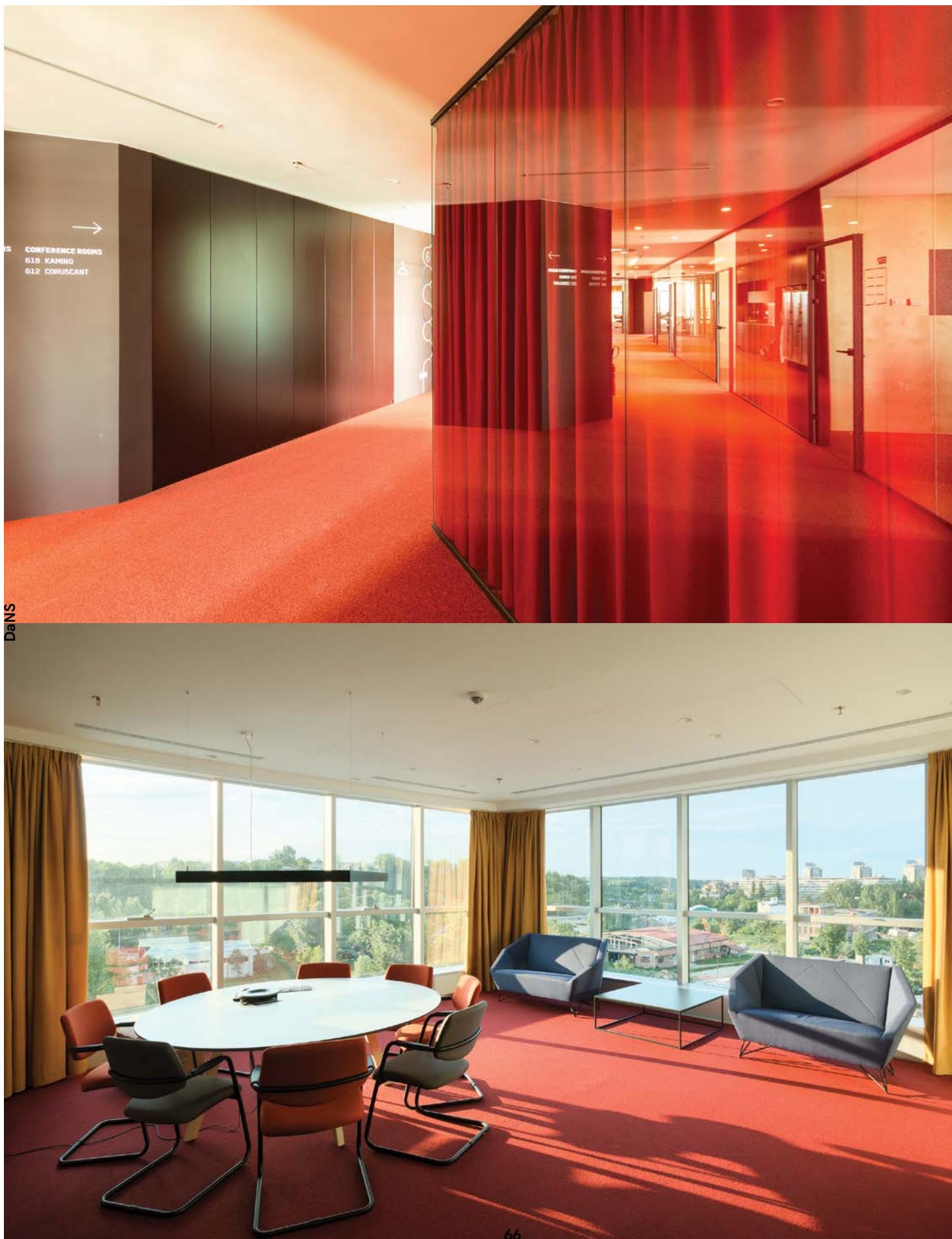

Na uobičajenu salonsku strukturu stana u centru Beograda, kojeg karakterišu visoki plafoni, masivni zidovi, veliki prozori i originalna drvenarija, dodat je na pojedinim mestima novi sloj elemenata kao što su stakleni zidovi, pregrade, vrata i pojedinačna unutrašnja prozorska okna, svi sa crnim profilima. Linijski crni metalni elementi se nastavljaju i ponavljaju u za ovaj prostor dizajniranu viseću rasvetu i pojedinačne komade nameštaja, kao što je karakteristični čiviluk, tako da je ova tema fino ispraćena do sitnijih detalja. Prostor odiše grafičkom sofisticiranošću, jasno čitljivom upravo zbog kontrasta između nasleđene „podloge“ (beli zidovi i stolarija) i dizajnirane „nadgradnje“ (crni linijski elementi enterijera), što daje utisak minimalističkog modernog prostora u kom nije nadvladala nasleđena toplina jednog salonskog stana sa drvenim parketom. Utisak je da se radi o mnogo većem i prohodnjem prostoru nego što on realno jeste, možda zbog nizanja prolaza i sagledivosti enterijera niz jedne ose do najudaljenijih prostorija, čemu je doprinelo i fotografisanje koje je, uhvativši siluete koje se kreću kroz taj niz, istaklo upravo tu osobinu enterijera.

Seven Bridges

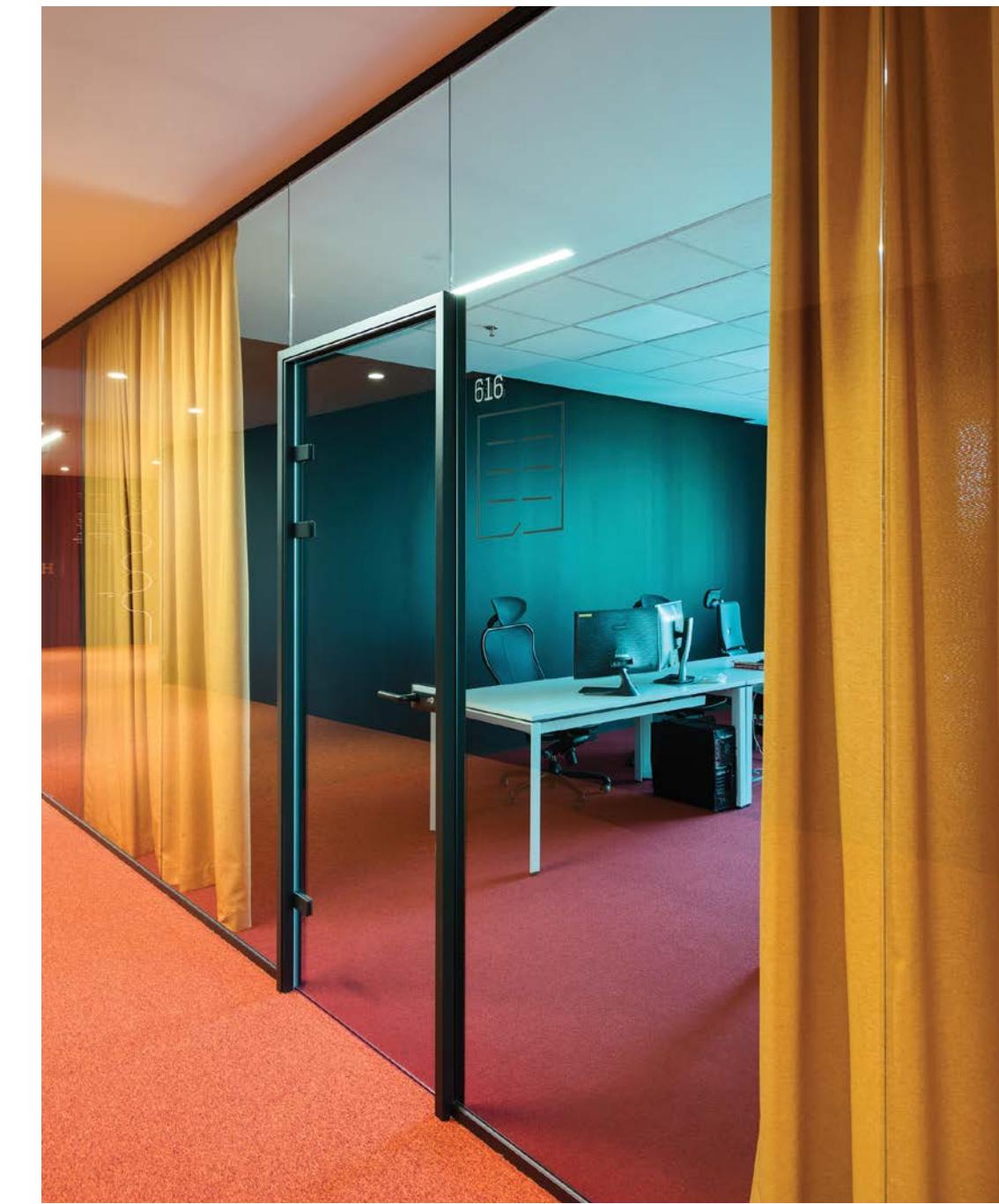
Autori: Branko Nikolić, Petar Savić, Milan Stefanović – Antipod Studio, Beograd
Projektant: Ana Spasojević
Klijent: Seven Bridges
Godina: 2016
Površina: 5000m²
Lokacija: Airport City, Novi Beograd

66

Projekti

67

Najobimniji od prikazanih, enterijer ovog projekta se prostire na pet spratova, od kojih tri zauzimaju radne prostorije, jedan je za socijalizaciju, a jedan je u funkciji kantine. Kancelarije na radnim spratovima se nižu duž hodnika izlomljenih osnova i od njih su odvojeni staklenim zidovima, tako da prostor ostavlja utisak otvorenosti i modularnosti. Sa druge strane, pojavljuju se zavese kao uniformno rešenje za zatvaranje kako ovih pregrada, tako i vanjskih prozora. Ipak, glavni vizuelni motiv pred-

stavlja kolorit, jer svaki sprat ima svoju boju, koja mu daje identitet i koja se pojavljuje na zidovima i tepisonima. Te boje su komplementirane dodatnim monohormatskim koloritom zavesa, te opšti utisak nije šaren, već naprotiv, umirujući. Tome doprinosi i jedinstvena površina poda od tepisona na celim spratovima, što u kombinaciji sa nameštajem hrvatskog proizvođača Prostoria odaje utisak nekog srećnijeg jugoslovenskog modernizma iz budućnosti koja se nikad nije dogodila.

Vega IT

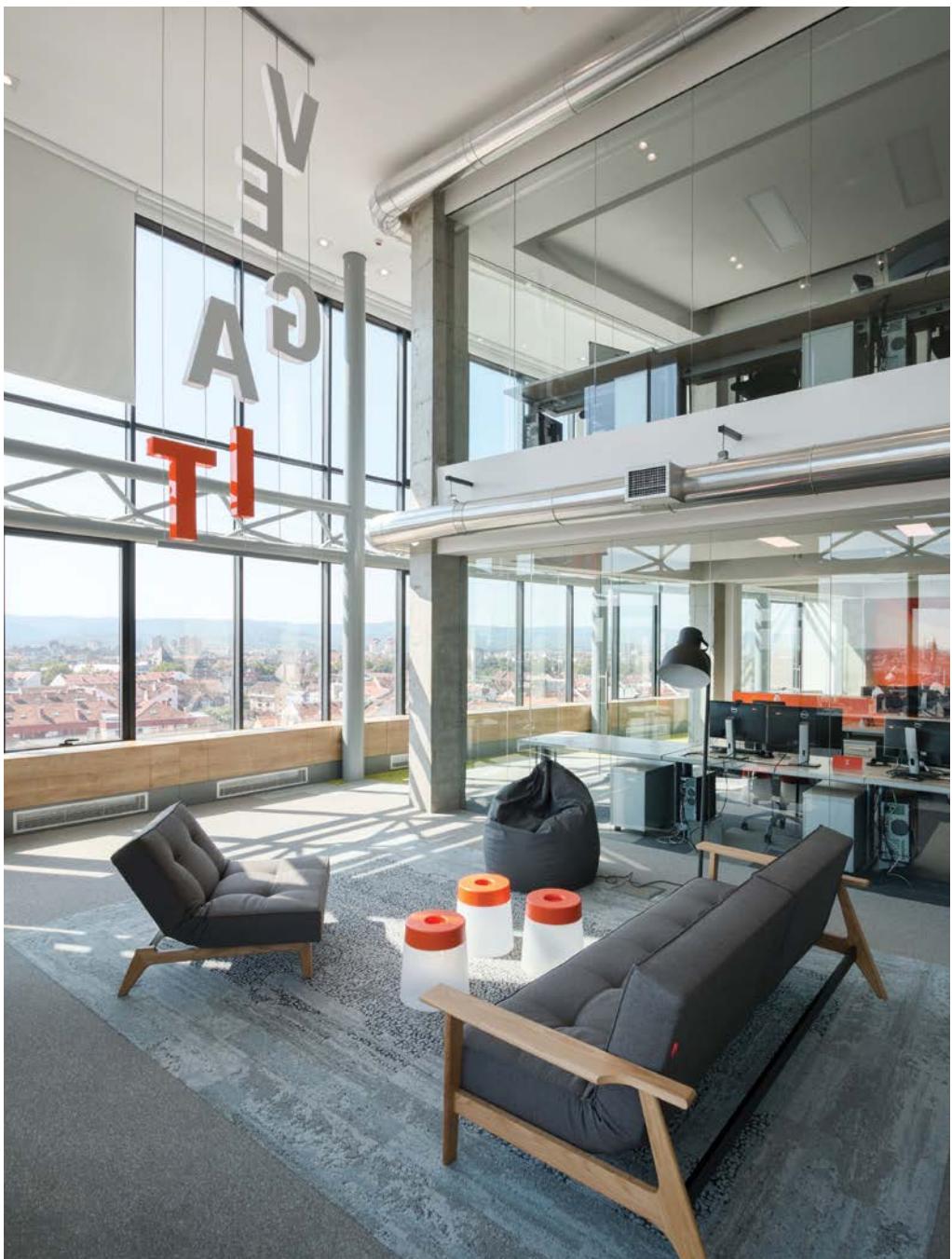
Dizajn enterijera: Sonja Brstina Conić –
Studio za unutrašnji dizajn Gradnja.rs, Novi Sad
Arhitekura i infrastruktura: TIM Inženjerинг
Sistem, Novi Sad
Klijent: Vega IT Sourcing
Godina: 2016
Površina: 1000m²
Lokacija: Bulevar Centar, Novi Sad

DaNS

Ovaj projekat je izведен u prostoru koji se nalazi na ugaonoj vertikali Bulevar Centra u Novom Sadu. Njegova staklena fasada sa nosećom čeličnom konstrukcijom dominira ovim poslovnim prostorom na dve etaže sa dodatom galerijom, koje dele zajedničku prozorsku površinu sa pogledom na grad. Transparentnost se dalje nastavlja kroz enterijer korišćenjem staklenih pregrada bez profila, ali enterijer nije uniformisan već je svakoj prostoriji posvećena posebna pažnja u oblikovanju i karakteru, sa mnoštvom detalja, materijala i

arhitektonskih rešenja za svaku od njih. Rezultat je umerenija poslovna priča koja je grafički dobro sredena i kojom dominira pre svega osećaj topline i prijatnosti boravka za zaposlene. Ovo posebno dolazi do izražaja prilikom osuđanosti, zahvaljujući pomenutim staklenim površinama i ugaonoj poziciji u zgradbi. Pritom su sve radne prostorije dovoljno udaljene od fasade tako da nema direktnog sunčevog svetla na radnim površinama i ekranima.

Projekti

tekst:
Nebojša Antešević

foto:
Relja Ivanić

autor:
AIM studio
(Arh. Ivan Milošević)

klijent:
Opština Tivat

kvadratura:
objekat 120 m²,
višenamenski prostor
90 m², plato 225 m²

lokacija:
Gošići, Tivat (Crna Gora)

godina projektovanja:
2017.

godina izgradnje:
2017.

investicija:
145.000 €

grafički prilozi:
AIM studio

Arhitektura zajedništva

Centar mesne zajednice Gošići

Projekat Centra mesne zajednice u crnogorskom selu Gošići, nadomak primorskog gradića Tivta, namenjen aktivnostima lokalne zajednice, primer je savremene arhitektonske realizacije koja idejno sledi primorsku graditeljsku tradiciju, naročito ističući ambijentalne vrednosti mesta i osobenost kulturnog identiteta.

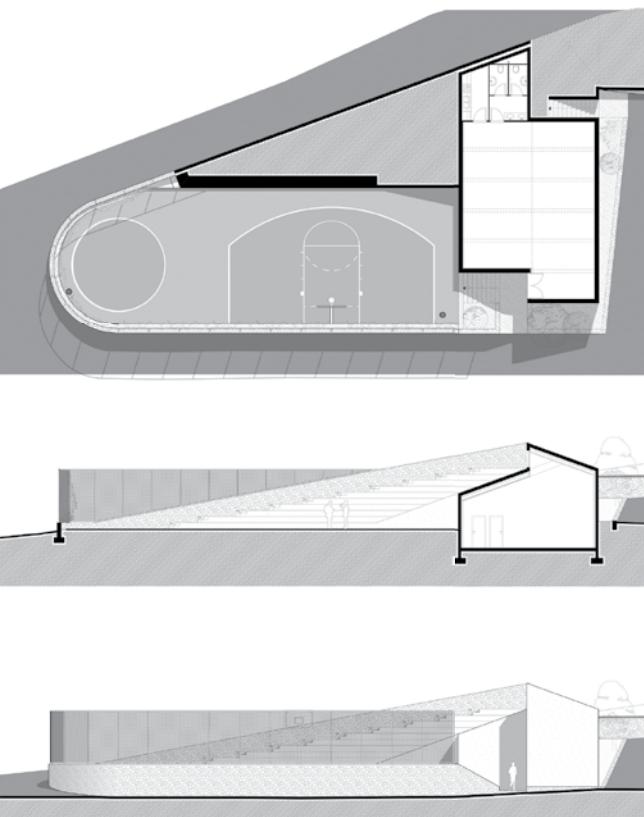
Uloga arhitekte u kreiranju prostora i ambijenta za društvena okupljanja prisutna je još od antičkog doba, kada je npr. svaki grčki polis u svojoj urbanoj strukturi imao javni prostor i zdanje društvenog karaktera – mesto na kome su se osim razmene informacija i ideja, odvijala i takmičenja, zabave i svetkovine, oslikavajući ujedno život i običaje žitelja jedne naseobine. Često su ovakva mesta reprezentovala šire društvene navike, ali i potrebe lokalne zajednice, pa su u mnogim sredinama zajednička okupljanja postala deo kulturnog identiteta i izraz socijalne angažovanosti. Savremene društvene aktivnosti su povećale participaciju lokalne zajednice u urbanim sredinama. Arhitekti modernog pravca su u svojim vizijama funkcionalističkog grada predviđali stambene blokove u zelenilu sa mesnim centrima okupljanja, koji je trebalo da podstaknu kolektivizam zajednice. Iako je radi zadovoljavanja potreba i interesa lokalnog stanovništva osnivanje i način organizacije mesnih zajednica danas zakonski regulisano, njihova uloga naročito u većim gradovima postaje manje značajna, dok u malim mestima i selima, često zbog nedostatka društvenih sadržaja i adekvatnih objekata, centri mesnih zajednica zauzimaju praktičnu funkciju u društvenom i kulturnom životu.

DaNS

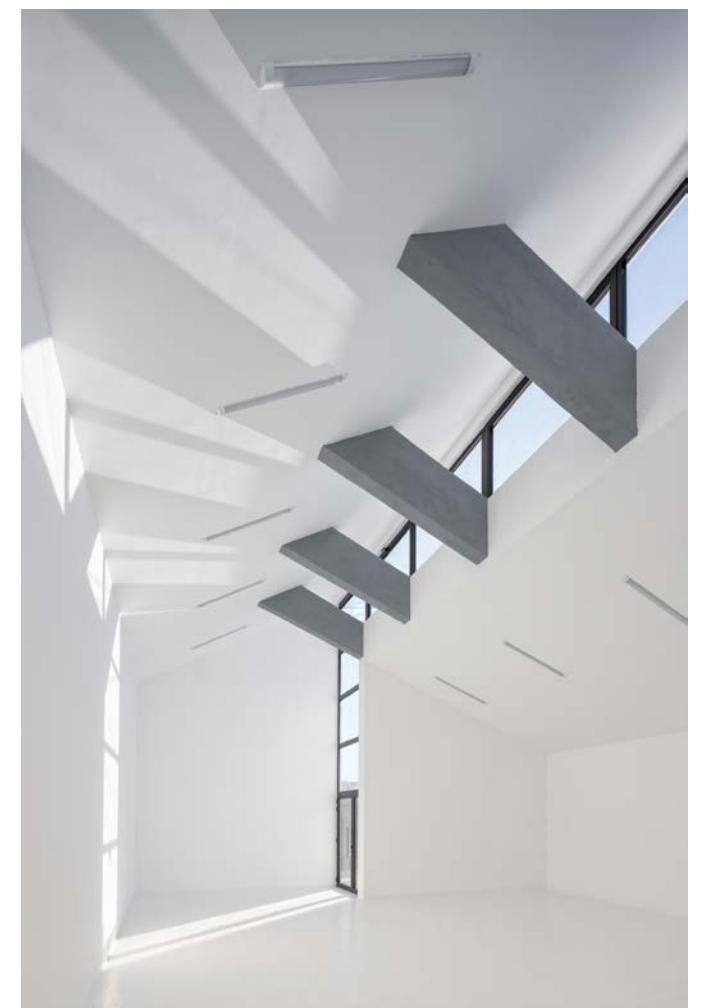
S druge strane, u pojedinim sredinama i podnebljima, kako je mediteransko, sliku mnogih mesta neizbežno upotpunjuje način života lokalnog stanovništva, čije je današnje bitisanje isprepletano tradicijom i modernošću. Mediteranska kultura je iznadrila jedinstven odnos prema zajedništvu prisutnom u karakteru ljudi i njihovo svakodnevici. Oblikujući prostor za potrebe mesne zajednice žitelja sela Gošići, u zaledu tivatskog zaliva u Boki Kotorskoj, crnogorski arhitektonski studio AIM je jednostavnim projektantskim zadatkom obuhvatio nekoliko prostornih nivoa ali i kulturoloških pojava, vraćajući tako arhitekti ulogu humaniste koju su potisnuli zahtevi i interesi investitora. Centar mesne zajednice, projektovan kao višenamenski prostor sa spoljašnjim poligonom kao javnom scenom, u aglomeraciji mediteranskog sela sa porodičnim kućama narodske arhitekture, koju su agresivno narušili neplanski objekti i nadogradnje, predstavlja svojevrsnu urbanu minijaturu, koja zbog svoje pozicije na raskršću u središtu sela, dobija karakter mediteranskog trga skladnih proporcija, na kome razmera arhitekture uvek proizilazi iz prostora a ambijent tvori simbiozu bojâ, svetla i senki. Time je autor posebno doprineo očuvanju mediteranske graditeljske kulture, stvarajući kontinuitet koji idejno sledi vrednosti gradijenog prostora i arhitekture, istovetnih u čovekomernosti i u dijalogu sa okruženjem.

Lokacija za izgradnju centra mesne zajednice imala je istovremeno nekoliko projektantskih prednosti i prostornih nedostataka koji su spretno sublimirani u jedinstvenu oblikovnu kompoziciju. Na trostrano orientisanoj parceli, oblika pravog trougla, omeđenoj uskim seoskim ulicama i pešačkim prolazom, izgrađeni prostorno-oblikovni sklop pojavno purističkog prosedea naglašene geometrizacije, utisnut je u gabarit lokacije terena u padu, pri čemu su gradivne komponente ovog sklopa - forma, prostor i strukturni elementi, međusobno estetski i funkcionalno povezane. Dok teren lokacije definije otvoreni prostor, koga čine poligon za različite aktivnosti (sportske, kulturne, zabavne) i tribine gledališta, objekat centra mesne zajednice je oblikovno i proporcijски uskladen sa okolnom seoskom arhitekturom arhetipske kuće široko rasprostranjene u primorskoj vernakularnoj arhitekturi. Da bi se izbegla monolitnost ovakvog objekta javne namene, te ostvarila kompoziciona skladnost sa ostalim gradivnim elementima izvajane strukture, arhitekta je vertikalnim smicanjem dveju polovina objekta ujedno postigao gradacijsko raslojavanje površina (tako da se krovna ravan nižeg dela spušta do nivoa tribina prateći njihovu konturu) i oslobođanje delova vertikalne spojne površine, čime je omogućeno prirodno osvetljenje unutrašnjeg prostora centra.

Grafički prilozi: Osnova, presek i izgled objekta.

Intenzivno mediteransko svetlo, koje prodire u objekat u gornjoj zoni, reflektivno se prelama i razlaže kroz prostor, čiju belinu unutrašnjih površina figuralno raslojavaju svetlosni snopovi, senke i odrazi prozorskih ramova i sivih konstruktivnih greda. Ovakav vid dnevnog osvetljenja uz različite visine unutrašnjeg prostora utiče i na polivalentnu ambijentalnu atmosferu u kojoj se u zavisnosti od doba dana i intenziteta svetla smenuju svetlosni tonaliteti. Unutrašnjost centra mesne zajednice je tako dobila karakter paviljona apsolutnog prostora, bez dodatnih otvora na fasadama, u kome događaj menja prostornost. Dematerijalizacija svih spoljašnjih i unutrašnjih površina postignuta je upotrebom beline koja diskretno korespondira s tradicionalno belim prozorskim okнима i kapcima (škurima) okolnih kuća. Belina određuje granicu celog gabarita čija kontura, načinjena od podzida različite visine i debljine, asocijativno referiše na geometrizovane kamene suhozide prisutne u mediteranskom kraškom pejzažu. Čak se i bela metalna ograda, koja funkcionalno uokviruje deo spoljašnjeg prostora, organski diskretno nadopunjuje na ostale oblike gradijenog sklopa, a njena ritmična mrežasta polja oponašaju dominantne kamene teksture u okruženju.

Osim što je belina na ovom projektu primenjena kao estetski princip, vekovima zastupljen u graditeljskoj tradiciji širom Mediterana, ističući na taj način oblikovnu pojavnost zatvorenog i otvorenog prostora, ona predstavlja pre svega izraz esencijalnosti koja proizilazi iz primordialne arhitektonike tog podneblja. Za španskog arhitekta Alberta Baezu esencijalnost je istovetna apstraktnosti u kojoj se nadopunjuju racionalnost i poetičnost. Premda racionalan pristup koji je primenjen na projektu Centra mesne zajednice Gošići ukazuje ujedno na raspoložive mogućnosti realizacije, ishod projekta prevaziđa obuhvat ove objektivnosti, zalazeći u diskurs stvaralačke esencijalnosti kao svojevrsnog kreativnog postupka, u kome se prožimaju logičnost promišljanja prostora i jednostavnost oblikovne izražajnosti. Lokalna zajednica je u određenju utilitarnosti projekta imala iskrene zahteve koji su podrazumevali obezbeđivanje zajedničkog javnog prostora za različite slobodne aktivnosti ove zajednice. Potreba za prostorom koji bi se koristio u više prilika i za više namena, kao što su kulturne manifestacije i sportski događaji, ukazuje ujedno i na potrebu za zajedništвom, bilo da su to dečje igre, okupljanja mlađih ili druženja starijih. Time ovo mesto dobija socijalnu atribuciju, dok se u njegovoj arhitektonskoj pojavnosti prepoznaju kontekstualizovani formativni i prostorni odnosi.

Projekat centra mesne zajednice, realizovan u crnogorskom primorskom selu Gošići, primer je nedostajuće društveno angažovane arhitekture, koja u poslednjih dvadesetak godina, zbog manjka odgovarajućih ulaganja u javne prostore i objekte, postaje marginalizovana projektantska aktivnost. U bivšim jugoslovenskim republikama, u kojima je ispoljavanje posledica tranzicije još uvek prisutno, dometi savremene arhitektonske produkcije uglavnom zavise od spremnosti arhitekata da selektivno pristupaju projektantskim zadacima ili od želje investitora da svoje investicije usmere u arhitektonski vrednosne okvire. U ovom slučaju je iskazan obostrani interes u korist lokalne zajednice, što bi trebalo da bude primer za ulaganja lokalne uprave u projekte kojima se unapređuju vrednosti građene sredine i obezbeđuje kvalitet javnih sađžaja. I pored ograničenih sredstava izdvojenih za realizaciju, zbog čega je neminovno i kvalitet izrade pojedinih elemenata i detalja ostao nedostatan, značaj ovog centra prevazilazi materijalnu potpunost, jer meritum arhitekture svakako nisu njena ekskluzivnost ili masovnost izgradnje, kakvom je naročito danas zahvaćen primorski pojaz, već arhitektura pre svega treba da omogući korisnicima lični doživljaj prostora.

78
Dešavanja
85
Nagrade
87
Publikacije

tekst:
Aleksandar Bede

Festival kulture prostora + Oktobarh

Nove arhitektonske manifestacije
u Novom Sadu

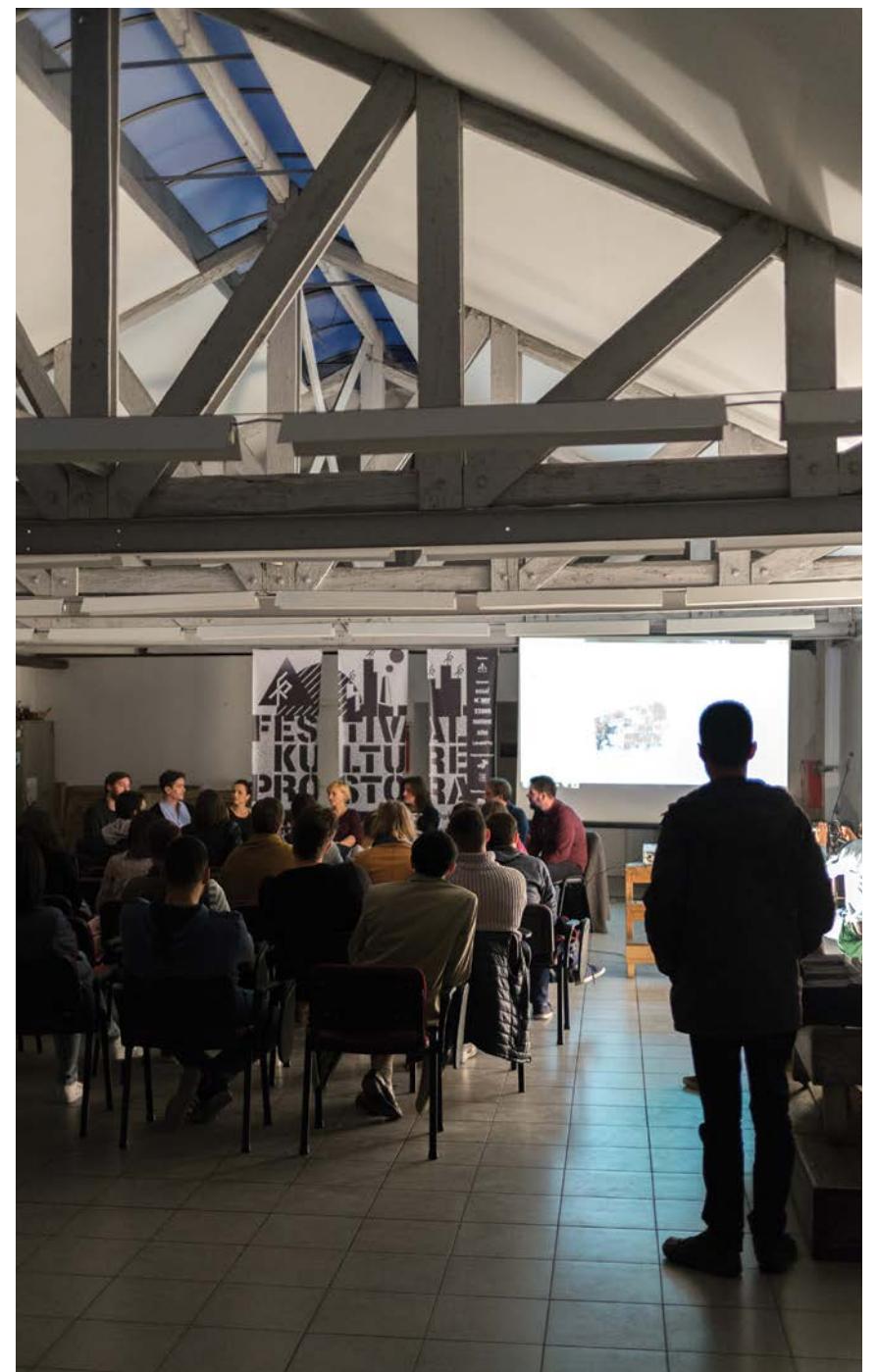
DaNS

Otvaranje Festivala kulture prostora u Svilari.
Foto: Fondacija „Novi Sad 2021“

Idea kontinuiranih kulturnih manifestacija u domenu arhitekture uvek stoji kao jedna od glavnih prioriteta svakoga ko se upusti u vodenje strukovnih organizacija. Verovatno je to slučaj jer postoji utisak da je živa scena ovakvih dešavanja jedan od glavnih znakova vitalnosti arhitekture, te da, ako ta scena posustane, to bi značilo da je i celokupna disciplina u krizi. Tradicionalno, arhitektonске manifestacije su imale dvojaku funkciju: da komuniciraju prema široj javnosti postavljajući arhitektonsku produkciju na vidljivi položaj kao ravnopravnog učesnika u kulturi sredine, kao i da posluže kao mesto gde se struka samoprepoznaće, susreće, odmerava i konsoliduje, čineći je na taj način pravom malom zajednicom. Tradicija i jeste domen iz kog smo nasledili nekoliko formata čije se preživaljanje i stalno osvežavanje vidi kao ključni unutar svake arhitektonске scene, a to su npr.: izložbe, saloni i dani arhitekture, arhitektonске nagrade i časopisi. U slučaju Novog Sada, nakon prebacivanja Salona arhitekture na bijenalni takt, pojavio se vakuum u 2017. godini u smislu potrebe za jednim novim formatom koji bi poslužio kao centralna arhitektonска manifestacija. Pored toga, kroz iskustvo redefinisanja Salona arhitekture tokom njegovog izdanja 2016. godine, organizovanog na Železničkoj stanici u Novom Sadu, pojavila se svest da, pored tradicionalnih izdanja kao što je Salon, postoji široki prostor za eksperiment u pokretanju nekih potpuno drugačijih formata. Prilika za to je iskorisćena ove godine, kada je unutar Društva arhitekata Novog Sada generisana ideja o Festivalu kulture prostora kao tom novom eksperimentu. Ovoga puta pokretačka želja je ipak bila da se pre svega komunicira ka javnosti, zbog utiska da, usled npr. zamiranja arhitektonskih konkursa, ne postoji prilika da se arhitektonске teme pojave u javnom dijalogu. Ipak, zbog želje da tematika bude šira od arhitektonske discipline i da pokrije i druge aspekte kvaliteta života u izgrađenom prostoru, pojavio se pojam **kultura prostora** kao ključni nosilac te ideje. Festivalski format ovog događanja je krenuo zapravo kao samoinicijalna šala: zbog očite prakse favorizovanja revijalnih i zabavnih manifestacija godinama unazad na gradskim konkursima za kulturu, usled čega nisu prolazili projekti koji su, po nama, bili daleko sadržajniji, a koji su dolazili iz našeg domena, zanosili smo se idejom da se možda treba kamuflirati unutar opšteprihvaćenog identiteta festivala kao najpoželjnijeg nosioca kulturne produkcije u gradu. Ovaj sarkastični ulaz se zapravo zadržao tokom procesa razvijanja ideje i prerastao u ozbiljnu

Dešavanja

Sa programa na Festivalu kulture prostota.
Foto: Miljan Cvijetić.

nameru, a zadržao se i naš interni radni naziv manifestacije te je postao zvanični – **Festival kulture prostora**. Ovakva ogoljenost, bez dodatnog vlastitog imena festivala, je trebalo da direktnije ilustrije potrebu za stavljanjem ove teme na dnevni red u javnosti, makar u ovom prvom ili nultom izdanju.

Iskustvo Salona arhitekture na Železničkoj stanici u Novom Sadu je dovelo do još jedne ideje vodilje festivala, a to je da on mora biti organizovan u nekom javnom prostoru koji dotad nije na taj način bio korišćen. Time bi se ne samo osnažio identitet manifestacije, nego bi se uspotavile i nove prakse korišćenja ovih prostora, što bi trebalo da podrži njihovo preživljavanje kao javnih prostora u budućnosti (uz rizik da se na njih skrene neželjena pažnja onih koji bi imali drugačije ideje). Ovoga puta izbor je pao na **Svilaru**, malo poznati objekat na Podbari u Novom Sadu koji je danas delom urušen, donedavno iznajmljivan od strane malih radionica, a čije je prostore u poslednjih nekoliko godina polako kolonizovala Akademija umetnosti kao institucija kojoj su upravo ovakvi prostori bili potrebeni kao dodatni kapaciteti za nastavu. Za potrebe festivala odabran je dvojni prostor centralne crtaonice i sporednog dvorišta, u kom se najbolje ocrtavao industrijski karakter kompleksa a koji je pružao mogućnost fleksibilnog i istovremenog okupljanja i održavanja programa unutra i napolju.

Ukratko, program je trajao tri dana, od 29. septembra do 1. oktobra 2017. Prvi dan je poslužio za otvaranje izložbe i proglašenje pobednika urbanističko-arhitektonskog konkursa „Nova mesta“, čiji detaljniji prikaz takođe možete pogledati u ovom broju DaNS-a. Izložba, postavljena duž longitudinalnog sporednog dvorišta, je poslužila kao glavni vizuelni nosilac reanimacije ovog prostora i kao mesto svih okupljanja na festivalu. Iste večeri održana je i najava projekta „Kako ne pobediti na arhitektonskom konkursu“ kolega iz Efemera kolektiva, što je bio ulaz u istu temu sa suprotne strane, a koji je kasnije realizovan na izložbi u Galeriji DaNS.

Drugog dana organizованo je vođenje po Almaškom kraju od strane partnerskog udruženja Almašani, kao način da se cela manifestacija ukorenji u lokalni kontekst preko onih koji se tim kontekstom najdirektnije bave. Govorni program je takođe bio posvećen temi lokalnog angažmana, pa je tako održan razgovor sa članovima Almašana (Violeta Đerković i Marijan Majin) i Centra za nove medije_kuda.org (Zoran Pantelić), koji takođe imaju istorijat bavljenja pitanjem javnog prostora na lokalnu. Prestavljen je i projekat „Urbano čvorište“ koji realizuje Beogradska internacionalna nedelja arhitekture (Tatjana Vukosavljević), koji je ilustrovan nužnost dugotrajnog i konstantnog rada sa lokalnom zajednicom kako bi se realizovali istinski participativni projekti. U dvorišnom delu su te večeri otvorene dve instalacije: Ytong paviljon u funkciji urbanog mobilijara, izgrađena od strane grupe studenata kao projekat na studijskom predmetu "Efemerna arhitektura" na Departmanu za arhitekturu i urbanizam novosadskog Fakulteta tehničkih nauka, te audio instalacija „Zvuci Almaškog kraja“ autora Filipa Vlatkovića.

Treći dan je bio posvećen temi arhitektonskih konkursa, otpočevši sa još jednom šetnjom u organizaciji Društva

arhitekata Novog Sada, koncipiranom kao zasebni projekat – „Virtuelni grad“. Ona je rezultat radionice izrade 3d modela nerealizovanih projekata koji su nagrađeni na gradskim arhitektonskim konkursima u poslednjih desetak godina, a koji su potom bili sagledani na konkursnim lokacijama putem VR tehnologije. Namena projekta jeste da nastavi sa skretanjem pažnje na gubitak koji nastaje nerealizovanjem konkursnih radova, i to najplastičnijim ilustrovanjem „onoga što je moglo biti“ na licu mesta putem virtuelne realnosti, kao sloja kulturnog nasleđa koji inače ostaje zaboravljen u gradu. Potom je usledila izuzetno posećena rasprava o rezultatima konkursa „Nova mesta“, na kojoj je Vera Golubović, članica žirija, obrazlagala odluke o nagrađenim radovima i odgovarala na direktna pitanja publike i samih učesnika na konkursu.

O skorijem istorijatu zamiranja praske arhitektonskih konkursa govorio je novosadski arhitekta Lazar Kuzmanov, a iskustvo javnih konkursa na primeru grada Beča predstavili su Eldin Kabaklija i Radovan Radoman iz bečkog Architekturbüro DI Michael Schulder. Na razvoj njihove prakse zapravo ključni uticaj je imao niz uspeha na tamošnjim konkursima. Svoju arhitektonsku praksu su predstavili i Petar i Marija Simović iz kragujevačkog Studija Simović, koji su možda jedna od najznačajnijih pojava na našoj sceni kada je reč o borbi za uvođenje novih arhitektonskih vrednosti u inertnoj lokalnoj sredini.

Vizuelni identitet FKP.
Autor: Vladimir Garboš.

Dešavanja

Sa programa na Oktobaru u Domu B-612.
Foto: Igor Vukičević.

Tokom festivala održane su i za Novi Sad premijerne projekcije hrvatskog dokumentarca iz četiri dela „Betonski spavači“ (Produkcija Hulahop), izuzetnog prikaza sudbine zapuštene i napuštene turističke infrastrukture na Jadranu iz perioda socijalističkog modernizma, a koji je zasigurno uveo nove standarde u regionu kada je u pitanju arhitektonska dokumentaristica.

Poslednje večeri, završetkom prikaza dokumentarca i zatvaranjem festivala je zapravo održano otvaranje jedne druge, partnerske, manifestacije. U pitanju je Oktobarh, potpuno samo-organizovani poduhvat jedne grupe studenata arhitekture sa novosadskog fakulteta. To je mesec posvećen arhitekturi, sa nizom dešavanja koji su bili okrenuti kako ka javnosti, tako i samo-edukaciji studenata o fenomenima koji bi trebalo da ih se više tiču (arhitektonске letnje škole, stipendije, časopisi, aktivizam, praksa itd.). Oni po drugi put svojim snagama održavaju Oktobarh, i to u Domu B-612, jednom takođe samo-organizovanom prostoru pokrenutom od strane studenata arhitekture. Stoga se može govoriti i o pojavi novog „ekosistema“ arhitektonskih programa na lokalnu, a sve radi izgradnje publike koja arhitekturu vidi kao deo kulturne scene.

Festival kulture prostora su podržali: Grad Novi Sad, Essal, Ytong, Level4Pro, Vip mobile, Hicad, Fakultet tehničkih nauka UNS, Akademija umetnosti UNS, Ephemeria Collective, Dom B-612.

Organizacioni odbor festivala: Slobodan Jović, Maja Momirov, Dragana Konstantinović, Miroslav Šilić, Aleksandar Bede, Miljan Cvjetić, Filip Pajović, Igor Vukičević, Vladimir Savčić

Oktobarh su podržali: Društvo arhitekata Novog Sada, Departman za Arhitekturu i urbanizam Fakulteta tehničkih nauka UNS, portal Gradnja.rs, Kulturni centar LAB i Dom B-612.

Organizacioni odbor Oktobarha: Zoran Otrupčak, Igor Vukičević, Igor Rajković, Dunja Dedić i Tijana Radovanović.

tekst:
Vladimir Savčić

Virtuelni grad i pouke nerealizovanih konkursa

Dans

U borbi za očuvanje značaja arhitektonskih konkursa danas imamo i nove alate njihove popularizacije, u vidu virtuelne realnosti. Projekat „Virtuelni grad“ nastao je kao permanentna radionica oživljavanja nerealizovanih konkursnih rešenja u Novom Sadu radi njihovog sagledavanja u fizičkom prostoru grada.

Broj 83 — decembar 2017

Jedan od panoramskih prikaza modela projekta za Riblju pijacu i Trg Republike izrađenih na radionici „Virtuelni grad“.

U sklopu Festivala kulture prostora u septembru ove godine realizovana je i prezentacija Virtuelnog grada, projekta Društva arhitekata Novog Sada, u vidu organizovane šetnje po gradu. Naime, na prethodnoj višemesečnoj radionicici studenti arhitekture su izrađivali 3D modele tri nagrađena rada na skorijim konkursima u gradu, kako bi oni potom bili umetnuti u fizički prostor grada i sagledani na licu mesta kroz VR tehnologiju. Tokom šetnje su se obišle lokacije na kojima nikada nisu izvedena tri konkursna projekta: Muzej savremene umetnosti Vojvodine u Kineskoj četvrti (konkurs iz 2007.), Trg Republike sa Ribljom pijacom (2009.) i Opštogradski centar u Radničkoj ulici (2009.).

Sam dogadjaj je naglasio neke od kontradiktornosti vremena u kom živimo. Pred nama su u isto vreme bili najnaprednija tehnologija u oblasti arhitektonskih prezentacija i produkcije i gradski prostori koji ni po čemu nisu odavali duh napretka. Istovremeno smo gledali progresivne ideje i rešenja za urbane prostore i stvarne prostore lišene realizacija tih ideja, što je dovelo do spontanog otvaranja mnogih pitanja. Zašto se ne koriste potencijali i snaga ideja koja već postoji da se urbana struktura poboljša? Zašto projekti koji su od strane struke ocenjeni kao najbolji stoje u fiokama? Zašto se, kada se otvor mogućnost da se određeni delovi grada urede, kreće ispoetka? Da li nam je budućnost osudena da bude virtuelna ili ćemo ipak uspeti da virtuelnu sliku pretvorimo realni prostor?

Pro smo obišli lokaciju na kojoj je trebalo da bude izgrađena nova zgrada Muzeja savremene umetnosti Vojvodine, u Kineskoj četvrti, čija je rekonstrukcija danas ponovo aktuelna. Međutim, da li se iko seća da se konkursno rešenje muzeja, kanadskih arhitekata Roberta Claibornea, Ivana Markova i Lie Ruccolo, ne tiče samo objekta muzeja već i kompletnog kompleksa stare industrijske zone? Mislim da ne grešim ako kažem da to rešenje prvi put u lokalnoj konkursnoj istoriji na taj način tretira kontekst, putem uključivanja zatečene strukture, što je projektu dalo pobedničku snagu. Uprkos tome, pobedničko rešenje ne služi kao vodilja ili inspiracija u novim planovima, kao što smo videli na nedavnoj debati oko usvajanja Plana detaljne regulacije kompleksa Kineske četvrti.

Zgrada iz konkursa za Opštogradski centar uz Radničku ulicu, bečkog arhitekte Borisa Podrecce, uklapljena je u lokaciju na kojoj već dominiraju zgrada suda i Spens, dva izuzetno jaka urbana repera Novog Sada. Ko i kako danas projektuje novu zgradu suda na uglu ulica Maksima Gorkog i Stražilovske i da li to znači da se od Podreccinog projekta odustaje? Ovom slučaju tek predstoji epilog, dok je kod konkursnog rešenja Trga Republike sa Ribljom pijacom, autorskog tima Petra Bojovića, Žarka Uzelca i Nikole Marinčića, očita razlika između kvaliteta predloženog konkursnog rešenja trga i nedavno realizovanog preuređenja koje nema veze sa tim rešenjem.

Kada se izgrade i druge dve lokacije, možda ćemo šetnju ponoviti i ponovo skidati i stavljati VR naočare, radi još većeg kontrasta između konkursne ideje i drugaćije realnosti. Ovakav način analize propuštenih šansi u Novom Sadu je bila i ideja vodilja projekta, kako bi, između ostalih, i studenti arhitekture na vrlo plastičan način mogli da vide, dožive i prouče vred-

nosti nerealizovanih projekata. Međutim, ove pouke pre svega treba da dopru do donosiča odluka u gradu, od čije sinteze sa arhitektima, inženjerima i menadžerima konačno i zavisi da li će arhitektonski konkursi biti realizovani.

tekst:
Vladimir Mitrović

Arhitekta Leonid Nešić

Tabakovićeva nagrada za arhitekturu 2017.

Realizacija projekta: **Vladimir Savčić, Karl Miček, Dejan Žibert, uz podršku firme hiCad i Centra za digitalni dizajn Fakulteta tehničkih nauka u Novom Sadu.** Studenti - učesnici radionice: Aleksandar Davidović, Nela Novaković, Sanja Marjanović, Tamara Orlić, Dušan Vukmirović, Aleksandara Rakić, Aleksandra Panić, Jovana Bošković, Stefan Stojčić, Tamara Stričević.

U obilasku konkursnih lokacija.
Foto: Miljan Cvjetić.

Između nagrada za arhitektonsko stvaralaštvo u zemlji kontinuitetom se ističe Tabakovićeva nagrada za arhitekturu (1994), posvećena velikana srpske moderne arhitekture Đordu Tabakoviću (1897-1971), koja se dodeljuje za ukupno stvaralaštvo kao priznanje istaknutim arhitektama - projektantima. Bez uspona i padova kakvih je često kada se radi o nagradama, TNA je svake godine dodeljivana u vrlo oštrog konkurenčnog. O njoj je odlučivalo veće sastavljenje od samih bivših dobitnika, što je garantovalo određenu nepristrasnost i kvalitet izbora. Povodom dodela nagrade organizovane su retrospektivne izložbe dobitnika i štampani su katalozi, što je u velikoj meri proširilo njenu (istorijsku) percepciju. Koliko je bilo realne moguće, Tabakovićeva nagrada je podsticala javnost na povećanje interesovanja za savremenu arhitekturu, same arhitekte i njihovu veću vidljivost u društvu. Ovogodišnji laureat Tabakovićeve nagrade arhitekture je arhitekt Leonid Nešić čija se graditeljska karijera može podeliti na period bavljenja urbanizmom i značajniji period arhitektonskog projektovanja.

Potekao iz porodice lekara, posle cenjene Jovine gimnazije, nadahnutih ali i napornih studija arhitekture, gde ima priliku da sluša predavanja starih profesora, Nešić postaje diplomirani arhitekt (1981) a ubrzo dobija i prvi profesionalni angažman u novosadском Zavodu za urbanizam. Nešićeva urbanistička a potom i projektanska karijera bliska je delovanju brojnih generacija domaćih arhitekata potečih sa beogradskog Arhitektonskog fakulteta koji su bili aktivni na prelazu dva različita politička i društvena sistema.

Kao mladi arhitekta na početku karijere, Nešić u renomiranoj urbanističkoj instituciji zatiče već uveliko uhodan tim stručnjaka, pod rukovodstvom dugogodišnjeg direktora Miloša Savića, koji je iza sebe već imao značajna i kompleksna urbanistička ostvarenja koja su iz osnove promenila urbano lice Novog Sada tokom druge polovine 20. veka. Nešić se uključuje u nastavak projektovanja razvoja

već započetog Novog naselja koje je bilo svojevrsna labudova pesma tzv. usmerene stambene izgradnje pod državnim patronatom tokom poslednje decenije socijalističkog društvenog uredenja. Pored više urbanističkih planova na kojima Nešić radi ističu se tri koja su u potpunosti izvedena i vezana su za proces zaokruživanja tog stambenog naselja - *Novo naselje IV* (1985; 1986-1991), *Novo naselje V* (1987; 1989-1998) i *Savina* (1992). Na arhitektonskoj realizaciji ovih planova radilo je više poznatih novosadskih arhitekata.

Odlazeći, ili pak bežeći od urbanizma koji je dobio jednu sasvim novu dimenziju u postsocijalističkom periodu, Nešić započinje projektansku karijeru osnivajući sopstveni biro (1995). Kao što ni društvena situacija nije bila regularna tako je i na arhitektonskom tržištu vladala potreba za skoro isključivo tzv. stambeno-poslovnim zgradama finasiranim od strane stambenih zadruga i privatnim kapitalom. Nešićevi objekti iz tog vremena govore o arhitekti koji želi nove prostore izraza, mada deluje racionalno, odgovarajuće vremenu i okolnostima. Sa samog početka devedesetih godina potiče jedan od ranijih Nešićevih projekata za stambeno-poslovni objekat (Radnička 45) gde autor pokazuje da se i na takvu vrstu arhitektonskog zadatka može odgovoriti na estetski način, upotrebo likovnih detalja, novim tretmanom i upotrebo savremenih materijala. Elegantna ugaona višespatnica, pažljivo oblikovana u kombinaciji opeke i belih zidnih površina, brzo se i nemetljivo uklanja u okruženje. Nedovoljno primećen Nešićev objekat *Farmaceutskog fakulteta* (1998), smešten u okviru kompleksa novosadskog Kliničkog centra, bio je istinski arhitektonski omaz međuratnoj internacionalnoj moderni.

Farmaceutski fakultet, Novi Sad, 1998.

DaNS

Oslobodenje Nešićevog arhitektonskog rukopisa došlo je u trenutku kada i sam postaje investitor, a potom i direktni učesnik u svim, uvek veoma složenim, procesima izgradnje. Malo je arhitekata dobilo priliku ili, tačnije, uz mnogo naporu i truda došlo do nje, da projektuje i gradi nekoliko susednih stambenih objekata sa poslovni prizemljima, koji, svi zajedno, čine jedan poseban urbanistički blok. Proces nastanka ovog jedinstvenog urbanog i arhitektonskog bloka započet izgradnjom zgrade na uglu ulica Stevana Musića i Radničke, trajao je okvirno od 2002-2015, kada je okončan poslednji objekat u nizu, smešten do Zavoda za zaštitu prirode Vojvodine, koji je projektovao Nešićev kolega i veliki prijatelj arh. Natko Marinčić (1941-2004). Stvarajući poseban arhitektonski blok unutar stare međuratne Radničke ulice, Nešić je ovu neobičnu pa i istorijsku priliku iskoristio na originalan način. Kada se ovom bloku, pridoda i Nešićev objekat iz protekle decenije postavljen u neposrednoj blizini, dobijamo jedinstven, autorski rukopis materijalizovan kroz pet originalnih graditeljskih dela smeštenih na obodima raskrsnice u širem gradskom jezgru, na par stotina koraka od obale Dunava.

Nešićeva jedinstvena tetralogija otpočinje objektom na uglu Stevana Musića i Radničke ulice (2002), ključnoj poziciji čitavog okruženja. Zgrada je odmah po izgradnji dobila nepodeljene kritike stručne i najšire javnosti kao jedan od prvih visokoestetiziranih projekata za stambene zgrade. Na novosadskom Salonu arhitekture osvojila je nagradu za najuspešniju realizaciju. Upotreba opeke, ovoga puta u kombinaciji sa staklom i metalom, kao i ukupno oblikovanje, od visokog prizemlja do moderno koncipiranog krova, većinu korisnika i posmatrača suočava sa lepotom detalja savremene arhitekture. Sledеća zgrada, uzdržana u arhitektonskom izrazu, je pozicijom bila predviđena za nastavak stambenog bloka

Stambeno-poslovna zgrada Radnička 24,
Novi Sad, 2002.

(2007). Savremena materijalizacija objekta postavljenog na kraju bloka prema Bulevaru cara Lazara (2012) donela je nove estetske kvalitete, a atraktivna pozicija je iskorišćena nenametljivo, ali vizuelno dopadljivo. Već iste godine zgrada je na Salonu arhitekture proglašena za najuspešnije realizovano arhitektonsko delo. Poslednji objekat kojim je Nešić zaokružio blok je interpolacija prema Zavodu (2015), kao efektni završetak ove arhitektonske tetralogije. Svestan svih ograničenja koje pred sobom postavlja zadatok projektovanja stambeno-poslovne zgrade, Nešić uspeva da svoje objekte obogati suptilnim likovnim pristupom i originalnim tretmanom fasada. Jedinstvena graditeljska celina u Radničkoj ulici pripada samom vrhu savremene novosadske i srpske arhitekture.

Publikacije

Pešačke zone u starim gradskim jezgrima

Autor: Aleksandar

Stanojlović

**Izdavač: Pokrajinski
zavod za zaštitu
spomenika kulture,
Petrovaradin**

Godina izdanja: 2016

bračajnih znakova na ulazu u pešačke zone evropskih gradova. Potom prelazi na pregled referentnih realizacija pešačkih zona u Evropi, od pionirske gradova na tom polju (Kasel, Stuttgart, Rotterdam, Kopenhagen, Amsterdam), preko prvih realizacija u Jugoslaviji (Užice, Ljubljana), do kasnijih za studiju značajnih primera (Minhen, Beč, Istanbul, te ostalih jugoslovenskih gradova). Sledi i prikazi pešačkih zona formiranih oko karakteristične problematike: rehabilitacija prostora uz vodu, pešačke zone sa integrisanim saobraćajem, ili gradovi okrenuti ljudima. U narednom poglavljtu autor detaljno analizira sve primere pešačkih zona koje danas postoje u Srbiji, opet kroz nekoliko aspekata. U ovakvim analizama dolazi do izražaja autorov osećaj za grafičku komunikaciju svojih ideja prema čitaocu: sve su potkrepljene uporednim crtežima pešačkih zona u svim gradovima u istoj razmeri, kako u Srbiji tako i u prikazanim evropskim primerima, što je omogućilo da ih sigurno po prvi put na pravi način uporedimo, što je jedan od glavnih doprinosova ove studije. Kroz detaljan istorijski i današnji prikaz svakog projekta, autor metodično zahvata sve intervencije koje su vodile izmeštanju saobraćaja sa gradskih ulica, što podrazumeva i one primere koje bismo najradije zaboravili ili im ni ne bismo posvetili pažnju zbog njihovog nekvaliteta. Tu autor ne ostaje dužan kritike već u tom zahvatu isto tako precizno ističe i sve slabosti takvih projekata, gde se nažalost posebno ističe Novi Sad sa svojom neslavnom behatonizacijom centra grada. Studija obiluje mnoštvom grafičkih priloga na kojima je autor sam radio, od fotografija sa lica mesta, do originalnih crteža svake pešačke zone po kojima je i prepoznatljiv, što opet svedoči o količini uloženog rada koji je moguć kada iza njega стоји autentični istraživački poriv. Utisak je da se upravo iz takve autorske i nezavisne pozicije mogu i očekivati ovakvi izdavački poduhvati, začeti i sprovedeni u ličnom i autonomnom prostoru, teško zamislivom unutar neke institucije ili akademije, te zbog toga na takve napore treba obraćati posebnu pažnju. Konačno, ohrabrujuće je i da je jedna državna institucija prepoznala i podržala ovako nezavisnog autora i objavila njegov rad.

Aleksandar Bede

DaNS

Uporedni prikaz pešačkih zona u jezgrima Beča,
Minhena i nekih od gradova u Srbiji.
Autor: Aleksandar Stanojlović.

www.keramikakanjiza.com

STUDIO 30x60
USKORO!

Ćirilični indeks*

Alberto Campo Baeza
Aspern Seestadt

Boris Podrecca

Carlos Graça

Francesco Rosi

Jaroslav Kachlík
Jaroslav Práger

Lia Ruccolo

Radomil Kachlík
Robert Claiborne

Washington

Алберто Кампо Баэса
Асперн Зеестат

Борис Подреца

Карлос Граса

Франческо Роси

Јарослав Кахлик
Јарослав Прагер

Лиа Руколо

Радомил Кахлик
Роберт Клејборн

Вашингтон

U svetu stalne debate po pitanju upotrebe pisma u srpskom jeziku, ovim dodatkom smo želeli da problem postavimo na nove osnove, jer se čini da u toj debati postoji prostor za još pristupa od onih koje nude institucije, administracija, politika ili mediji. Taj pristup se tiče funkcionalnosti. Naime, pošto na časopis objavljujemo na latinici, shvatili smo da praksa „prevodenja“ stranih ličnih imena u fonetsku varijantu srpskog jezika na latinici nema više smisla. Ima nekoliko razloga za to, ali u našem slučaju glavni razlog jeste što je danas svaka pisana reč ujedno i hiperlink ka beskrajnom moru informacija na internetu o pojmu koji ta reč označava. Ključ za pristup tom moru jeste upravo pravilno napisana reč, i ako se ona izmeni, taj pristup se zatvara, što je pogubno za zainteresovane čitaoci i istraživače. Takođe, takva praksa zapravo razvija nepismenost, jer ne znate kako se nečije ime stvarno piše. Sa druge strane, potrebno je priznati da dva pisma nisu ekvivalentna i da svako ima svoje prednosti. Kod latinice to su ortografija (kako se izvorno piše) i etimologija (iz čega potiče), a u slučaju cirilice fonetika (kako se izgovara). Stoga smo došli do fonetskog tj. ciriličnog indeksa kao predloga za rešenje ovog problema: svako strano ime ili ličnu imenicu koja se pojavljuje u tekstovima u ovom broju časopisa DaNS smo ovde ponovo naveli i dali im i ciriličnu varijantu. Time je pojašnjeno ne samo kako se ta imena izgovaraju, nego i omogućeno da neko ko želi da ih prenese u svom ciriličnom tekstu može da zna kako da ih prepise. U javnom diskursu se ovakav predlog još nije pojavio, jer je on u Srbiji u blokadi između inertnih tradicionalista i arogantnih progresivaca, koji ne vide da nam paralelna upotreba dva pisma nudi jedinstvenu mogućnost pozicioniranja kao glavnog mesta na svetu za standardizaciju prevodenja tj. prepisivanja sa jednog pisma na drugo.

A. Bede

English Summaries

Topic of this issue: Architectural Competitions Today

Page 7
Grozdana Šišović
Fighting for Architectural Competitions

Means Fighting for Architecture

Many authors emphasize that an architectural competition is like a carnival¹ – a twisted reality in which specific architectural concepts play the main role, making architectural competitions – as an institution, extremely important for the healthy development of an architectural scene. Many essentially crucial things about the

¹ See: Hélène Lipstadt, ed. *The Experimental Tradition. Essays on Competitions in Architecture* (New York: The Architectural League of New York, Princeton Architectural Press, 1989).

architecture of a certain environment and the conditions under which it has been developed can be concluded through conducting a historical analysis of the development of the architectural competition practice, like one of the most recent researches of architectural competitions in Serbia.²

If we ask ourselves why and when architectural competitions are organized, who publishes the call and with which goal in mind, what are the subjects and types of themes that are proposed, we can get closer to the answers of the questions about power positions in the social order, the dominant ideological paradigms or for example, about whose “right to the city” is more important than the right of others.

Among historical sources, we come across the testimony of Branislav Kojić,³ about how a significant improvement in the practice of architectural competitions in the Kingdom of Yugoslavia was felt only just in the short time period before the start of the Second World War, after 1938, when the rulebook which regulates the institution of architectural competitions by the department ministry was received. This improvement occurred thanks to the organized activity of professional associations through specific actions directed at animating of the broader public and working in the field of legislation. In socialist Yugoslavia, architectural competitions were a productive institution thanks to which many valuable architectural works and urban spaces were created, whilst in the transitioning period, architectural competitions became the victims in different abuses.

During the last couple of years, in the field of public investments, architectural competitions have been put into the system of public procurement. However, there are numerous and complex obstacles which keep us from the optimal model – a series of obstacles embedded in bureaucratic procedures which prevent the architectural competition from being published at all. Also, the most common way of publishing these competitions is in the form of tenders for

² See for instance: Grozdana Šišović, *Arhitektonска konkursna praksa i pitanje autonomije arhitekture* (Architectural Competition Practice and the Issue of the Autonomy of Architecture – a doctoral dissertation presented at Faculty of Architecture in Belgrade, 2017).

³ Branislav Kojić, *Društveni uslovi razvitka arhitektonске struke u Beogradu od 1920–1940. godine* (Social Conditions of the Development of the Architectural Profession in Belgrade 1920–1940. Belgrade: Srpska akademija nauka i umetnosti, 1979).

project proposals, without the engagement of the architect-author for the further development of the project, even though the law allows for different models.

Apart from that, for decades now, competition projects are often left as “dead letters”. It has become a custom that architectural competitions are organized with the primary motive of self-promotion of the one who publishes them, without the political will to engage in the started or inherited projects until their finalization and realization. Another important reason for the failure of architectural competitions is often the insufficient preparation of the program of the competition, which usually isn’t formed in accordance with the realistic needs and possibilities of the investor, and also judging in spite of the strict tasks and requirements of the competition’s assignment.

The conclusion is that the architectural profession must consolidate exclusively through constructive and organized actions, with previously unbiased recognition of the current state and with necessary legal aid. We are being forced to, and that makes it obligatory, to defend and reaffirm the institution of the architectural competition, seeing as it is one of the last defense lines of the architectural culture of our environment.

their professional, but also social and even political position in the clearest way, and a technical document such as Protocol of Competitions in the Field of Architecture and Urban Planning by Croatian Chamber of Architects becomes a point of ideological dispute and inter-institutional conflict.

The competitions are made mandatory for certain sites in the spatial plans, but spatial plan themselves, as well as the legislative system, cannot compensate the extent of deregulation, both of the property market, and the market of architectural services. So, however detailed the Protocol of Competitions may be, it cannot stand for common sense and good engineering practice, and it cannot guarantee the quality of production, or even fairness. The built environment is always the deepest reflection of the society that produces it, and the authority of the architects, architecture and planning in current Croatian social, political and economical context is therefore quite low. It is touchingly naïve to think that building and planning practices are immune to ideologies and that the problems could be solved solely among experts.

Page 15
Elša Turkušić Jurić

Analysis of the Competition Culture in Bosnia and Herzegovina

Over the past four years, some 22 competitions (public and private) for architectural and urbanistic projects were held in the country, which was a considerably lower figure than in during previous decades. In some municipalities or entire regions there were no competitions at all, despite

obvious concurrent construction activities. That such a state of affairs is frustrating. There are numerous reasons for the current unsatisfactory situation with regard to adherence to the principles of the competition process, but two reasons are essential: the first relates to the current state of the relevant legislation, and the other lies in the pervasive discontent with the modalities of organization and implementation of competitions over the past two decades. It is fully clear that the legal framework for public procurement need to be changed, but the public awareness about the manner of organization of competitions needs to change as well.

*Page 19
Andrej Strehovec*

Processes and Practice of Public Architectural Competitions in Slovenia

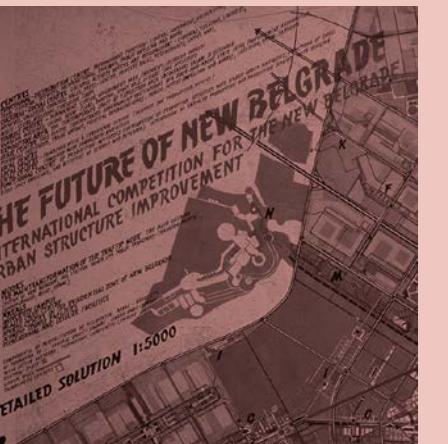
My appearance on the stage of public architectural contests started in 2002 at one international competition (UK). Later I was awarded authorial awards by participating in local architectural competitions, and joined the team of a Slovenian bureau, who was gaining the commissions exclusively through public architectural competitions. What we noticed, in the realization of the project that followed the competition, is that the authorship of that awarded competition proposal enabled, to some extent, architectural autonomy in negotiations with investors. In Slovenian legislation, there are laws regarding a public competition (the right to respect for copyright work, the limitation of the right to interfere with copyright work). The organization of public architectural

competitions in Slovenia is in accordance with the law granted to the Chamber of Architecture and Spatial Planning of Slovenia (ZAPS). However, in 2008, the legislation was sabotaged to affect the institution of the architectural competition. Namely, a law that commanded a public architectural competition for public investments in the amount of over €1,500,000 was withdrawn. That resulted in a fact that a public architectural competition disappeared from the practice. In 2015, after the efforts of ZAPS, independent associations, and non-governmental organizations, the National Assembly amended the disputed regulation, with no votes against it, which means that all parties recognized the damage that had been done. This immediately resulted in the increase in public architectural competitions, and the situation has been restored to a certain extent.

Therefore, it is necessary to constantly remind ourselves of the basic ideas and the purpose of the competition. The architectural competition is often understood as the most democratic solution for gaining the commission. Experience has shown that, in this way, optimal solutions are enabled for the benefit of investors and public. Also, certain public and cultural interest regarding the existence of a competition is based on the idea of authors being relieved of the pressure of the developers, which in turn can rely on the expertise and neutrality of the commission. In this way, they can best demonstrate professional knowledge, even experimentation. This stimulates development, and the position of "social patron" can be made possible to the investor. Public competitions give greater legitimacy and enable stronger public acceptance of proposed projects. Therefore, we could say that the institution of a public architectural competition is a socially integrative process where, through functional and technical solutions, and with extensive expert supervision, architectural discipline is supported to the best extent possible.

*Page 24
Jelica Jovanović*

A Belgrade Competition, 30 Years Later

Architectural and urban planning competitions hold a very important place in the professional circles in Serbia, although their results are often questioned. There are multiple reasons for this and they would require additional research, which goes beyond the scope and subject of this text. However, a brief search on the Internet points to some of the problems: insufficient information about the announcements and results of the competitions, or their short-term presence on the network, poor knowledge of procedures by both the expert and general public, changes in regulations, changes in the development, as well as the frequent bypassing of the procedures by the authorities. However, competitions survive as the best form for obtaining ideas and solutions in architecture and urban planning, especially when it comes to publicly-funded investments from the state or local budgets. Judging by the current procedures and practices, the habit, and the inertia of the ordering party and the architects themselves, the competitions will remain as one of the most important institutions of the profession in the future. This fact is not surprising: apart from the duty to the International Union of Architects, the memory of the competitions for iconic buildings in New Belgrade, Cerak, Julino Brdo, post-earthquake Skopje, Split 3 etc. is still very vivid.

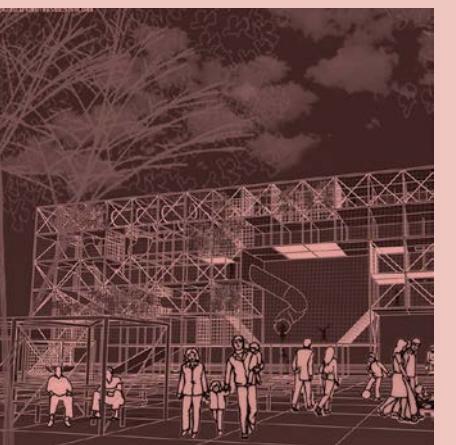
On this occasion we will deal with a less popular, but very symptomatic competition, which has fallen into oblivion - a competition for urban regeneration of New Belgrade from 1986. This competition took place just before the end of the "golden age" of architecture in Yugoslavia, in the mid-1980s. It was a sort of a predicament of the later decline in

the quality of architectural production and preview of the problems that the profession is still facing today. Now, with a proper historical distance of thirty years, we can analyze the circumstances of the call and look back upon the structures that were later built in this area. Named "International Competition for the New Belgrade Urban Structure Improvement", it was better known as "The Future of New Belgrade". The awarded designs have never been developed, but the competition remains in the collective memory for many reasons, and even today it is occasionally mentioned for the ideas and proposals it brought. However, the question is what did the city gain and what did it lose because of this competition?

*Page 34
Aleksandar Bede*

New Places

Competition for the Design of Urban Pockets in Novi Sad

The competition New Places was ordered by the Foundation "Novi Sad 2021", a municipal body that is responsible for implementing Novi Sad's title of European Culture Capital 2021. The organizer of the competition, that was open for one month from mid-August 2017, was Association of Novi Sad Architects. There were 4 competition locations, chosen from peripheral and suburban communities of Novi Sad: Sremska Kamenica, Južni Telep, Kovilj and Detelinara. Those locations encompassed parts of squares and village greens and undeveloped meadows or stretches of river embankment, all selected for their potential to become focal points of local social activities if redesigned as inviting public spaces. After this competition round, the plan is to continue the project with a sequence of similar competitions until the year 2021. Local residents had a say in choosing the locations, through pools organized before the fact, and

the choice was narrowed down in selected focus groups for each location. Thus a certain participative methodology was introduced, although more efforts need to be undertaken in this direction for the whole process truly to become participative, mainly due to time constraints in this instance. The international Jury published the competition report, outlining the argumentation for points awarded to each competition entry. Later, at a public discussion, the Jury even presented their decisions and discussed them in interaction with audience. There were 57 entries in total, mainly from Serbia, Croatia, and Bosnia and Herzegovina. The article includes a catalogue of awarded, mentioned and acknowledged entries.

*Page 50
Aleksandar Bede*

Office Interiors of IT Companies in Belgrade and Novi Sad

This article is based on the work of Relja Ivanić, the main collaborator of DaNS Magazine in the field of architectural photography. Through his practice of photographing numerous office spaces, he noticed a recent trend among IT companies when it comes to commissioning interior designs, which set the bar higher when it comes to quality of overall architecture in Serbia. This may be due to the fact that these companies represent a major rising industry in the country, employing ever more engineers, and being able to invest more in the design of their expanding office spaces. This helped a series of local architecture studios proliferate themselves at the forefront of Serbian architecture today. The article features an overview of six such projects: Catena Media, Levi9 Belgrade, Levi9 Novi Sad, Namics, Seven Bridges, and Vega IT.

*Page 71
Nebojša Antešević*

The Togetherness Forms the Architecture

Designing the space for the needs of the local community of the village of Gošići, in the hinterland of the Tivat Bay, the Montenegrin architectural studio AIM, with a simple design task, encompassed several spatial levels and cultural phenomena. The center of the local community, designed as a multipurpose space with an outer polygon as a public scene, in the agglomeration of a Mediterranean village with family houses of folk architecture, represents a kind of urban miniature, which, due to its position at a crossroads in the center of the village, gets the character of the Mediterranean square of harmonious proportions. This is how the author contributed in particular to the preservation of the Mediterranean architectural culture, creating a continuity that ideally follows the values of built space and architecture, identical in human scale and in dialogue with the surrounding. The location for construction the center of the local community had at the same time several design advantages and spatial disadvantages that were skillfully sublimated in a unique design composition. On the three-side oriented plot, with the shape of a right triangle, the built spatial-shaped complex of the purist approach of accentuated geometrization, it is embedded in the dimensions of the location with sloping terrain, in which the structural components of this assembly (form, space and structural elements) are aesthetically and functionally connected. Dematerialization of all external and internal surfaces is achieved by using white color, which discreetly corresponds with traditionally white window lids of surrounding houses. Apart from the fact that the whiteness of this project is applied as an aesthetic principle, for centuries present

in the building tradition throughout the Mediterranean, and so way emphasizing the design of the indoor and outdoor spaces, it is above all an expression of the essentiality that came from the primordial architectonic of that region. The building of the Community Center, realized in the Montenegrin coastal village of Gošići, is an example of the missing socially engaged architecture, which in the last twenty years, due to the lack of adequate investments in public spaces and facilities, becomes a marginalized architectural activity. Common interest is expressed in favor of the local community, which should be an example for local government investments in projects that improve the value of the built environment and ensure the quality of public content.

Page 78
Aleksandar Bede

Festival of Culture of Space + Oktobarh

This is an overview of two new architectural manifestations in Novi Sad, which took place in fall 2017. Festival of Culture of Space (Festival kulture prostora) was launched by the Association of Novi Sad Architects for the first time this year, in order to open up the topics of architecture and built environment to the broader public. It was opened in the last weekend of September and lasted for 3 days, featuring various public events, from exhibitions, movie projections, public walks, to discussion, lectures and presentations, dominated by the topic of architectural competitions. The whole program can be seen at the festival website www.fkp.rs. The venue was also a local novice: a defunct silk mill in the center of Novi Sad (Svilara), which is partly abandoned and partly adapted and used by the Academy of Arts, University of Novi Sad. The structure of this small ex-industrial complex, with

its inner courtyards, passages and ateliers, demonstrated how such space can be used for a festival format.

Next, a whole month of October dedicated to architecture was organized by local students of architecture, who have for the second time run the cultural manifestation called Oktobarh. This self-organized effort had a similar ambition in mind, this time to provide students not only with an array of architectural lectures and presentations by invited guests, but also to address critical issues that are usually not covered in university curriculum, which should nevertheless be of students' interest. Apart from covering summer schools, internship opportunities, and inviting fellow student initiatives from ex-Yugoslav countries for a meet up (the 303 Magazine from Sarajevo), the topic of self-organization and self-reliance was also reflected in the choice of the venue – an autonomous cultural space in Novi Sad called Dom B-612, also student-run.

lesser known project of his from that period is Pharmaceutical Faculty (Novi Sad, 1998). Later on, when he also became a developer, Nešić managed to create a whole block of residential buildings with commercial first floors in Radnička Street in Novi Sad (2002-2015). This project became his most recognizable one, placing Nešić on the top of local and national architecture.

Page 85
Vladimir Mitrović

Architect Leonid Nešić

Tabaković Award for Architecture

The Tabaković Award for Architecture (f. 1994 by Association of Novi Sad Architects) is awarded for the lifetime architectural opus. It is named after Djordje Tabaković (1897-1971), one of the greatest architects of Serbian Modernism. This year's laureate is Leonid Nešić, whose career started in 1980's in urban planning, but who later developed a remarkable individual architectural practice, which was founded in 1995. That context was dominated by residential and mixed-use market developments, in which Nešić managed to carve up new spaces for personal expression, although rationally. One

Miloš Mišović i Nikola Lajić
NOVA MESTA: Konkursni rad za lokaciju na Detelinari